

Isma'il R. al-Faruqi

ISLAMI

RELIGIA, PRAKSA, KULTURA
THAJ LUMIAKO PORNDIPE

ISLAMI

RELIGIA, PRAKSA, KULTURA
THAJ LUMIAKO PORNDIPE

Islami: Religia, praksa, kultura thaj lumiako porndipe (Romani)
Isma'il R. al-Faruqi

Copyright © Center for Advanced Studies and the International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition 1444AH / 2022CE

ISBN: 978-9926-471-66-8

Translated into Romani from the English Title:
Islam: Religion, Practice, Culture & World Order
Ismā'il R. Al Fārūqī

Copyright © The International Institute of Islamic Thought (IIIT), First Edition
1433AH / 2012CE

ISBN: 978-1-56564-587-5 Paperback
978-1-56564-588-2 Hardback

IIIT
P.O. Box 669
Herndon, VA 20172, USA
www.iiit.org

IIIT London Office
P.O. Box 126
Richmond, Surrey
TW9 2UD, UK
www.iiituk.com

NAKHAVIPE
KOPIAKO LAČHARDIPE
THAJ LEKTURA

Ljuan Koko

Centar za edukaciju Roma i etničkih zajednica,
Beograd

DTP THAJ DIZAJNI
IKALDUTNO

Suhejb Djemailji
Centar za napredne studije
Marka Marulića 2C, 71000 Sarajevo
www.cns.ba / cns.sarajevo@gmail.com

ŠTAMPINELA

Dobra knjiga d.o.o. Sarajevo

Sa editoripaske thaj autoripaske hakaja adikhardile! Nijekh kotor akala pustikako našti palem te iklol, ani nisavi forma thaj ani nisavo čhandipe, ano odova ini fotokopiripe, bi poangle hramutno mukhlipe editoresko, numa šaj ano reso kritikake hramipe thaj ekspertsko sikhavipe ano save delape te citirinolpe poharne kotora. Adžahar nane mukhlyutno te čhivelp ani elektronikane baze gendjengi thaj ikalipe pustikako ano internet kotar rig tritune per-sonengo.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

28

al-FARUQI, Isma'il R.

Islami : religia, praksa, kultura thaj lumiako porndipe / Isma'il R. al-Faruqi ; [anglunolafi Imtiyaz Yusuf ; nakhavipe Ljuan Koko]. - Sarajevo : Centar za napredne studije, 2022. - 120 str. ; 21 cm

Prijevod djela: Islam. - Bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9926-471-66-8

COBISS.BH-ID 51252998

Isma'il R. al-Faruqi

ISLAMI RELIGIA, PRAKSA, KULTURA THAJ LUMIAKO PORNDIPE

Anglunolafi:
Imtiyaz Yusuf

Nakhavipe:
Ljuan Koko

OSTRIJANAC NACIONALNI INSTITUT
CENTAR ZA NAUKU I ISTRAŽIVANJE

Sarajevo, 2022.

Akaja pustik ikaldili uzo devipedumo
Maškhartemutno institute vaš islamikano gndipe (IIIT).

Mothovdipe

Andruno lafi	7
Harni biografia Isma'ila al-Faruqeski (1921–1986)	10
Andripe.....	13
Anglomothovdipe	21

KOTOR ANGLUNO

Talošero 1: Ko sito muslimani?	23
Talošero 2: So sito muslimani?.....	27
Talošero 3: Soske muslimani – sito muslimani?.....	33
Talošero 4: Kotar kana siton muslimajna?	42

DUJTO KOTOR: NIŠANIBE MUSLIMAJNENGO

RELIGIAKO DŽIVDIPE	51
Talošero 5: <i>Šehadeti</i> (Ispatipe pačavipasko).....	51
Talošero 6: <i>Namazi</i> (Palikaripe, ruidjisaripe)	55
Talošero 7: <i>Zekati</i> (Ulavdipe barvalipasko).....	59
Talošero 8: Posti	63
Talošero 9: <i>Hadž</i> (Phirdutnobarikanipe)	68

TRITO KOTOR:

NIŠANIBE AVER MUSLIMAJNENGE FESTJA	73
Talošero 10: Pekamberesko bijandodive	73
Talošero 11: <i>Hidžra</i>	79
Talošero 12: <i>Isra' thaj Mi'radž</i>	83
Kotor štarto: Muslimajnengi familia.....	87
Talošero 13: Džuvli	87
Talošero 14: Prandipe.....	90
Talošero 15: Bufljardi familia.....	93

KOTOR PONDŽTO: MUSLIMANI SAR BUČARNO .....

97	97
Talošero 16: Bučarnipe pedi natura.....	97
Talošero 17: Barvalipe.....	101

KOTOR ŠOFTO: ISLAMIKANO LUMIAKO PORNDIPE.....

105	105
Talošero 18: Sasutno phralikanipe talo thagaripe kanunesko	105

KOTOR EFTATO: ISLAMIKANI KULTURA THAJ ISTORIA..

109	109
Talošero 20: Islamikani kultura.....	109
Talošero 21: Islamikani istoria	114

Andruno lafi

Čačikano haljovipe islamesko sar religia ka putarol... kaj islami jekh palalvakhtuno momenti odola vipal godaripasko savi bijandja judaizmi thaj kristianizmi; kaj islami, sar kultura, *hanig rjačutna civilizaciako avdisutne milenijumesko ano napi kobor siton klasikaki Grecia thaj Rimi...kaj islamesko antiklerikalizmi angluno „protestantsko“ revolucia, kaj olesko racionalizmi angluno „edukuibe“, kaj olesko pragmatizmi angluni „tehnokratia“ thaj kaj olesko marebasko thaj tehnipasko hakaj kerde anglune „khedutne nacie“.*

Adžahar hraminela profesori Isma‘il Raji Al-Faruqi, palestina-ko-amerikako filozofi, vizionari, autoriteti ani umal komparativno religie thaj jekh kotar majbare muslimajnenge skenciake manuša ano 20. šelberšutnipe. Ani akaja studia Al-Faruqi mothavela semnipe thaj phendipe islamesko ki bufljardi lumiaki khupatni. Klidutne elementja akala religiake sumirime thaj mothavdile sar sasutni tema, ulavdi ano efta kotora, save kerena numa 21 talošero. Numa, akala talošerand but pobuder siton kotar čučavni deskripicia kotar muslimajna thaj olengi čačikanopačavipaski praksa. Al-Faruqi sine jekh baro gndutno, intelektualci angažirmo pedo but umalja, poulavdipe ano odola save siton kotar islami thaj religia. Ani akaja pustik šuže dikhelape odova spacifikano Al-Faruqesko skenciako telalhramipe-olesko jekhutno rezoni, gndisardipe kotar islami na

numa sar ilosko pačavipe thaj keripe uč ini islamikano *but barikani empiria*.

Odova so mukhla Al-Faruqi prekal pere gndipe thaj kerdipe dživdinena ini palo so ole mudarde 1986, thaj odoja oleski buti ini podur formirinela thaj definišinela diskursi kotar islami, islamikani reforma thaj oleske institucienge ani bufljardi lumia. Al-Faruqi adžahar čhivdoj fundo neva interpretaciako thaj analiza tevhidako (jekhipe Devlesko) thaj olesko semnipe vaš džandipe, dživdipe thaj gndisaripe. Olesko zoralo intelektualno dikhlaripe thaj pherdizoralipaski logika vazdinde standardja islamikana skenciako ano neve thaj pouče nivelja. Al-Faruqi khelela centralno ideaki rola ano gndisaripe kotar modeli moderno islamikane univerzitetja thaj dendja but baro intelektualno reslipe kotar barjaripe sikhavipaske plajna thaj programja thaj keripe rodipaske programja islamikane univerzitetjengo ano disave phuvja.

Al-Faruqi putardja neve droma vaš keripe islamikane univerzitetjenge studiake programja ano Rjačutnipe. Sine thaj ačhilo genialno intelektualci, savesko perfektno reformako butipe thaj akademikano angažmani ini avdive siole infulenca.

Akaja pustik sito dživdisardo hramipe savo Al-Faruqi hramindja maškhar 1970-ge, ani savi mothavela thaj rodikarla but klidutne aspektja islamikane pačavipaske. Uzal korekcije disave tikne štampariake došalipe, keripe nane palem revidirimo ni lačardilo, thaj sito čakikano orginaleske. Adikhardile ini originalno anavja talošerenge. Nane sungalipe kaj si manglipe kaj kotar islami te „džanolpe“ sar nikana poangle, a akaja pustik-avili ano čače momenti, sar ini kana hramisali-kerela šaipe te zumavol olesko astardutno haljovipe. Sar so ini Al-Faruqi kerela ano poro Anglovakheripe, akharipe drabarutnen, ano „amalikano“ manajipe, te khuven ani lumia islamesko thaj te pendžarenpe oleske elementjenca thaj čhandipa pedo savo muslimajna sakodive dživdinena.

Odote kote data dendile ano rami e islamikane kalendareja (pi Hidžra), dendile siton e berš. pi H. Atoska data hramina pedo

greoriajnengo kalendari thaj da olen e a.e. kote odova mangelape. Dijakritikake semne dendile odole arapjenge anavenge save na adikharenape sar moderno. Ulavdo sito Al-Faruqiesko anav, savo hraminelape adžahar sar vov preferirindja.

Maškharithemutno instituti vaš islamiakno gndipe (IIIT), formirimo 1981, funkcionišinela sar šerutno centri vaš keripe šartja vaš akademiako angažmani bazirimo ano islamikano haljovipe, molipe thaj principja. Programi Institutesko vaš rodipe, seminarja thaj konferencie kotar palune trianda berš kerde ikalipe pobuder kotar 400 pustikja, pi anglikani, arapjengi thaj po aver bare čhibja.

Biro Maškharithemutno instituti vaš islamikano gndipe ano Londoni, septembri 2012.

Harni biografia Isma'ila al-Faruqeski (1921–1986)

Profesori Isma'il al-Faruqi bijando sitom ani Jafa, Palestina. Sine baro moderno sikhavno kotar islami, a olesko edukuipe astarela baro spektri islamikane studie save učharena umalja sar so siton religiake studie, islamjengo gndipe, pašaripe džandipaske, istoria, kultura, edukuipe, maškharreligiako dijalogi, estetika, etika, politika, ekonomia, skencia thaj džuvljikano pučhipe. Nane but kane phenelape kaj sito jekhutno, enciklopediaki godi thaj kaj sine maškhar hari adžahar persone ano moderno muslimajnenge sikhavne.

Al-Faruqi majangle emigririndja ano Bejruti, Libani, kote studirindja ano Amerikako univerziteti ano Bejruti, a ano nakhlo berš registruisalo ano Fakulteti artistipe thaj skencia Univerziteti Indiana, kote astardja titula magistari 1949. Palem lelilo ano Sektori vaš filozofia Univerziteti ano Harvardi, kote ano marti 1951. lela dujto magistareski titula. Numa, vov anela pratsav te inarelpe ano Univerziteti ani Indiana, kote dendja piri doktorjengi teza ano Sektori vaš filozofia thaj astardja doktorati ano septembri 1952. berš. Anav tezako sine „Čačardipe Devlesko: Metafizika thaj epistemologia molipaski“.

Al-Faruqi palem studirindja islameske skencie ano Kairo thaj ano aver centrja muslimajnengo edukuipe, palem kristiajnenge skencie ano Teologiako fakulteti ano Univerziteti Mek Gil; ano Centralno instituti vaš islamjengo rodipe ano Karači; ano Instituti vaš uče arabjenge studie Liga arabjenge raštre ano Univerziteti ano Kairo; ano Al-Azari ano Kairo; thaj ano Univerziteti Sirakuza, KAR, kote, maškhar 1964. thaj 1968. kerdoj buti sar avrirndomo profesori religiake studiengo thaj bajakherdja programi islameske studiengo.

Ano anglojevend 1968. Al-Faruqi ulo profesori islamjengo studiengo thaj istoria religiengo ano Sektori vaš religia ano Univerziteti Temple, thaj ano odova than ačhilo dži poro tragikako meripe 1986. berš.

Andripe

Ma adikhar mulen odolen so mudardile ano Devlesko drom. Na, von siton dživde. Pere Rajutnea siton thaj ano sa so mangipe. (Kur'an, 3:169)

Odola save ano Devel thaj Olesko Pekamberi pačavinena-odola siton so adikharenape pedo čačipe thaj save ispatuinena anglo Devel: von ka len ko Rajutno poro todinipe thaj poro nuri! A odola save našena kotar čačipe thaj hohavena kotar Amaro vakheripe - von ka oven ano jagh jaghali! (Kur'an, 57:19)

Profesori Isma'il Raji al-Faruqi sine pioniri islamistikako jase islameske studie moderno vakhteske. Kotar 1960te, Al-Faruqi, profesori Fazlur Rahman kotar Univerziteti ano Čikago thaj profesori Sejed Hosein Nasr kotar Univerziteti Džordž Vašington, sineton majpendžarde profesorja islameske ano Šudiririgutni Amerika, ano vakhti kana odote iklola islamistika sar studiaki thaj rodutni disciplina thaj diskursi ano univerzitetja. So trin džene dende poro ulavdo reslipe - Fazlur Rahman ano islamesko manaj, Sejed Hosein Nasr ano islamikano misticizmi, a Isma'il al-Faruqi ano studie islameske andral akademiake studie religiake thaj islaminiripe džandipasko.

Al-Faruqi hramindja disave pustikja thaj pedošerutnipe kotar islami, pms. pedošerutnipe ano Ving T. Čan *Antologia bare*

azijake religie (*Great Asian Religions: An Anthology*, Macmillan, 1969); thaj ani piri pustik *Istoriako atlasi religiengo ani lumia* (*Historical Atlas of the Religions of the World*, Macmillan, 1975), savi lačhardja e David E. Soferea. Hramindja ini jekh lungo anglomothovdipe kotar islami ani pistika talo anav *Islam* (Argus Communications, 1979, savesko aktuelno ikalipe kerdja Amana Publications) thaj ano Isma'il al-Faruqi, *Kulturako atlasi islamesko* (*The Cultural Atlas of Islam*, Macmillan, 1986), savo ikaldilo palomeripe. Vastalutnohramipe pustikako „Anglunokhuviupe ano islam“ arakhlum sar agorisimo keripe maškhar bukja Isma'ila al-Faruqieske ano Maškharthemutno instituti vaš islamjengo manaj (IIIT), Herndon, VA, USA, 2010.

Ano skolako 2009/2010. berš anavdilum vaš dostuipasko avrirndomo profesori ani maleziaki katedra vaš islami ano Mesmerjavinutni Azia ano Centri vaš muslimajnengo-kristiajnengo halovipe Alwaleed bin Talal ano Univerziteti Džordžtaun, Vašingtoni D.C., KAR. Akava anavipe alo sar kotar Devel thaj dendili šansa te pherav mo suno thaj te resav kaj vaš avutne generacie garavgola Al-Faruqijevesko skenciako butipe. Sine mange šukhar so lelum šaipe te pašovav ko Al-Faruqieske bukja ano IIIT. Naisarav e dr. Jamal Barzinjjeske, dr. Hišamu Altalibueske, dr. Iqbalu Unususke thaj dr. Abu Bakeru alŠingietijeske so mange dende reslipe thaj sinolen čačavipe ano mere manglipe te dav moro reslipe e Al-Faruqieske dživdipaska bukjake. Drabardjum Al-Faruqieske bukja kotar akademiako periodi maškhar 1961. thaj 1986, so mange dendja jekhutno dikhlaripe ani persona, manaj thaj keripe jekh kotar majbare sikavne islameske. Akala bukja siton hanig informaciengo thaj adikharena Al-Faruqieske ikalde thaj biikalde keripe thaj aktivipe, save učarena aver aver teme thaj umalja džandipaske, gndipaske thaj rodipaske ano dživdipe jekhe muslimani intelektualci. Mangelape mange jekh sa dživdipe te rodav sa odola bukja. Andžum pratsav te dikhlarav numa Al-Faruqieske ikalde thaj biikalde bukja kotar umalja

islameske thaj religiake studie, so sito umalipe mere akademiake rodipaske interesuipe. *Inšalah*, adikharava kaj akaja buti ka agorisinav dži po agor me dživdipasko.

Moro amalikanipe e Isma'il al-Faruqiea lelilo kotar doktorjenge studie ano Sektori vaš religia ano Univerziteti Temple, Filadelfija, KAR. Sinema baht kaj ko Al-Faruqi te šunav vastušej Pura-ne pašutnejavinutne religiake tekstja Kur'ani, Islami thaj artistipe, Khuvipe ano muslimajnengi thaj kristiajnengi teologia prekal keripe Abul Ala Mevudija thaj Karlo Bartha thaj Istoria religiaki. Kotar bufljardo džandipe save lelam kotar Al-Faruqi thaj sebepi olesko principi te roda majuče standardja akademiake rodutnipaske, labaripa zorala metodologija, amen-oleske studentja-musaj te čaljara sine oleske uče adžukharipe thaj te pašova pedo majuče skenciake standardja. Vaš amenge vov sine phirdutni enciklopedija, manuš pherde intelektualno energija, akademiake entuzijazmea thaj baro sikhavno e hor pendjaripa islamesko thaj lumiake religiengo-jekh jekhutno kontakti intelektesko thaj reslipasko ko moderno muslimamajnengo skenciako manuš.

Al-Faruqi akava hramosaripe šaj agorisindja 1975. Sar alum dži odova berš? Ano originalno vasteskohramosaripe savo ažuririndjum, Al-Faruqi ano šerutnipe 9, anavdo sar Hadž, phenela kaj muslimajna dži 1975. hadž kerde 1395 var. Adžahar klidutnindjum kaj vastalutnonramosaripe hramisardo 1975.berš.

Bi dikhipa so odova vastalutnohramosaripe purano triandušov berš, olesko mothovdipe si aktuelno sar ini kana hramisalilo. Na pharuvindjum ni jekh oleski šerutni tema, ni olesko mothovdipe, numa so kerdjum disave lačaripe pedo fundo leparipe save Al-Faruqi hramisarda pe margine, a save nane čivdoj ano šerutno teksti. Statistikane informacie save o teksti sinole ažuririndjum ano rami e avdisutne vakhte.

Akava khuvipe ani islami prekal muslimanesko por. Al-Faruqi hramisardja ano parametrja pere metodologiake pašaripe ko studie islameske thaj religiake. Al-Faruqiesko pašaripe akale

studiengne thaj sikhavipe islamesko sito pedo trin metode, a odova sito istoria religiako thaj fenomenologiako pašaripe islameske, phando oleske hačaripa maškharreligiako dialogi e islameska vizurata.

Labaripa istoriako-religiako metoda e muslimajnenga poziciata, fundome pedo studie thaj pendžardipe semne istorikane rodipe antikaki istoria thaj tekstja Pašutne Javinutneske, Al-Faruqi bahaminela jekh binacionalistikano dikhipe pedo *'uru-bu*-arabizmi sar jekh monoteistikano gndipe *dina*. Voj iklola ani forma arabjengo religiako humanizmi dikhlutno ani jaudijengi, kristiajnengi thaj muslimajnengi forma monoteizmeski, jase religia ano arabjengo manaj.

'Uruba sito integralno kotor arabjengo džandipasko; odova sito jekh arabjengo dikhipe pedo lumia formirimi pedo fundo monoteistikano halovipe religiako. Iklovipe monoteizmi prekal poetikani refleksia thaj religiako gndisaripe-*hanifa*-monoteisti thaj pekamberi-pharuvindja Arabjen kotar njamesko kultura ani lumiaki religiaki khupatni. Monoteizmi jekhisarda Arabjen.

Al-Faruqi phenela kaj sa Arabja monoteistja: „Saren save so dživdisarde ano Pašutno Javintno rig, ja ano savakhti ja ano jekh vakhti, sine Arabja. Saren von kerde reslipe kotar phurani tradicia save Arabja sar piri“¹. Prekal Al-Faruqi, Arabja sine akhardutne Devlikane vakheripaske kotar monoteizmi ani istoria religiaki.

Labaripa jekha inovativno thaj moderno akademiako pašaripa ko studie islamesko thaj oleska civilizaciako, Al-Faruqi noj *dina* identificirinela e teologia *tevhida*-jekhutnipe Devlesko, sar istorikano, adžahar ini sar idea. Odova šaj te dikholpe ano Al-Faruqieske poanglune bukja sar so sito *'Urubah and Religion (Arabizmi thaj religia)*, kote phenela kaj, pe naarbjengo nacionalistikano halovipe, samalipe muslimajnengo religiako džandipe, pačavipe thaj molipe ano *'urubi*. A odova pačavinena ini Arabja ini naarabja save siton džanutne monoteistikane religie

---

1 Isma'il al-Faruqi, *'Urubah and Religion* (Amsterdami: Djambatani, 1962), rig 9.

jahudiengo, kristiajnengo thaj islami. Akava pašaripe islamjenga religiake thaj civilizaciake sito odova Al-Faruqiesko akadimiako pašaripe islameske savo bešela pedo zorale direkja thaj savi nakhavela prekal sa akaja pustik. Akava „alfarukiesko“ nanacionalistikano halovipe islamesko na manglape te nervirinol naarabjenge muslimajnen, save ano poro geografiškano maškharipe, prekal poro istorikano malavdipe, ano poro kulturako puranipe prekal religiako kreativipe lele arabjengo hačaripe *dina* fundimo pedo *tevhidu*-monoteizmi, thaj adžahar resle te bufljarolpe islami sar lumiaki univerzalno civilizacija. Čačikane, ano islami, sar jekh univerzalno religia, zoralipa phenelape kaj *tevhid*-pačavipe ano Jekhesko, Univerzalno Devel-nane numa mangin jekha geografikana khupatnako sar so siton Arabja. Vov na perela Arabjenge ano disavo nacionalistikano jase rasistikano gndipe. Devel e Arabjenge sar kotor manušikanipasko mukhla noj *tevhida* pana kotar angloistorikano vakhti, a von odova ulavde e manušikanipa e iklovipe islamesko. Anglo muslimajna, ini judaizmi ini kristijanizmi sinolen noj monoteizmi, ama Jahudije adikharde numa vaš peske inaripa monoteizmi ani nacionalistikani ideologia. Kristijana, palem, ulavdile kotar definišipe monoteizmi, so šaj te dikholpe ano trušulipaske debate save legarde anglonikejeske thaj palonikejeske khangirake dada,² sar ini ano arabjengo thaj ano rjačutnipasko kristijanipe.³

Leipa odova fenomenologiako pašaripe islameske, Al-Faruqi sikavela džandipe kotar islami sar vov adikharelape po gndipe, bi phagipa ole prekal muslimajnenge kulturake anglokrisipe thaj stereotipja. Ano odova gndipe, Al-Faruqi sine majdikhavutno musulmajnengo fenomenologi religiako ano moderno

---

2 Alexander Roberts et al., *The Ante-Nicene Fathers*, 10 vol. (Hendrickson Publishers, 1994); Alexander Roberts et al., *Nicene and Post-Nicene Fathers*, 14 vol. (Hendrickson Publishers, 1994). W.H.C. Frend, *Rise of Christianity* (Fortress Press, 1986).

3 Al-Faruqi, *Urubah and Religion*, rig 101.

vakhti thaj sine po drom poangle muslimajnengi tradicia fenomenologia religiaki savi šaj te arakholpe ano keripe ElBiruniesko (973–1048) thaj Ibn Hazmasko (994–1064), savenga bukja sine but čhaljardo.

Al-Faruqi sine iniciatori thaj aktivno akteri dijalogesko maškhar islami thaj aver religie ano Rjačutnipe. Sar dizutno, bešutno Rjačutnesko, Al-Faruqi sine aktivno ano miškope maškharreligiako dijalogi savo bijandilo 1960-engu ano Rjačutnipe, palo save ale initiative Lumiako krisi khangirengu thaj Dujto vaticanesko kedipe. Šaj te hačarolpe kaj akaja pustik siola odova dijalogesko aspekti Al-Faruqiesko intelektualno angažmani. Ano odoja piri buti, vov muslimajnengi epistemologia adaptirina neva vakhtjenge.

Al-Faruqi kerdja fundo jekh neva interpretaciake thaj analiza samalipe islamjengo religiako principi *tevhida* thaj olesko semnipe vaš aver averi dimenzie manuškane dživdipaske, gndipaske thaj praksake. Čačikane, olesko butrigutno akademiako reslipe vazdindja islamikane skencie pedo pouče intelektualno niveli thaj odova semnipe ini avdive egzistirinela.

Al-Faruqi mukhla ano amaneti škola gndipaski pendžardi sar škola islamiziripe džandipasko, savi funkcionirinela pedo niveli univerzitetesko edukuipe ano disave univerzitetja ani bufljardi lumia. Oleski škola gndipaski, skenciaki metoda thaj praksa adžahar labarinena šelutne oleske studentja, save sikhavena thaj kerena rodipe ani bufljardi lumia.

Sar nakhlo Al-Faruqiesko studenti, savesko personalno thaj akademiako dživdipaske vov ini avdive dela manaja, poro angažmani ano lačardipe thaj ažuriripe akala pustikako dava sama mere sikhaveske thaj mentoreske. Čačikane, dži sine kerdjum buti ano vastalutnohramosaripe, hačarava sine Al-Faruqiesko bešipe uzo mande.

Allah (subhanehu ve teala) te bahtatarel profesore Al-Faruqe thaj oleska romnja dr. Lois Lamiyu al-Faruqi (1926–1986),

Andripe

savengo dživdipe thaj tragikako meripe ačhavde nišani ano amaro gndipe, sakodivutno dživdipe, manaja thaj praksa. Savakht ka ačhovav olengo sikhljovno.

Imtiyaz Yusuf,
profesori islameske thaj religiake studie
Fakulteti vaš filozofia thaj religia
Univerziteti Assumption Bangkok, Tajland

Anglomothovdipe

Kana iklisto ano 7. šelberšutnipe, islami bufljardilo ani sa lumia, ano trin kontinentja, bipačavipaske sigipa. Pere politikane zoralipa čhivgja tali učaljin thaj aravdja duj bare lumiake zoralipe, Persiako thaj Vizantiako. Pačavipaski logika oleske teologiae phenipen, barikano religiozipe thaj morali, pragmatikano thaj rezultatjengo hakaj, crdino univerzalipe muslimajnengo phralipengo, thaj rovipasko pašipe thaj liberalipe olengo dženengo - sa odova cidindjabandukanipe kotar miliojna manuša thaj pačhavindja olen te pašoven ko islami.

Jekh milja berš sine bi konkurenciako pedo poro zoralipe, barvalipe, keripe, uči civilizacia thaj kultura. Jekh milja berš sine jekhutno zumavipe Evropake thaj but paše te uškjavol odova kontinenti. Evropa opipe islami dešutne var vazdindja trušulipaske invazie, ama nijekh olake na andja diso. Pana jekh invazia, ani savi trušulipaski Špania lela, sine labdardo thaj agorisalo efa šelberšutnipasko lungo islamesko thagaripe ano Iberiaki phuv. So ka ano moderno vakhti jase ano palune duj šelberšutnipe, Evropa la labdardol te astarol muslimajnengi lumia thaj ka čhivelolen tali piri kolonialno thagaripe thaj fragmentiripe. Thaj ini ano odote, religia islameski lungardili te bufljarolpe ani Azia thaj Afrika, thaj ini posig tempoza ze kristijanipe, bi dikhipa pedo

devipedumo save sinole kristiajnenge misionarja kotar kolonialno thagaripe.

Kotar lungi istoria konfrontaciako thaj marebasko kerdile bigendune avazipe thaj hohavipe vaš islami thaj oleske dženuten sikhavenpe ano bilačo dudi. Kupate e došalipaske haljovipa religia thaj kultura, save ulavenape, antagonistikake phendipe mukhle kiki sar anglokrisipe thaj but phare olen te nakhave. Atoska odova ko sikhlola islami musaj but šukhar te ovelole putardo godi thaj te čhivol ulavdo buti vaš hačaripe akalea, te sine kaj mangela čačikano te halovel informacie kotar islami.

Todinipe vaš adžahar buti sitoj but bari. Čačikano halovipe islamesko, religiako ka pučharol studenteske kaj islami jekh paluno momenti odole jekha jekh džandipasko savo bijandja judaizmi thaj kristijanipe; kaj islameski kultura hanig rjačutna civilizaciake avdisutno milenijumeske kobor odova siton klasikaki Grecia thaj Rimi. Ka pučharolpe kaj islamesko antikleriklizmi sine angluni „protestantjengi“ revolucia, kaj olesko racionalizmi angluno „edukuibe“, kaj olesko pragmatizmi angluni „tehnokratia“ thaj kaj olesko marebasko thaj tehnipasko hakaj kerde anglune „khedutne nacije“.

Kana jekh drom halovelape, loke sito te ovoltu relacie jekha šovutne manušikanipa e halovutnipa thaj partneripa. Pedo odova tumen ini akate akhara .⁴

*Univerzitet Temple,
Isma'il Raji al-Faruqi,
Philadelphia, Pennsylvania, 1975.*

---

⁴ Telošero 19 kotar pustik cidisalo ano nakhavipe soske nane aktuelno vaš amaro drabarutno. (*Redaktori*)

KOTOR ANGLUNO

TALOŠERO 1

Ko sito muslimani?

Kotar 6,9 milijarde lumiaki populacia 1,3 milijarde siton muslimajna. Solduj akala gendja siton aproksimacia, sebepi so nane precizno statistikane gendja. Numa, von šaj te lenpe, avipa kaj angluni bazi-rimi pedo gendo Khedutne naciengo, a dujto pedo logaripe gendo muslimajnengi populacia sakola phuvjako ulavdo. Atoska, sakova ŝofto murš, džuvlji thaj čhavo ani lumia sito muslimani.

Muslimajna kerena butipe kotar 57 džanutne Organizacia islameski konferencia. Von kerena gendoa baro minoriteti ini ano but aver phuvja: Indija (161 miliojna), Kina (22 miliojna), Rusija (16 miliojna), sar ini harutno minoriteti ano praktikane sakoja phuv ani lumia.

Logarinelape kaj ano Šudrorigutni Amerika si paše ofto miliojna muslimajna, savenda butipe dživdinena ano bare dizja. Njujorki, Čikago, Detroit, Toronto, Montreali, Los Andjeles, Filadelfia, Vašingtoni thaj Boston siton kher milja muslimajnenge. But amerikake dizja siolen majbut džamije (arapsko: *mesdžid*, pl. *mesadžid*) jase devleskoruidjisaripe, kote muslimajna palikarenape. Majbari thaj majlačhi sitoj odoja ano Vašingtoni, D.C., savi sitoj ani Avenia Masačusets. Lačardili 1957. taločatalipea disave muslimajnenge thagarutne. Paše 6.000 pačavutne sakova kurko ano olate palikarena džuma-namazi (planesko ruidjisaripe paraštujea).

Muslimajna perena praktikane ano sa etnikake grupe ani lumia. Arabja, sar etnikaki grupa, po čekat siton e 316 miliojna, palem Javancja (239 miliojna), Bengalca (147 miliojna) thaj turkiskja thema ano Maškarutni thaj Tikni Azia (61 miliojna). Ini kaj ani Amerika kale manuša siton etnikaki grupa, odova nane adžahar ani lumia, kote siton ulavde ano butgendune adekvatne „etnikake“ grupacie. Bi dikhipa pedo odova, ani lumia dživdine-na 241 miliojna muslimajna e afrikako kikea.

Atlasi muslimajnengo lumiako dikhola sar vortakišutno savo džala prekal bare phuvjake afrikako-azijaki masa. Bufljarelape kotar Dakari, majrjačutno punkti Afrikako sa dži Sincijango ano šudrorjačutni rig Kinaki. Halovelape kaj akava „vortakišutno“ siole trin lunge thaj bufljarde parmakja: angluno bufljarelape prekal javinutni rig Afrikaki, dujto prekal bare lejnake telunephuvja šudrorigutna Indijake thaj bufljarelape dži ko Bengalesko laguna, a trito džala prekal sa Javinutnoindiako arhipelagi thaj astarela kotora Filipineske thaj Nevi Gvineja. Pedo gabariti, muslimajnengi lumia astarela duj phuvja save siton maškar majbare ani lumia: Kazahstani thaj Sudani. Pedo dizutnipe, vov astarela štar phuvja save siton maškar majbutmanušikane phuvja lumiake, a odola siton: Indonezia, Pakistani, Bangladeši thaj Nigerija, save kupate siolen prekal 600 miliojna dizutnen.

Muslimajna vakharena but čhibja. Odola savenge arbjengo dajaki čhib si prekal 316 miliojna. Javanjengi grupa sitoj dujto pedo baripe thaj genela paše 239 miliojna; bengaljengi grupa 147 miliojna, turkiaki grupa 70 miliojna; persiaki 69 miliojna, a odola save vakharena hausa čhib si 35 miliojna. Palem so arbjengi čhib-čhib devlikanipaski, vov sito *lingua franca* butedženege savenge arbjengi čhib nane dajaki čhib. But muslimajna, ano aver aver nivelja, phaglarde odoja čhib, palem odova sito angluni čhib islameske religiako manajipe thaj kultura.

Vareko so vakharla thaj hraminela numa arbjengi čhib šaj te hačarolpe sar pe khereste ani ma savi muslimajnengi kupatni

bufljardipa akale lumiaka kustika kotar Dakari dži pajneskephuvja Mindanao.

Ko muslimajna sa akale thanutnenda dikholape jekh zoralikarakteristika, a odova sito arabjengi kaligrafia thaj lačaripe arabeskjenca, save siton dikhutne kote kaj muslimajna kedenepe, po ulavdipe ano devleskeruidjisarutne. Sadikhutne siton ini aver aver arhitektjenge karakteristike odole kerimate objektjengo, sar andral, ano kaligrafjengo sikhavipe kur'anske ajetja, adžahar ini avrijal, ano minaretja, kotar pondž var ano dive mujezini gilavela ezani, akharipe po ruidjisaripe ano arabjengi čhib. Akava akharipe po ruidjisaripe, sar ini sikhlovice Kur'anesko, siton auditivno karakteristike, univerzalne vaš muslimajnengi lumia. Aj sar, si ini aver karakteristike save pharena muslimajnengi lumia, ama von nane adžahar dikhutne. Olen pobut arakhena skenciakerodutne manuša, a but pohari turistja.

Uzo phendutne karakteristike, pedo save sig šaj te identificirinenpe, muslimajnen karakterišinela ini baro aver averipe. Von siton ulavde ano but aver aver kulturake grupe, a sakoja siola poro čhandipe dživdipasko, uravipasko thaj adetjengo.

Ano nakhle vakhtja ano muslimajnengi lumia kerdile bare migracie themeske. Phralikanipe, rasaki tolerancia thaj nanipe dominacia jekha rasaki, so sito normalno ko muslimajna, reslilo po odova kaj saren džana kotar jekh ano dujto agor islamesko lumiako, bi te ove avralikano. Direktno konsekvencakale phiribasko sito kaj muslimajnengi urbana populacia uli butčhibjaki. Nane pobaro čhaljardipe dikhavutneska akhjako aj te bešelpo ano anglo kafići khatinde ano Rabati, Tripoli, Kairo, Damask, Džeda, Bagdadi, Teherani, Lahore, Delhi jase Džakarta. Uzo olesteknakhena automobilja thaj kamilo, učharde džuvlja thaj džuvlja ani sari jase mini, džinsi jase saronogu, nila thaj nilaakhjengo, sar ini odola so silen kalo teni, rjačutnoafrikake Hamitja, Kinzja, Mongolja jase Malajcja hurde anatomiake, murša e ulavde

balenca jase e fesea ja turbanea, murša ano uravdipe kotar Savile Rowa jase ano bufljarde galabijame. Saren von siton muslimajna.

Adžahar aver averipe ovela karakteristika muslimajnengi ini ani Šudrorigutni Amerika. Kvaš muslimajna ano akava kontinenti siton kalutne, dujto kvašipe parnutne, a maškhar olende si imigrantja (ini čhavore imigrantjenge) kotar sa muslimajnengi lumia. Jekha jekh etnikako thaj kulturako aver averipe šaj te dikholpe ini ano sakova kedipe Islamesko amalipe Šudrorigutna Amerikako (ISNA), legardutni muslimajnengi organizacia ano šudrorigutno amerikako kontinenti.

TALOŠERO 2

So sito muslimani?

Sakova islamesko krisi siole dajatva te pačhavinol sar muslimane e sa privilegjenca thaj hakajenca save oleske sar muslimani perena, thaj sa bukjenca thaj obligacijenca pe islamesko juridipe, sakole bare murše thaj bara džuvlja save džandipa thaj lošalipa phenena „kaj nane devel uzal Del thaj kaj Muhammedi Devlesko pekamberi“. Akaja čučavni definicia „islaminipe“ sitoj sa so islamesko krisi rodela vaš te zorakharol džendipe muslimajnenga kupatnake. Kana vareko jekh drom nakhela akava testi thaj godaripa ispatuinelu dujvarutno fakti kaj numa si jekh Del thaj kaj Muhammedi, „s.a.v.s.,^{5*} Olesko pekamberi, olesstar veke našti kanunipa te rodelpe te kerol dovada poro pačavipe thaj, ano rndo odolea, pere hakaja thaj butipe pedo islamesko kanuni.

Sebepi soske „islamnipe“ adžahar čučavno te definišinolpe, adžahar čučavno te astarolpe thaj adžahar čučavno te zorakharolpe arakhelape ano odova so islami nane ni etnocentrikako, ni sakramentalno religia. Vareko nane musaj te bijanolpe sar muslimani; olesko dad/daj, dikhavutno, oleski familia jase them-nane musaj te

---

5 **Salla Allahu 'alejhi ve sellem*: Ne ovole tehnipe thaj šukharlafi Devlesko pedo olesti. Phenlape kana leparelape anav pekamberesko Muhammedesko.

oven muslimajna. Sakova manuš ano akaja lumia šaj te ovol muslimani te sine adžahar kaj alosarela, ama odova musaj te ovol numa oleski personalno pratsav. Kana khuvelape ani islami, na manglape te lelpe nisavo ruidjipe naisaripasko, ano odova keripe nane musaj te ovol nisavo rašaji, ni musaj odova te mukhol daj organizimi instituciako. Atoska, kana „islaminipe“ pučhlola, saren manuša siton apsolutno jekha jekh, ano kher islamesko šaj te khuven saren thaj sako ko čhaljarol akava majčučavno rodipe. Phando e pučhpa si mi vareko muslimani jase namuslimani nane maškharipe, nane dilema, nane komplikacie.

Ma sode, ano akhja islameske barikani sitoj ma kaski pratsav te lol akaja religia, olesko khuvipe ano olate na dela nisave garancie kurtaibaske thaj sebebipe anglo Devel. Palem kaj islami nanole sakramentja, te sine olesko dživdipe agorisinolpe ano odova momenti kana lela islami, nevobičaldutno pačhavutno našti te kerol diso te ovol sigurno ano kurtaibe. Augustinesko darikani situacia duje nevebijandutnengo, jekhe savo ka nakhol ano Dženeti soske lela trušulipe, a dujto lela davia te ovol ano savakhtuni jagh soske kaj na lela trušulipe, nane problemi ano islami. Ano islami kurtaibe thaj sebebipe anglo Devel funkcia manušeske keripe, a na disavengo sakramenti savo vareko šaj te lol. Sito mi čačardipe, kotar dujto rig, funkcia manušesko personalno pačhiv? Islami amboldinela kaj nane. Pačhavipe sito anglalthodipe manušeske khuvipasko ani kupatni islameski. Atoska, pačhavipe šaj te ovol numa statistikaki karakteristika, nišani amalikane korkoroidentifikaciake. Voj šaj, ama ini na musaj, te bijanol lačo keripe, čačikano butipe. Numa odola keripe, atoska, kerena čačardipe, kurtaibe.

Ani skala karakteristike thaj čačikanipe manuš šaj te astarol aver aver pašloipe. Odoja skala korkorutni sitoj biagorutni; nane punkti pedo savi muslimani šaj te lol tapija po than ano Dženeti thaj te čhivol peske ani džepa. Sako čhivela pi buti, a disave pobuder averenda. Devlesko krisi kotar pačhavipe ma kole manušesko

na astarelape disova so individua šaj te kerol, ma vaš poro kurtaibe jase opipe oleske. Devel šaj te fulinol ini majbare keripe sebepi haripe pačhavipasko thaj seriozipe odolesko so odova kerela, a šaj te jertisarol ini majbare došalutneske. Devel na anela pozitivno krisi kotar varekaske po odova so lela daj „sakramenti“. Muslimani, atoska, manuš savo, leipa islami lošale ispatiba, kotoripe pere dživdipasko dikhela te pherol čačipaske thaj šukharipaske keripa. Odova čučavno testi „islamipe“ savo čhivela islamjengo kanuni, kerdilo te resolpe majlokhe religiako khuvipe ano islami, ano balansi e samalipaske mangipa ko kurtaibe, savi pedi piri natura biagorutni thaj savi ano pherdipe nikana na čhaljarela. Religijako čačardipe, atoska, savakhtuno manglipe muslimajnengo, a na poro personalno čhaljardipe, ni vaš jekh momenti. Muslimani, atoska, sito manuš savo, sar olesko lošalo ispatibe sikhavela, phačavela kaj Devel sito numa jekh thaj kaj Muhammedi Olesko pekamberi. Odova so numa Devel-Devel manuše kerela ano jekhvakhti ini majtelutne ini majbarikane dživdutne. Vov sito telutno thaj mukhela poro barikano čekat pi phuv anglo Devel, pi sedžda. Devel oleske sito Jekhutno Kerdutno, Odova Savo dela so manglape, Thagarutno, Odova Savo jertisarol thaj Savo krisinel, Angluno Sebepi thaj Paluno Reso sasoske, Definitivno Čačipe. Devel devlikerinelpe, naisarelpe thaj ušarelpe, Oleske manuš naiskerala, Vov sito idoli thaj Oleske palikarelpe, Vov si Jekhuno Rajutno Saveske delape sa poro dživdipe thaj čačikane Oleske kerelape sevipe. Muslimani sito majbarikano kotar manuša čačikanipa sebepi kaj sito phačavutno Devleske. Uzal Devel, khonik thaj khanči našti te ovol moldikano manušeske phačavipaske, nisoske thaj nikaske našto adžahar te ovol ano sevipe. Muslimani našti te perol talo nijekh thagarutno, pana po hari tiranineske, soske so sa olesko palikaripe perela Jekhune Rajutneske. Nesave muslimajna perena talo thagarutne thaj tirajna ini odova kerena pedi škodra pere adikharipasko sar muslimani. Ano telaripe talo Devel, muslimani khuvela ano rndo sa manušikanipasko, savo adikharela kaj

jekha jekh dajatva te pačhavinol Kerdutne sasoske. Vov hačarela zorali phralikano phandipe e sakole manušeja savo adžahar telarlape Devleske. Majučutno pedo sasavenge; ani relacia prekal Kerdutno na egzistirinela stanica ni kategorija, konekcia ni definicia pozorali thaj pošukhari kotar kerdutnipe. Akate siton sa manuša aposlutno identikane.

Adžahar, pačavipa numa Devel vaš Rajutno muslimani sito jekh soj revulucionari, mardutno vaš tromalipe manušeško kotar manušikane rajutnengo, sakotar. Khanči nane muslimaneske po bilače kotar širka jase devipe avereske funkcia Devleski. Kana manuš čhivela lovo, seks, zoralipe jase čhaljardipe sar poro del uzo Devel, odova sito čačikane bilačhipe. A kana nesavo car jase tiranini vazdelpe thaj rodela apsolutno lojalipe kotar dizutne-lojalipe save perela numa Devleske-palem uštipe opipe odova thagarutno thaj oleske cidipe primarno reso jekhe muslimanesko.

Muslimani pačavela kaj Devel manuše thaj lumia nane kerdoj adžar disar, a sigurno na andodilipe, uč e reso. Odova reso manuš pherela pere etikake akharipa; odova si so manuš šaj te astarol šukhar keripa. Devlikano teksti islamesko sikhavela kaj manušikano dživdipe ani lumia sar tromalikano khelipe maškhar manuša ano keripe so po šukhar, po bareiloske, po barikane keripe. Dikhipa odova, vov manuše akharela „halifi“ jase bučarno Devlesko, jase odole save kerela thaj pherela ano anav Devlesko. Lumia savi kerdoj Devel amboldinela akale moralno akharipe manušeško, adžahar sito kaj manuš ano olesti kerela buti, adžahar sito kaj ando olesti čačikane šaj te reselpe šukharipe, čačipe thaj lačhipe.

Akava reso dela gndipe ando dživdipe muslimanesko. A nane pobaro reso uč te ove ano sevice te reselpe Devlesko mangljipe ani lumia, te reselpe odova so sito šukharipe thaj molikano ano thanutnipe thaj vakhtunipe. Odova sito hanig manušikane barikanipaske thaj korkore pačavipaske. Vaš čačikanipe, odova oleske dela jekh kosmosesko pašloipe te dikhol peste, kedime e sa aver

manuŝenca, sar purt prekal savo etikako ŝukharipe musaj te nakhol vaŝ te resolpe ani lumia. Etikako ŝukharipe musaj te resolpe tromalutno, jase talo ŝarti kaj sakova manuŝ sile jekha jekh ŝaipe te resol etikako imperativi, sar ini ole te uŝkavol. Odova si, kotar sa dživdune ani lumia, dendo numa manuŝenge.

Te ove *halifi*, jase buĉarno Devlesko ani Phuv, nane tikno pharipe. Angluno, odoja sitoj buti save delape ani bufljardi lumia. Sa so kerdilo ŝaj te laĉarolpe. Odova semninela kaj akaja buti talohalovela kaj sakova kiŝi Phuvjako kerelape ano odova so trubul te ovel, a odova sito Dženeti. Adžahar, odova semninela kaj pedo muslimajna perela buti te edukuinen thaj kvalifikuinen manuŝikanipe, a na numa korkore peste, olenge ĉhavoren, doŝten jase manuŝen kotar pi phuv, thaj kaj vaŝ sakova manuŝ kerelape ŝaipe te resel poro personalno potenciali. Sa problemja manuŝikanipaske odoleske siton ini problemja muslimajnengo. Odola problemja te lol, te rodol etikake agorisipe vaŝ olenge thaj odola agorisipe realizuinenape ani istoria, sitoj dajatva thaj kismeti muslimajnengo-ama ini olengo barikanipe. Islami rodela kotar manuŝ direktno te astarolpe e akale problemjenca thaj delole paĉiv kaj oleske o Devel ka paĉavinol buti, atoska ka del oleske todin thaj baht, ano napi oleska devipa ani buti, oleske keripa ani odoja buti, oleske labdardipa ano reslipe Devlikano reso keripasko - a odova si univerzalno thaj majuĉe ŝukharipe sa manuŝengo, sa themengo, sa so kerdimo. Sakova muslimani trubul te dživdinol dživdipe ano sevice Devleske, a odova semninela ano edukuipe thaj discipliniripe korkore peste, ano arakhipe kanunja naturake adžahar kaj manuŝ ŝaj te oval ĉaljardo ano olake phabaja; thaj po agor, trubul te dživdinol thaj te resol sakole manuŝeske thaj sa dživutrenge te dživdinen pedo Devlikano formati, formati savi si Devlesko mangljipe. Muslimani sito odova savo si medijatori ano sakova naturako procesi keripa manuŝikane manglipaske thaj aninidoj oleske loŝalipe; savo haminela ani dživdipe averengo reslipa olenge te pheren pere potencialja, kaj

ano pherdipe resena poro baroilosko reso sar Devlesko bučarno. Sar dikhola, dživdisaripe dživdipasko ano islami khatranakalipe si. Ama, odova semninela ini dživdisaripe e majuče adžukhariba, majbare todinenca thaj majhor lošalipa vaš save manuš sito kabilutno.

TALOŠERO 3

Soske muslimani – sito muslimani?

Kaj sito Devel jekhuno Kerdutno thaj Rajutno lumiako, kaj sito Vov Angluno Sebepi thaj Paluno Reso, kaj manuš Olesko robi, kaj manušeski rola te dol forma lumiake thaj manušeske ano odova so lumia thaj manuš trubul te oven, thaj kaj odoja buti šaipaski thaj kaj kotar olesko agorisipe phando sito manušikano bahtalipe thaj tehnipe-sa odova sito islamikano halovipe čačipasko. Adžahar halovipe nane bi fundo thaj čačardipe, ama nane ni bi problemengo.

Angluni zoralikani karakteristika islameski sitoj kaj oleski kontrola ano sasutnipe pozitivno. Amenge dikhola kaj šaj thaj kaj trubul te adikharahape normirimo keripe šukharipasko thaj etikake imperativja. Ama, nane mi manuš pedo piri natura paše te kerol kontra, te kerol džungalipe? Nane mi oleski natura te kerol došalipe, te inatinelpe Devleske thaj tana pačavinol etikake direkcije. Nane mi vov “pelo” dživutro saveske manglape te kinelpe thaj kurtaibe, a na dživutro savesta adžukharelape te kerol šukharipe?

Odova kaj manuš pedi pi natura paše te kerol došalipe, te kerol inati Devleske thaj Oleske nane kandlo-sigurno čače, amboldinela islami. Ama, jekha jekh sito čače kaj manušeski natura

ini odova so sito kandlo Devleske, kaj kerela šukharipe thaj arakhadolpe etikano. Solduj jekha jekh šajutne, a manuš gravitirine-la ini jekheske kobor ini dujtoske. Fakti kaj šaj te kerol džungalipe ini dži kerela šukharipe, thaj te kerol šukharipe dži kerela bilačhipe, dela nevi dimenzia oleske molikanipaske jase oleska bibarikanipe. Te ovol zorardo te džal ano jekh drom, jase tana ovelole tromalipe, oleske keripe na ovena sine ni etikake ni bietikake, ini kaj von šaj thaj nane musaj te ovelolen daj matrialno moldipe. Nijekh manuš nane bimanglipasko phando uzo akava jase okova drom keripasko; te ovol, khonik racionalno na ka adikharol ole etikane godžavarutno.

Manuš, atoska, nane „pelo“ dživutro khanči pobuder ze so sito „kurtajsalo“. Soske so nane „pelo“ manuš nanole mangipe te kurtajinolpe; a vaš so nane „kurtajsalo“, musaj te kerol šukhar keripe thaj te kerelolen etikane, soske numa adžahar šaj te astarol manglutno „kurtaibe“. Čače „kurtaibe“ nane adekvatno termini, soske so manuš musaj te ovol ani bišansa, bi adikharipe kaj šaj olatar te iklol, vaš te ovol oleske manglutno „kurtaibe“. A odova sito so manušeske na trubul. Manuš nane etikane bizoralo; nane ni biažutni kukla save nane kabilutno ni vaš šukharipe, ni vaš bišukharipe. Vov šaj solduj. „Kurtaibe“ pere keripa thaj bukja-olesko sito barikanipe thaj todinipe. Mukhlipa šanse vaš odova-rojipasko sito bihajisaripe; minalipa te mukhe akharipe thaj te kere džungalipe semninelat herduni sankcia thaj armanipe.

Islami sikhavela kaj manuš bijandjola bidošalipa thaj adžahar ačhola dži kotar korkoro pesta, pere keripa, na kerela došalutne. Ano islami na pačavinelape ano „hanigako došalipe“; oleske devlikane tekstja interpretinena Ademesko bišunipe sar olesko personalno došalipe; bikeripe vaš savo sine sankcionišimo ini savo Devel jertisarda.

Ano than te demorališino manuše todinipa kaj sito musajutno bijando došalipa, islami dela pačavipe oleske kaj ole Del, Savo na kerla khanči andodilipe, kerdoj vaš buti bučarnesko. Dendoj

oleske akhja thaj kana, ašunipe čalavdipasko, lezetlipe thaj sungalipe, racionalno ilo thaj godi, imaginacia thaj godjaripe, sa ano reso te pučharelpe thaj te halovelpe Devlikano formati ano kerdutni lumia. Devel kerdoj manuše adžahar sar Vov manglja, e parmakenca save astarena, prnenca save sigovena, muskulatura savi inzolape thaj kedelape, kokala save siton direkto trupeske, sa ano reso kaj šaj te kerol, te lol thaj te produkuinol sa so manglape.

Thanaravdja ole ani Phuv savi oleske sitoj adekvatno, kote šaj diso te kerelpe. Po agor, Vov oleske dendja te rajutnol kerdime lumia, soske sa so kerdoj, kerdilo te ovol tali komanda manušeski. Dži ini Kham, Masek thaj milijna čehrejna kerdilo vaš manušesko šukharipe. Ano than te ovol armano pana so na uškavdoj ani Phuv, manuš, sikhavela islami, devlikardilo sa akale“perfekcijenca“, dživdipa thaj thagaripe pedo šeja, thaj odolestar adžukharelape kaj ano poro dživdipe pherela Devlesko manglape.

Islami, atoska, negirinela kaj Devel musaj te kinol manuše prekal sakramentja thaj viktimize. Adžahar phenipe, adikharelape ano islami, kerela pedozoralipe ini prekal Devel ini prekal manuš, soske kompromitirinela ini transcendentiripe Devlesko thaj etikako statusi manušesko. Ano islami Isus/Isa adikharelape sar Devlikano pekamberi, bičhaldio te sikhavol jekha jekh phenipasko save sikhavena sine ini aver pekamberja thaj te inaren ano čačikano drom Jaudijen save našte kotar jekha jekh sikhloviipe save olenge dende poanglutne pekamberja. Ano islami adikharelape kaj kristijana, a na Isusi, godžavarutne vaš odova so sikhlolape ano olesko anav, ama olen „adikharla“ ini kaj siton, ano esenca, ano čačiipe, poulavdipe kana akharena manušen te pačavinen ano Devel thaj te oven Oleske ani seviipe keripa šukhar bukja. Uzo odova, islami mothavela olenge „došalipe“ phenipa kaj orginalno teksti ikalipasko našavdilo. Profitiriba kotar olengo empiria, islami garavdja apsolutno sasutnipe thaj orginalipe pere tekstesko ikalipasko thaj mothavela kaj odova teksti Korkoro Devel mukhlja manušenge, thaj kaj numa Vov olengo arakhavno thaj uluvutno.

Te sine kaj sa pekamberja legarde jekh vipal phenipe, kotar avena sa odola religie ani istoria? Islami amboldinela kaj nane ulavipe ano phenipe soske olako hanig sito jekh, a odova sito Devel, thaj palem so pedo poro keripe, jase ani relacia prekal Devel, sa manuša siton jekhutne. Ikalipe prekal pekamberja pačavutnesko si fondi čačipasko vaš sa manuša, soske Devel Poro mangljipe mothavdja sa manušenge, pedo olengi dajaki čhib. Difference ano thanutnipe thaj vakhtunipe, akulturacia talo avrijalutne tarzalipe thaj hirja thaj emocie manušeske kerde sa aver. Rezultati siton istoriake religie, kotar save nijekh na garavdja orginalno teksti para ikalipasko. Ano pere puranikane šužipe, ikalipe siton jekha jekh thaj siolen jekha jekh principja religiake thaj etikake. Te sine kaj ulavenape, ulavenape ano konkretikane džendune save hraminena sar te implementirinenpe akala esencialno principja. Von sine jekh pedo poro „so“, a but pedo poro „sar“. „So“ sitoj oleski godi thaj esenca thaj voj sitoj univerzalno thaj savakhtuni; „sar“ sito sural thaj phando sito pedo istoriake maškharipe, pedo specifikanipe daj ulavdo them saveske ikaldipe bičaldilo.

Paralelno e savkahtune „so“ džala bijandutno kabilutnipe sakole manušeske te pačavinol Devel thaj te halovel Olesko mangljipe sar šukhar thaj etikano. Odoja relacia nane numa po manuš so siole ašundune thaj godaripe, kotar so po angle vakhardjam. Uzo sa akava, si ini šovto ašunipe, kupatno sa manušenge, jekh hanigago *sensus communis*, savo olen resela te pendžaren Devel. Džandipe kaj si devlikanipe manušenge sito bijandipasta. Nane manuš bi religiako thaj nane religia bi devlikanipe. Odova so manuša dikhena devlikanipe ano aver aver forme rezultati sito edukuibasko, kulturako thaj religiako puranipe so lele pala peste. Ani piri šuži forma, *sensus numinis* ano sakova manuš ke-rela ole džandune kotar Devel, Devlikano Jekhuo thaj Olesko mangljipe sar etikako imperativi. Odoleske si pobut sebepja vaš save manuš šaj te ovol godarutno anglo Devel.

Ini kontra, manuš trubul te pačavinol sa aver manušen thaj te tretirinel peske jekha jekh. Keripa etikane, jase pheripa Devlikano mangljipe, manuš trubul te ovelole vaš reso sa manušikanipe. Normalno, pašipe thaj strategia truminena oleske kaj pere „šukhar keripa“ lele ano poro kher thaj kotar peste. Ama, ini uzo akala musajutnipe, našti te diskriminišinol manušen sar Devlikane kerdutnen. Ma te sinen subjektja etikane keripaske jase objektja etikano keripe averengo, saren manuša siton jekha jekh, soske siton jekha jekh pedo keripe, odova so kerdile sito fundo olenga bukjako te oven ano sevice Devleske. Univerzalizmi sito diso so Devel dendja thaj so Devel diktirinela.

Andral semitjengi familia themengi ano savo islami bijandilo, nais molikano sito odova so Jaudie garavde ikaldutno sikhavipe kotar Devlikano transcendentiripe thaj jekhunosko. Numa, islami olen davijuinela kaj došale haljovinde Devlikano transcendentiripe kana phenena kaj Devel prekal olende siole aver relacia ze prekal sa aver kerdutne. Islami davijutnela olengi doktrina alosaripaski kotar Devel, kote peste čhivena anglo aver manuša pedo leipe Devlikano maznipe. Von peste adikharena sar Devlikane čhavore thaj alosardutne, biphando kotar olenge keripe. Kana odova kerena, siton objekti islamikana daviako. Islami peste adikharla sar religia so sitoj Abrahameski/Ibrahimeski, Jakobeski/Jakubeski, Mojsijaski/Musaski thaj Davideski/Davudeski, soske sar on legarde ikaldutnipe ano olako šužo thaj biparuvimo forma. Kotar odova, muslimajna identificirinenape e Jaudijenca sar čačavutne thaj sar robja jekhe vipaleske, transcendentno Develske, identificiriba piri religiaki doktrina e judaizmea šužardi kotar sakova etnocentrizmi thaj, poulavdipe, kotar doktrine vaš alosardutne thaj „avera“. Kana vakharlape kotar jaudiengo juridipe thaj etika, islami verifikuinela Isusesko iklovipe, ano gndipe so voj fulindja pharipe literalizmesko thaj legalizmesko save jaudiengi tradicia thodinindja Mojsijaske kanuneske thaj činavdja norme save oleske rabijna čhivde.

Religiako autoriteti, adikharelape ano islami, perela numa Devleske. Palem so tirajna armandune, a manuša akharde te čhudinen tiranije, drom ko Devel trubul te ovol putardo, buflo thaj tromalo. Vaš pašaripe odole dromeske si numa jekh anglošarti, a odova sito keripe kotar Devel. Godoleske islami sikhavela kaj trubul te cidenpe rašaipenge akharipe, rndja thaj kleri. Bukja sikhavipe kotar čačipe, legaripe ternengo thaj turvinutnipe našavutnengo siton dži sito ini manuš. Ama, odola siton bukja univerzalno obligacia dendi sa manušenge. Anglalresipe ano keribe akala bukja siole sako savo astardja majuče džanipe, a džanipe korkoro pa peste pašutno sarenenge. Šelutnenca purano zanati rašajengo sar medijatori maškhar Devel thaj manuš ano islami si džičhinavdilo. Devel sito Odova Savo jertisarela, sankcionišinel, krisinela thaj Vov si Rajutno, a na rašajutne. Devel na dela akala role nijekhe kerdutneske, soske so odolea phagolape Olesko transcendentiripe thaj rola Jekhuno Thagari thaj Krisutno manušengo. Ov sito paše thaj savakht amboldinela pedo manušeske ruidjisaripe. Olesko maznipe thaj sasavodevipe vaš manušikanipe, phande e Oleske sazoralipa rodela kaj sakova manuš vakharela direktno Oleske. Devleske na mangelape birokratia.

Rašajipe sito odova so dela sakramentja. Maškharogova, ando-čačipe sakramenti sito odova so islami thaj judaizmi anglo oleste, negirinela thaj davijutnela. Sakramenti sito lošalipe prekal savo manuš bičhalela ruidjisaripe Devleske thaj jekh aspekti Devlesko zoralipe savo kanališinelpe palal manušeske, prekalo rašaj. Islami adikharla kaj solduj linie hohavne: manušesko ruidjisaripe avela dži ko Devel bi manglipe vaš medijatori, a nijekh aspekti Devlesko zoralipe ja Devlikanipe našti te kanališinelpe a ta na tardžarelpe oleski transcendencia. Devlikano zoralipe thaj barikanipe numa siton Devleske, Von nane nakhavdile ni ano jekh kerdimo soske so Kerdutno thaj kerdime duj apsolutno aver aver tipja dživdutne save nikana našti te phandenpe ano jekh. Šaj te phenelpe kaj dživdipe ano sasutnipe jekh sakramenti, ano odova gndipe so Devel

sito hanig dživdipasko, a manušesko dživdipe gili savi todinela Devel, keripe Oleski komanda thaj disavi forma „inaripe“ Oleske. Maškhargova, odova sito ini agor sakramentesko ano gndipe fragmentiripe thaj difuzia Devlikanipe. Džičhinipe rašutnipe cidela ini sakramentja, a džičhinipe sakramentja cidela manglipe vaš rašajipe. Bi hanigako došalipe, nane manglipe vaš trušulipe; a avipa kaj sa manušeske bukja talo direktno thagar Devlesko, odola save ando Oleste pačavena, save Oleske naisarinena, save Oleske mot-havenape thaj bičhalena Oleske ruidjisaripe-saren von direktno vakharena Devleske.

Čače numa Devel Rajutno, jekhuno Rajutno. Numa Vov sito Krisutno thaj Vov džanla sa, soske nane khanči kaj nane ano Olesko thagar. Nane ano manušikanesko zor te ulavol Devlikano zoralipe. Krisi kotar manušesko sasutno dživdipe, jase kotar oleski buti, perela Devleske, a na manušeske. A odova sito agorutno krisi kotar manušesko dživdipe kana ka, ano Krisipasko dive, sakole manušeske te tularolpe čačikani todin jase sankcia savi therdino ano poro dživdipe. Pedo islamesko halovipe, „dujto lumia“ jase „odoja lumia“ nanola aver reso dži akava pheripe. Odova nane pana jekh lumia, pana jekh thanutnipe thaj pana jekh vakhtunipe, kerdime te džipheren akaja lumia, akava thanutnipe thaj vakhtunipe, ni vaš amenge te lačaren sa nanipe akala lumia-ke. Pedo halovipe savo ačhilo kotar zoroastrianstipe, ano judaizmi adikharelape kaj ano dujto lumia ka kerolpe apsolutno šukharipe, savo ani akaja lumia vaš sadajekh našavdilo thaj savo ano oleste nikana našti te kerolpe. Adžahar pozicia fundoni sitoj po dikhipa kaj numa Davididesko thagaripe Devlikano thagaripe thaj kaj Devel ka bičhalol Mesija ole te nevisarol, palo kataklizmi, po agor vakhtesko. Nakavipa odova vipal drom, kristijanipe džala adamo podur phenipa kaj akaja lumia thaj sa vakhti biman-gljipasko rumindilo thaj bimoralno, thaj kaj ano odoja lumia nisar nane šaipe te kerelpe apsolutno šukharipe. Kristijanipe aver lumia sikhavela sar idelizirimo surogati, kote „khurtajnden“

adžukharela numa guglipe, lošalipe thaj devlikanipe. Islami fulinela solduj halovipe sar diso so demorališinela pačav ano manuš ani akaja lumia. Verifikuiba esenciako bidošalipe thaj šukharipe sar manušesko, adžahar ini lumiako, islami sikhavela na numa kaj šaj te reselpe ano akaja lumia uč kaj odova čače sito buti sakole manušesko thaj džuvljako ani akaja lumia thaj akana. Islami leparela manušikanipe kaj nane pana jekh lumia; kaj nane thanutnipe-vakhtunipe uzal akava; kaj butipe thaj adžukharipasko manglipe sakole manušesko musaj te resolpe ano akaja lumia-te sine generalno dendilo te ovol pherdimo.

Akaja lumia, muslimani pačavela, Devlikano thagarutnipe, lumia kote šaj te ovol utopia te sine kaj manuš kerela pere obligacie thaj kandlo amboldinela pedo Devlikano akharipe. Devel mangela e manušesta te kerol šukhar keripe, a šukhar keripe čače transformišinena akaja lumia ano idealno lumia; odova sine kotar anglal čače reso keripasko, a na peripe jase rumipe hanigako reso. Dujto lumia, adikharela islami, nane „pana jekh lumia“, nisavi alternativa akala lumiake, uč numa keripe krisesko savo legarela manglipe te transformišina akaja lumia jase na sinam thaj sinam mi ano odova labdarde ja na sinam. Odova ka ovol totalno aver-aver, thaj odolea ini „averutno“ lumia kotar akava, na soske so amare avdisutne frustracie jase anglalharnjaripe ka oven popale dende, uč soske odova ka ovol transcendentno lumia, jase avri akale thanutnipasta thaj akale vakhtesta. Odova, numa, nane „lumia“; vov nanole dimenzie, nane replika akala lumiake kote rovipe inardilo ano lošalipe. Odova sito Dženeti jase Dženemi ano gndo todinipe ja sankcia, realizacia todinipaski jase sankciaki tulardilo kotar Krisi.

Numa adžahar dikhipe, adikharelape ano islami, principijelno si pačavutnipe akala lumiake. Bi olesko akaja lumia ovela sine numa purt jase nakhavipe kotar phira; pana denamen turvinutnipe ta na but lungara ni te lačara pedo oleste, uč so po sig te nakha ani dujto rig. Adžahar kerlape negacia akala lumiako.

Islami, kotar dujto rig, verifikuinela akaja lumia, akcentirina kaj akaja jekhuni lumia. Amen ole na lelam ani tapia, ni na pelam pedo oleste, keripe ŝukharipe ja bilaĉhipe. Avutnipa kaj sijam tromale thaj godarutne, sa so kera ani akaja lumia logarinelape – vaš amenge jase opipe amenge. Ano Krisutno dive, savo adžahar ka ovol ini agor akala lumiako, ka la odova so therdindjam, devlesko maznolipe jase armanipe. Pačavipe thaj morali-pe, jase kandipe Devleske, trubul te ovol amaro alosaripe ani akaja lumia kotar duj sebebja: von amenge ka anen baht thaj džandipe ani akaja lumia; von amenge, jekhevaktunea, dena lafi vaš devlikano maznolipe ano Krisipasko dive, soske von ĉaĉikane siton kandipe Devleske. Odoleske islami, adikharena muslimajna, manuŝeske anena duj bahtja: bahtalipe ano akaja thaj bahtalipe ano odoja lumia (Kur'an, 2:201).

TALOŠERO 4

Kotar kana siton muslimajna?

Islami lelape sar lumiako religiako miškope ano angluni dekada 7. ŝelberŝutnipe neva erako. Ani diz Meka ani Arabija. Islami sikhavela sine Muhammedi, ĉhavo Abdullahesko kotar vica Kurejŝi, ano poro peko vakhti e saranda berŝengo lela vizie ano save oleske Devel, prekal meleko Džibril (angeli Gabrijeli), mukhela ikalipe devlikane phenimate. Odova sine ikalipe lafjengo e Develesta, na kotar Devel. Odova putarela Olesko mangljipe jase direkcie ano učikani forma arabjenga ĉhibjaki. Voj ali kotor po kotor, varvar ano problematikane situacie save rodona sine agorisipe, kanuni jase direkcia, a varvar ini bi adžahar maŝkharipe, ano bufljardo religiako konteksti kote sine dživdinena bipaĉavutne jase kristiajna thaj Jaudije, saven ani Arabija thaj pe samatrendenge raŝtre sine but. Ano anglunisaripe ni korkoro Muhammedi na paĉavingja, thaj adikharla sine odova sar iluzia, bengeski proba oleske ja opsesija bengeja. Sar oleske vizie sine jekh vakhti, paĉavisalo kaj o Devel ole akharela te uŝtol thaj te mothavol kotar nevi paĉavutni.

Angluni persona savi lela islami sine Muhammedeski dživlji, savi, sebepi paĉavipe pere romeske, sine muslimanka ini poangle

ze so korkoro Muhamedi sine pačavno ano poro pekamberipe. Pa-lem ale familiake manuša thaj amalja thaj kerdilo nukleusi khupat-nako. Nevo pačavipe na lele sa Arabja, savengi tradicionalno pača-vipe negirinela jekhunipe thaj transcendentipe Devlesko, sar ini Krisipasko dive thaj ano savi dživdipe bazirinelape pedo disave vitezjengo molipe, hedonizmi thaj matrijalizmi. Majangle odova nevo sikhloviipe adžukharde čungaripa; ama, sar Muhammedi thaj oleske amala ačhile zorale ani pačiv, inarde rigutno posavipa, džungaripa thaj tradipa. Ake luludimi khupatni muslimajnengi nakhavela sine pere dukha ažučaripa, zorali ani pačiv thaj bajrola sine. Mangipa ano religiaki, amalikani, politikani thaj ekonomikani sfera te adikharol privilegiako pašloipe ini Mekako ini poro pašloipe ano odoja diz, arabjengi thagar sig lela sasutno mareba opipe muslimajna. Dende e Muhammedeske barvalipe, te ovolo thagar Mekako thaj kaj kotar olesko „dilinipe“ te saslarenole maj-lačhe doktorja lumiake. Vov odova fulindja. Palem kerde šaipe te činaven vicako solidaripe Muhammedeske vicake Hašimija, soske kotar vicako solidaripe phando ini maškharvicako siguripe, rodinde e Pekambereske adže thaj uluvutne, namuslimane Ebu Talib, hašimijengo barikano, manglipa olesta te činol poro devipe-dumo e Muhammedeske. Phuro adžo ruidjisardja pere phralore te ačhavel te kerol problemja save olengo vica veke našti te inčarel. Ama, Pekamberi amboldindja: „Te čhiven Kham ano sasto, a Masek ano solako vast, na ka cidavpe kotar Devlesko pačiv, ini te merav dži ola legarava!“ Kana ini odova šaipe peljardilo, Mekancja kerde konspiracia te mudaren e Muhammede.

Hačaripa khatranakalipe, Muhammedi vakhardilo e muslimajnenna kotar Medina te den oleske uluvipe te sine kaj mangelape. Kana khatranakalipe pašilo, turvisarda pere biamalikane thaj iklilo kotar Meka thaj amalisardilo pere dženenna ani Medina, save zorardile muslimajnenna kotar Meka save, pedo Pekamberesko phenipe, jekh po jekh, adžahar emigririnde. Khatranakalipe ani Medina na našavdili, uč lela pobari fatalno forma. Akana ulo

čačikano mareba maškhar Meka thaj Medina thaj sa vice kotar maškharipe save akala duj zoralikane dizja šaj te ciden pedi piri rig. Po avipe ani Medina, Muhammedi muslimajnen kotar sa vice khedindja ano jekh zoralo nukleusi, saveske palem pašakardja Jaudijen kotar Medina, keriba jekh islamikano lačardo diz-raštra. Andja ačhimos akala raštrako thaj khedindja olake čekatune manušen. Ini pana podur avena ikalipe Devleske phenipe e direkciencia vaš amalikane, politikane, ekonomikane thaj juridikane bukja savenca Muhammedi musaj te dikhlarol. Mareba e Meka lelape e tikne harpejnca, palo save ale duj bare mareba; sakoja rig lela po jekh, ama ni jekh vidžaji na sine adžahar zoralikani kaj te resol vidžajutneske te čhina vel biamalikanipe. Palo odova alo tehnipe thaj ano vakhti odole tehni pasko islami lela mi-lja džanutnen. Kana mekancja phagle tehnipe, muslimajna mobilizirindepe thaj nakhle pi Meka, astaredela bi marebasko. Muhammedi, bareiloske gstea, jertisarda Mekancjenge; a von masovno konvertirinde ano islami. Pekamberi khuvdja ani Kaba, Kher save Abraham/Ibrahim thaj olesko čhavo Ismail lačarde vaš palikaripe Jekhune Devleske thaj savi sine pherdi idoljenca. Muhammedi phaglardja idoljen thaj piltjen, šudžardja thaj Kher palem todindja Devleske.

Kerdilo miškope palo miškope vaš islami te delpe aver vicenge ani Arabija. Disave adikharde kaj tromalisale kotar pagajnengi Meka thaj džandipa dikhlarde akharipe ano islami, thaj ano olete šukhariloa pašile. Aver adikharde kaj siton basandune zorale te marenpe bi Mekako thaj musaj sine zorali pa te anenpe ano rndo. Odola save konvertirinde ano islami, numa, na sine džanutne numa pagajnenge arabjenge religiake. Ini arabjenge kristiajna thaj Jaudije konvertirisale ano baro gendo. Odola save fulinde islami zoralikane adikharipa pedo purane pačavipe, ma von judaizmi jase kristianipe, nane džungalokeridime. Pedoopipe, prekal Devlikanesko ajeti ikaldo ano u Kur'ani, Pekamberi kerdja respekti kristianipe, judaizmi thaj religia Sabejacengo sar ikaldutne thaj šukhar,

kerdja phralikanipe e olenge dženutnenca thaj kerdja integracia olen ani islamengi raštra bi dikhipa so adikharde piri religia, kultura, adetja thaj poro namuslimajnengo identiteti. Islamengi raštra sine olengo uluvutno. Dživdinde talo olaki khak sar religiako, kulturako thaj juridikano autonomiako sakiduni, sar kompletne khupatni e pere školenca, hramjenca, krisjenca thaj liderjenca. Maškharodova, palo Pekamberesko meribe 632. berš- deš berš pali Hidžra, olesko nakhipa kotar Meka ani Medina- sa Arabija ačhili jekhutni gatisaripa te akharol phenipe islamesko ani lumia. Muhammedi poangle bičhalela sine emisarjen ko liderja pendžarde lumiake te pašon ano islami jase te adikharen piri religia, ama te pašon ko nevo lumiako porndipe islamesko savo bazirinelape pedo principi tromalipasko phiribe manušengo, idejengo thaj barvalipasko. Disave amboldinde amalikane thaj bahtaripa, aver činena sine šera avazutnengo.

Ano rndune šel berša kerdile majspektakularno invazie ikana dikhlarde ani istoria. Muslimajna ale dži Francia thaj Špania, palem so sig uškavde prekal Šudrorigutni Afrika dži Maškharutni Azia thaj delta lejnako Ind thaj palo so nakhle Persiako caripe. Duj bare odola vakhtune caripe, Persia thaj Vizantia, phagile thaj našavdile. Ama, vaš kristiajna, save šelberšutnipa sine bijekhutne kotar vizantiake teologiake diskusienca, thaj vaš Persiancja, save sine talo jekh kastinesko thaj but bičačikano amalikano-religiako sistemi, nevo islamesko sistemi sine po spektakularno ini kotar astaripe phuvjengo. Kotar jekh generacia miliojna manuša nakhle ano islami.

Barikanipe islamesko sito ani logika oleske teologiake teme- ljeske. Lumia kerdoj o Devel, Jekh thaj Jekhuo transcendentno Dživdutno, pedo Poro formati, sar lačardo kosmosi. Vov adžahar kerdoj ini manuše sar racionalno, tromalikano thaj godarutno, adžahar kaj šaj, labaripa pere kabilutnipe, te kerol šukharipe ani akaja lumia, ano sasoste ani lumia thaj vaš sa manuša ano jekhipe thaj phralipe. Odova kaj sa manuša siton jekha jekh semninela kaj

khonik na todinelp sar jeretiko, kaj nane uzozoralipe ani religia, sar ini kaj nane imperialistikane kolonizacie jekheste pedo avere-ste. Devel na mangela o manuš te crdolpe thaj te majtelarolpe, ni te legarol asketjengo jase monahjengo dživdipe. Čačikane, manuš trubul te legarol jekh dživdipe ano sasomangipe, pherdo lošalipe thaj bahtalipe, ama uzo pačavipe etikake kanunja šužipaske, pačavipe Devleske, jekh-jekhipe thaj čačikanipe, kamlipe thaj phralipe. Manušeske anglal dendilo te kandol Devel ano Oleski lumia, te la-čarol ole thaj te kerel ole barvalo: lumia sitoj šukhar thaj ando oleste manuš šaj te resel pere idealistikane vizie. Te kereolpe adžahar thaj te ačholpe pedo odova sito garancia labdardipaske thaj bahtalipaske ano akaja lumia, sar ini ano Krisutno dive. Nane averutno bezah, ja averutni došalipe, ja averutni dukh iloski, ja averutni sankcia, averutno todinipe thaj khurtaibe. Bahtardo jase na, ilo lela odova so therdindja, prekal pere korkorutne keripe.

Numaj, odova so ano islamjengo akharipe cidindja bandukanipe lumiako thaj so lela ilo manušengo ko islami sine fakti kaj muslimajna čačikane praktirinde odova so sikhavena. Na sine pharavdipe personako, dujvarutno morali, hipokrizia, rasistika-no bijekh-jekhipe, ja kamuflirime čačipasko. Muslimajna lošalipa khuvena ano prandipe e dizutnenca aver phuvjengo ini po angle ze so lena akala islami, savea odola so našalde lena statusi familiako so siton vidžpai. Muslimajnengo racionalizmi thaj pragmatizmi nane ačhavdilo, soske muslimajna rodena džandipe thaj turvinutnipe ini ko namuslimajnenge sikhavne, bi ladž jase sueta. Dikhena sine te den dovada vaš čačipe pere pačavipaske, jase kaj si la mi čačikane pere džanutnenge te dol dujvarutni baht: ano akaja ini ano odoja lumia (Kur'an, 2:201).

Akava jaghalutno rodipe vaš dujdžutipasko bahtalipe, dujdžutipasko šukharipe bijankardja akala lumiako gndipa thaj labdardi-pa vaš muslimajna, sar ini olenga etikako čačipna. Odova so zumavdja luludjipe muslimajnengo skenciako, inžinjeripe, artistipe thaj lilarnipe, vazdipe olengo caripe, a olengi etika ačhili bidošalutni.

Odova ano ilo namuslimajnenge čhordja hor pačavipe thaj devlikanipe prekal džentutne islameske thaj zumavindja te dikhenpe pedo olende jase te pašarenpe pe olende. Kana daj namuslimani, ma save statusea thaj hanig sito, ka anol pratsav te lol islami, vov sig ovela vazdimo ano majučo niveli, ovela phral sa pačavutnengo, šaj te prandinolpe thaj ovela lelimo ludžarde vastenca ano jekh čakikano phralikanipe. Kotar akava sebepi, ano anglune pinda berša kotar astaripe teritorijengo, raštrako khuvipelovengo *džizija*, šerutnipe savi sa kabilutne, bare, murša namuslimajna dizutne pokinena islamikana raštrake anothan *zekati* thaj askeriako sevice, savi sine obligacia vaš sa muslimajna, tiknjardilo thaj ulo paše bisemnikano-kobor konverzia ano islami sine masovno.

Anglonilaj thaj nilaj islamikano caripasko traisarda pondž šelutne berša, thaj odociro muslimajna legarena lumia ano sa-kotar astronomia dži labaripe londesko. Arakhle neve umalja thaj čhutljarde neve discipline. Ama, ano maškharvakhti, hardžinde energija thaj lele te džan palal ano but frontja. Androne ulavdipe sanakarde olen po angle ze so odova kerde olenge avrijalune biamala; individualizmi thaj preokupacia personalno kurtaiba sanakarde andruni kohezija raštraki thaj amalipaski. Po agor, došalipasko halovipe iloske šukharipe sar mistikane gnosja bikojnarde muslimajnenge racionalno zoralipe, cidindjalen kotar empiriake thaj pragmatikane rodutnipe thaj trumindja ano ezoteriake hirja *šejhengi*, *pirjengi* jase aver mistikane sikhavnengi.

Ano jekhvaktunipe, Mongolja kotar Maškharutni Azia lele majbaro holokausti ani istoria. Podukhavipe, islamjengo caripe sine angluni bariera po drom holarde hordengo. Mongolja čhordile pedo oleste jagha thaj dilikanipa, aravipa diz po diz thaj vitanipa kraina pali kraina. Ano jekhvakhti, evropake trušularja khuvde pedo islamiakno caripe ano rjačutni rig. Ini kaj caripe poagor labdarda te čhudol trušularjen, te islamizirinol Mongoljen thaj kultura te asimirinol saren olen save alosarde ta na inarenpe odotar kotar ale, butipe muslimajna ule konzervativno

kotar dar ta na našagol pačavipe thaj cidindjape kotar istorikani scena, okupirime „savakhtunea“ jase perpetumea. Kotar leipe 14. šelberšutnipe, poangle ze so ka nakhen rekonkvistja ani Špania, islamizirime elementja javinutne okupatorja save pana sine dudljarena energia thaj zoralipa, iklovena ano tereni te nevisaren khelavdo caripe. Ano vakhti jekha generaciako, caripe sine palem po pre thaj marširinela ki Evropa, dži Evropa sine marširinela prekal Špania. Muslimajna okupirime Tikni Azia thaj palem Carigradi 1453. berš, thaj ačhavde Evropa ani Špania. Muslimajna lundjarde podur sa dži, palo jekh šelberšutnipa, na kerde blokada Vienaki astaripa sa teritorie po odova drom, sar ini sa Kavkazi, mesmerrigutni Rusia thaj Polonia.

Nasvalipe misticizmesko sine ačhavdili kotar duj trin šelberšutnipe, ama nane kikesta cidimi. Nevo caripe vaš olake sine lokho viktimi, thaj palpale kerdili vipal drama androne thaj avrijalune došalipenca. Evropa na numa so saslardili uč akoboka zoralili so tradindja muslimajnen kotar sa pere teritorije (uzal muslimajnenge khupatne Albaniake, regiojna Jugoslaviake thaj aver balkajnenge phuvjenge). Evropake zoralikane phuvja okupirinde sa muslimajnengi lumia, numa na Maškharutni Arabia thaj Jemeni thaj ulavdje maškhar peste. Muslimajnengi lumia cidindja talo kolonialno thagaripe, ano disave thana jekh šelberšutnipe, a ano disave ini trin šelberšutnipe.

Balval reformjengo thaj nevisardipasko phudindja prekal ilo Arabiako, sar ini ano anglune šelberšutnipa. Kotar mulani avena sine akharipe kaj muslimajna te fulinen misticizmi thaj te inarenpe ano dživdisutno halovipe anglune islamesko, odoleske save kerde akaja civilizacia. Muslimajnengi lumia amboldindja bute miškopenca, gndisardime te šužaren thaj te vazden islamikano amalipe. Akala miškope sig ule politikane, sebepi so kolonialno Evropa mobizirisali te ačhavel olen. Sig cidisale marebaske linie. Ani jekh rig sine Evropa: voj marelape kaj imperialno hanroa te bufljarol Kristesko pačavipe thaj te uluvinol piri eksploatacia

muslimajnenge phuvja, na kuč buti, sar ini kolonialno manušen sar bešutne hamime maškhar muslimajna. Ani dujto rig sine muslimajnengo lumia: vov arakhela tradicionalno autohtono pačavi-pe pere dadengo kotar rig agresiako uluvipa phuv thaj them kotar avrijalutno okupatori, okupacia thaj kolonialno bešisaripe.

Odova rivalipe ini avdive sito thaj numa khelavdilo kotar askeriaki konfrontacia pi ekonomikani, neokolonialno thaj aver, po suptilno čhandipe subverziako thaj eksploataciako. Muslimajnengi lumia modernizuinelpa thaj industrijalizunelpa sig tempoa, nakhavipa šelberšutnipa. Rjačutno kristiajnengi lumia but barjardili thaj manglape olake ini matrialno ini manušikano resursi kotar aver kotora lumiake. Odova so, anglo disave pinda berš, sine burnikori muslimajna ano trušulutno Rjačutnipe, akana but bari len imigrantja save astarena thana ano fabrike, ama ini ano univerzitetja. Avdive, ani Evropa thaj Amerika si islami savo ulo kherutno thaj savo sigurno ini podur ka bajrol.

Ani ma savi metropola ani Evropa thaj Šudririgutni Amerika angluno komšija šaj te ovol muslimani. Vov šaj te ovol parno ja kalo; šaj te vakharol jekh kotar dešutne čhibja muslimajnenge, uzal anglikani čhib. A šaj te ovol ini adžahar *vestirinizimo* thaj kulturno asimilirimo, kaj khonik, te na komunicirinol olea, našti te ovol mincalo kotar olesko bešipe odote.

DUJTO KOTOR: NIŠANIBE MUSLIMAJNENGO RELIGIAKO DŽIVDIPE

TALOŠERO 5

Šhadeti (Ispatipe pačavipasko)

Muslimajna phenena kaj nane devel uzal Devel (kaj si numa jekh Devel) thaj kaj Muhammedi Devlesko pekamberi. Akava phenipe pačavipasko anavinelape *šhadet* jase „ ispatluko“. Odova sito jekhuno kanunesko „pasaporti“ vaš khuvipe ani muslimaj-nengi khupatni; odoja si esencia pačavipaski muslimajnengi thaj formati olenge identitetesko, savo sikhavena but var ano dive ano aver-aver situacie. Uzal principja save talohalovena ano angluno kotor *šhadetesko* (kurtaipe prekal buti, majtelaripe thaj talokerdipe Devlesko, frdipe tiranesko thaj fuluipe aver devlengo, vikarijati manušesko ani Phuv thaj korkoroereslipe, kotar so vakhardjam ano talošerutnipe 2), olenca verifikuine-lape kaj Muhammedi pekamberi. Odova semninela kaj ispatiba lelape kaj Muhammedi legardja sar čačipe odova so oleske kotar

Devel ikaldilo. Akala ikaldipe, kedime rndoa saveja Pekamberi dendojdrom te sikhlonpe, kerena Kur'ani Barikano, devlikano teksti islamesko. Ispatiba kaj Muhammedi Devlesko pekamberi sito ekvivalenti ispatibaske kaj Kur'ani Devlesko devlikano lafi, kaj sito kompletno, kaj sito verbalno thaj ano rndipe ano savo kedisalo; kaj oleske komande thaj direkcije vaš muslimajnenge esenciake sar Devleske savakhtune lafjengo ikalipe.

Uzal so kotar lafi dži lafi legardja Devlesko ikalipe, Pekamberi devlisardilo ini jekh aver autoriteteja a odova sito realizuipe Ikalipasko ano poro dživdipe. Olesko dživdipe, butipe, pratsavipe, odova so mukhlardja jase krisindja, kerena idealno personifikacia islamikane ikalipaske lafjengo. Vaš odova Pekambersko suneti („uškvado dromoro“ jase „misal“) vaš muslimajna normativi thaj anglalmothavela „sar“ vaš „so“ devlikane lafjengo ikalipe. Kotar olesta muslimajna kerena sa pere adetja, sar ini baro kotor normengo kotar islamikano juridipe thaj etika. Suneti dži amende alo ani forma raporti save Pekamberske amala legarde avutne generacienge. Akala raportja anavenape hadisja.

Autentikanipe thaj sakedipe teksti Kur'anesko sito bipučhlutno. Kur'anesko ikalipe avela sine talo baro dudi istoriako, ola sine hramosarde thaj memorišinde milja manuša kotar thema e majbarjarikano godaripe ani lumia. Pana kotar kana ikaldili, muslimajna bičhinipasko phenena-sikhlonapublikane, anglo manuša save but šukhar pendžarena, anglo bufljardo muslimajnengi lumia. Avipa kaj pačavinena so vakharena verbalno, čačikane lafja Devlikaneske (*ipsissima verba*), muslimajne kotar sikhloviipe thaj anglallekharipe kur'anesko teksti delape majučo samadinipe. Ini kotar korkoro akti devlikanopačavipe, formalno ruidjisaripe, savi našti te čhinolpe ni kotar nisavo sebepi-vikaj siguripe palikardutesko tardžardo, soske kaj muslimani adikharela kaj, dži palikarelape, bešela anglo Devel-sako savo šunela šaj te lačarol odole so avazea legarela ruidjisaripe sarkaj došalinela ano sikhloviipe Kur'ani Barikano. Poagor, čačipa ano momenti kana halifi Osman

(644-656) kedela thaj ikalela teksti Kur'anesko sar kitapi, andru-
ne pharavdipe thaj mareba vaš zoralipe ulavdja khupatni ano duj
katora. Kotar odova dekadencia thaj šelutnenca ka ovól bialovipe
thaj ratvale konfliktja maškhar frakcie, uzo savo sakoja kotar
olendar piri pozicia arakhela dovajenca thaj citatjenca kotar
Kur'ani Barikano. Khonik nikana nane ikalđoj zoraléphendipe
jase davije dujto rigake rumipa odole tekstesko. Odova sine agori-
sutno testi kaj kur'ansko teksti trijumfalno nakhla. Odoleske Sir
William Muir legarela e mukhlipa von Hammeresko „skenciako“
klidutnipe savo savo phenela kaj „amen (skenciake manuša) šaj te
ova sigurno kaj Kur'ani istorikano Muhammedesko lafi, adžahar
sar muslimajna sigurno kaj vov lafi Devlikanesko“.

Teksti Sunnetesko nanole adžahar bipučljutno autoriteti.
Muslimajna but šukhar džanena kaj Sunneti paruvísalo dži ole
anglune štar generacie legardele. Odoleske von savakht grížima
mangena te kvalifikuinen Sunneti lafjenca *essahih* („čáčikano“
jase „kontrolíšimo“). Vaš te ulavenpe čáčikane kotar sane jase
hohavne hadisja, muslimajna dži ki perfekcia kerde skencia tek-
stualno kritika thaj lačarde majsofisticirime discipline te kriti-
kuinen thaj te verifikuinen istoriako pakjavipe kotar lanaci nara-
torjengo, sakole hadisesko, čhibjaki forma, redakcia teksteski,
thaj konzistencia thaj logika teksteski thaj olesko andorndipe e
Kur'anea Barikano, e aver pendžarde istorikane faktjenca thaj e
akumulirime džanipa manušikanipasko. Olengo kamlipe thaj
pačavipe prekal Pekambereske hadisja ne pendžarena sama-
trende. Odoleske garavde sa matriali vaš savo zoralikane phen-
lape kaj thavdela kotar Pekamberi, ama ole klasifikuinde ano
but kategorije pouče thaj potele niveli autentikako.

Muhammedesko pekamberipe, savo samatrendinilpe pe
konzistentno legaripe Devlikane lafjengo, sikhavelpe amenge
sar perfekciako majučipe fenomení pekamberipasko ano semi-
tjengi kultura. Mosije/Musa sigurno sito dujto majučipe odola
istoriako, palo savo pekamberipe ano Izraeli degradirisalo dži

punkti kaj sine šelutne pseudopekamberja save phirena ko šerutne mahale, a kaj nijekh našti sine pačavipa te dol dovada kotar poro pekamberipe. Islami pekamberipe inardja ano olesko izatalipasko than. Paruvipe ano vakhti, numa, kerde kaj pekamberja veke na dovadinena peste čamatkarenca save siton bihalovipaske manuškane godjake. Ano islami na pačavelape ano čamatkarja thaj muslimajna na lekhavena po Muhammedi ni jekh. Pedo olen-go halovipe, odova so kerela dovada Muhammedesko pekamberipe sito učikano lačhipe thaj barikanipe korokore ikalipasko, Kur'ani Barikano, a na disavo bimothavdutno phagipe naturake thamja save harlainena manuškano godi jase nakhavena oleske halovipaske zoralipe. Kur'ansko iklovipe manušeske godjake thaj racioske sikhavelape, delape kritikane. Odola nane „bara kote perelape“ jase „darikanipe“. Ano than te del komanda kotar korolikano pačavipe, Kur'ani akharela manuše te dikhlarol thaj te pašavrol dovade, te pašavrol zorale phendipe thaj gendja, te krisinol numa te sine sigurno thaj pačavno ano čačipe.

Odoleske islami nikana na sinole daj sinodi jase religiako kedipe, ni khangiri e hakaje *magisteriumesko*, e hakajea te anol ikalipe kotar islami. Ano islami religiako čačipe sitoj buti dova-desko thaj pačavipasko, sako siole hakaj te rodol, te kerol pačavipe thaj te ovol pačavno. Te ispatuinolpe kaj Muhammedi pekamberi Devlikano semninela, čačikane, kaj manuš sito pačavno ano čačipe thaj adikharipe zoralophendipasko kaj religiako čačipe agorutno, dovadako thaj zoralikano. Akava kategorikane kere-la tarzal pedo angluno kotora šehadetesko, a odova sito: „Nane devel uzal Devel“ Vov amenge phenela kaj odova sito logikako phendipe; amen ni amen, ni averen našti te pačavina ni autorite-ta, ni zorja. Musaj te gndina, te kera klidutnipe thaj te dikhlara sa dovade, seriozno thaj godaripa. Ini te sine kaj ola frdina, amen odova šaj numa talo šarti kaj šaj te džandolpe čačipe, a voj sitoj, sar Devel, jekh, thaj nane pobuder. Ama, nane mi Devel čačipe?

TALOŠERO 6

Namazi (Palikaripe, ruidjisaripe)

Lafi „*salat*“ pošukhar te nakhavolpe sar „namazi“ ze sar „ruidjisaripe“. Ruidjisaripe, sar džanlape, nane musaj formalno. Voj nana normirimo stili thaj šaj te phenolpe ma kote, ma kana. Nane obligacia, sar sakramenti jase (pričesti) ano kristianipe, nane musajutni sar trušulutnipe. Islami pendžarela jekh forma vakheripe Devleske savi šaj te ovol „ruidjisaripe“, a akharelape „dova“, so direktno semninela vašakharipe jase akharipe. Sar „ruidjisaripe“, voj sitoj aver aver phando odolesta so rodelape, palem vakharelape vaš naisaripe, ašarnipe, ruidjisaripe, jertisaripe th.a.

Ulavipa kotar dova, namazi siole definišimi, precizno forma. Musaj te kerolpe pandž var divea ano činavdo vakhti. Te sine kaj mukhelape činavdo vakhti vaš namazi, manuš šaj odova te pherol, ama džandipa kaj numa pherela diso so mukhloj. Namazi sito apsolutno komanda sava Devel udžilisarda sa bare muslimajnen, muršen thaj džuvljen. Sako so inatea fulinela namazi nane ano islami. Te sine kaj kerena bihajipe namazi, muislimani kerdoj baro bezeh, vaš savo našti te kerolpe tapjipe thaj našti te lačarolpe diso so mukhlardilo. Maškarodova, nijekh muslimani

nanole thagaripe te tarzal bareberšenge manuše te palikarelpe; thaj khonik našti te tradol jase te davijuinol vaš hereza daj muslimajne sebepi so kerela došalipe ano keripe namazi, uzal te sine kaj odova muslimani publikane na negirinela odoja komanda.

Anglo namazi sito abdesti, ritualno thovipe. Vov sito ini čakikano ini simbolikano thaj ano islami rodelape ano solduj nive-lja. Muslimani anglo Devel, sar so odova kerela ano namazi, našti te bešol meljame trupea jase adžahar dikhlipa. Tokam sar so rodelape kaj ini than kote palikarelape te ovol šužo (thaj odotar iklola sedžada, ano islamikani lumia pendžardi pedi savi palikarelpe), vipal adžahar ini šeja thaj trupo palikardutnesko musaj te oven šuže. Melalje šeja musaj te paruvenpe. Vasta, muj thaj danda, nakh, muj, šero, men thaj kana, vasta dži domukuni thaj prne musaj te thovenpe ani šužo, po šaipe phiravno pani. Sa odola bukjake anglalisarela ačhuno vakheripa e manglipa kaj ano abdesti khovelape ano anav Devlesko.

Kotar fizikano šužaipe, abdesti sino manglutni praksa. Kobor sito preventivno molipe akala praksako šaj te dikha ko mulanijenge thema, kote si but praho thaj kišaj, sar ini ko phuvja-kebučarne ani pajnali phuv, kote sakota čhik. Ama, molikara devlikanipe abdestesko ini ano amare industriake dizja kote funedžija thaj aver agensja so melarena aero kerena tarzal te tasa-ven amen. Psihologija kotar sa riga bahtakerena rifreš thaj ternikanipe savo anela abdesti ano taharako, ko plani, paloplani, ano teljaripe khamesko thaj ani rat. Kana vakharlape kotar olesko simbolikano semnipe, odova sito rituali savesko reso gatisaripe vaš vakheripe ko Devel. *Nijjeti*, jase phenimata manglipasko, savo sito poangle, anela seriozipe thaj moldikanipe dži manuš pašola ani umal devlikanipasko.

Namazi šaj te kerolpe sakote; soske, kote kaj muslimani ačhola, Devel sito odote. Nijekh phuv/than nane devlikano; džamija sito numa than vaš namazeske, ama nane „devlikandilo“ Namazi šaj te kerol pačavutno ini korkoro, palem ano islami nane

sakramentja thaj nane rašajutne. Palikaripe e aver pačavutnenca šukhar sito, ama nane musaj; numa, musaj te palikarelpe kupatno namazi (ano džemati) ano paraštuj (džuma-namazi). Kupatno namazi legarela imami (anglolegardutno, lideri) saveski funkcija te sinhronizuel anglune thaj agorutne miškope, telaripe thaj peripe (ani *sedžda*). Ma savo muslimani, talo šarti kaj čačikane siklola Kur'ani, šaj te legarol namazi. Paraštujea, uzal fundone bukja, imami adikharla *hutba*, mothovdipe. Tema hutbaki mangelape te ovol aktuelno phučipe kotar muslimajnengo dživdipe; imami trubul te phanol relevantno kotora Kur'aneske thaj hadisja e odola tema.

Vaš namazi ano džemati Kur'ani phenela te uravolpe šuže thaj šukhar šeja. Anglo leipe, imami dikhlarela siton mi rndja palikardutnengo pherdime, ani vorta thaj kedime. Sa persone inarde siton ani vorto Čabejako ani Mekka. Džidživdipe dži dikhenape muslimajna ano namazi, bešena mi ano vortake rndja, telarenape jase perena ko kročja, čačikane sito zoralo, mothavduno thaj hor čalavela manuše. Kerdime vortake rndja vakharena kotar jekh-jekhipa sarenengo, a kedipe kotar ilo pherdipe, phralikanipe thaj kohezija khupatnako.

Rat agorisinelape ano detharinilpe a lelape dive. Islami normirinela kaj dive lelape namazea, kana barjarelpe Devel, rodela-pe Oleski direkcija thaj kana ruidjisarelpe vaš Olesko bahtaripe thaj maznipe. Maškhar namazi ano detharin thaj odova ano plani nakhela eфта-ofto satja, a odova sito vakhti kana šaj thaj trubul te kerenpe divutne bukja. Kana buti phari, akava periodi sito adekvatno te čaljarenpe manglipe jekhe progresivno, organizirmi ekonomia. Kana buti lokhi, šaj te lundžarolpe palo planesko namazi, namazi adžahar sito jekh nevisardipasko bešipe. Na mangelape te kerolpe buti palo paloplanesko (ikindijako) namazi, te sine kaj nane urgentno jase buti kotar manglipe thaj khelipe. Akšameske namazea agorisinelape dive, a rakjako (jacijako) namazi semninela nakhibe ko sovipe.

Namazi sito disciplina. Olesko abdesti, oleski forma, miško-pe, vakhti kana kerelape thaj gendo palikaripasko thaj sedžden-go-sa odova praksa sava manuš „dizinelape“ vaš Devlesko akharipe. Kur'ani phenela kaj namazi khanči te sine kaj na resela ko etikako keripe. Fakti sito kaj namazi šukhar reslipe ko morale-sko keripe thaj manglipe te resenpe pouče reso, re resolpe Devlesko irada (svrha). Nane rola namazeski numa te leparol manuše pedo Devel. Dži sito, dži kerelape pondž var ano dive, vov iniciranela manuše te dživdinol inardo, sar so ini atoska sito, pere Rajutneske, Thagarutneske thaj Kerdutneske. Nane pošukhar thaj po direktno drom ko čačikano dživdipe.

TALOŠERO 7

Zekati (Ulavdipe barvalipasko)

Direktno nakhavipe lafjesko *elzeka* semninela te guglare. Idea savi akharela sito čačardol jase te paruvinolpe daj keripe ano *halal* (kanunipasko, šukhar, šužardo) Termini šaj te labarinolpe vaš manušenge sar objektja thaj ano odoja situacia semninela propozalo jase ašarni. Kana labarinelape vaš barvalipe sar objektja odova labaripe pobuder si-palem semninela te paruvine barvalipe ano čačakinipe, kanunipe, šužipe, šukharipe thaj molipasko. Sar dikhola, molipe savo zekati pherela barvalipaske nane utilitairesko, uč moralesko.

Ano islami adikharelape kaj sa barvalipe perela Devleske. Manuš šaj te lol kaboka mangin kobor mangela, pedo sasave čhandipe save ekonomikano dživdipe dela, sa dži odola čhandipe na phagena moralno kanunja. Barvalipasko kedipe sitoj kanunipasko keripe sa dži na talohalovela čoribe, hohavipe jase zorardipe. Atoska, manglipe te kerolpe mangin jekh sitoj kotar fundone interesja manušeske ano reso egzistiripe (so talohalovela rodipe habasko, kher, šeja thaj šukharipe), so sito ani harmonia e oleska rola bučarnesko jase *halife* (kote reso planirimo čhaljardipe manušeske korkorutne matrialno trubuvipe, sar ini

trubuvipe manušikanipasko). Akava keripe pherela majbaro kotor dživdipasko thaj ikalela majbut energia kotar sakova manuš, sakote thaj sadajekh. Odova sito korkoro sivipe dživdipasko. Apsolutno šarti talo savo akava keripe reselape sito kaj vov talo dikhlaripe etikake kanunjengo, jase te legaren ole kanunja save činavena ma savo kotor barvalipasko te lelpe bi tromalikano thaj džandipasko devipe aver manušesko savo sito ani odoja transakcia. Bi pheripe odole šartesko, manušikano dživdipe pelarelpe ano niveli dživutrengo, jase pedo nango matrijalizmi thaj eksploatacia.

Ama, vikaj te sakova moralno kanuni zorale pačavinelpa, ano sakova adamo thaj ani sakoja etapa pheripe barvalipasko, barvalipe numa musaj te čačardolpe ano jekh aver niveli, a odova sito so institucia zekatieski rodela. Talo šarti kaj nane phagardilo ni jekh moralno kanuni kana kedisalo barvalipe, soske ole palem islami adikharela bilegitimno sa dži na čačardolpe prekal zekati?

Amboldipe sito kote kaj moralno kanunja dikhlarena barjaripe barvalipasko, si manglipe vaš aver kanunja savenca dikhlarolpe hardžipe thaj/jase podur adikharipe odole barvalipasko. Kaj amaro dživdipe nanole aver reso numa egzistiripe, kaj amaro personalno egzistiripe nanole semnipe uzal čaljardipe thaj komfori thaj kotar olenda astarde čaljardimate, manginutne barvalipasko na čhivenape sine nisave rodipe. *Laissez-faire* ano barjaripe barvalipasko sito sebepi politikane liberalizmesko. *Laissez-faire* ano hardžipe barvalipasko musaj talohaljovela diktati hedonizmesko, utilitarizmesko, eudemonizmesko thaj sa etikane teori-jengo save definirinena šukharipe ano lumiake/phuvjake dživdipaske, jase olenge pašutne terminenge. Palem islami definirinela šukharipe sar apsolutno kanuni savo indžarelpe pe Devlikano mangljipe thaj komanda, prekal transcedentalno formati savo si agorutno reso sakole etikane keripasko, vov adikharla musajutno ini regulišipe hardžipasko thaj sipe barvalipasko.

Islamikano principe ano akava dikhipe sito kaj barvalipe, kana kerdilo, musaj te ulavolpe averea ano činavdi napi. Odova

sito ini rodipe te delpe averkaske; a adjahar devipe sito purano kobor ini manuš. Sito mi odova sa so islami rodela? Islami ambo-linela: odova vaš sigurno sito maznipasko devipe, ama ini but pobut kotar olesta. Kotar sadajekh sasutno manušikanipe maznipasko devipe adikharela sar učo moralno moldipe. Numa, kobor, thaj ini dži odova ka dol mi daj dženo maznipasko devipe, mukhelape personalno pratsavake. Čačikane, etikanipe sikhavela kaj so po baro kotar savo daj dženo ulavela e pačavutnenca, pobare siton oleske ini therdinipe. Isusi maznipasko devipe vazindja ano pouče moralno niveli sikhavipa kaj pobaro moralno moldipe maznipasko devipe so sitoj po šužo manglipe sava daj dženo dela kotar poro barvalipe. Islami pheridpe sito vaš akava thaj pendžarela akava Isusesko sikhlovipe sar čačikano ikalipe lafjengo kotar Devel. Odoja sitoj instituti *sadaka*, ikladi kotar pačavipe sava manuš pačavinela Devel vaš Del.

Numa, nijekh religia ja morali poangle islamesta nane maznipasko devipe todinindoj sar obligacia ando gndipe olaka institucionalizacia thaj devipe mandati daj kaske odova te truminol, te kedol thaj te ulavol. Šukhar sito te ovol maznipasko devipe sar etikano ideali. Ama, savo sito olesko moldipe te sine kaj ačhola numa birealizuimo ideali? Kerdilo mi ideali te sine kaj milioneri dela disave lovore čhoroleske uzal drom? Šaj mi realizuipe idealesko te mukhelpe numa pi manaja individuako jase Devleske ano Odoja lumia bi normengo pedo savea o manuša trubul te thagarinenpe?

Odova sito trubuvipe savo islami agorisindja čhivipa zekati. Šaj te den kotar tumaro barvalipe tumare pašutnenge odobokar kobor mangena, kana mangena, sar mangena. Odoja sitoj tumari sadaka savake krisinela numa tumari manaja thaj Devel. Ama, našti te te našen te den sakova berš 2,5 procentja tumare sasutne barvalipasko jekha instituciake, islamikana raštrake, te ulavolpe čhorolenge thaj odolenge kaske mangelape. Atoska, islami dikhela te garavol moralno moldipe maznipasko devipe thaj

dela jekha jekh moralno moldipe ulavdipe barvalipasko jase zekati. Olesko reso sitoj dujvarutno: te pačavinenpe barvale kaj hakaj save siolen pedo poro barvalipe tiknardo hakajenca pašutne dženengo pedo dživdipe thaj egzistencia, thaj te pačavinenpe čhorole kaj olenga phrala na ka dikhen pasivno olengi dukh. Konekcia manušikanipe, phralikanipe, amalikanipe phanela baravalen thaj čhorolen. Pekamberi phendja: „Pačavutne siton, ano maškharutnipe maznipasko devipe, sar jekh trupo-kana nasvalola kotor trupesko ini aver kotora hačarena dukh“. Ano Kur'ani si: „Džane mi tu savo sito odova so pačavipe negirinela? Gova si odova so čhudela čhorore, savo na zumavinela čhorolen te han maro! A but phare odolenge save palikarena a bihačarutne siton vaš moralno rigutni namzeski, palem odoleske činavena ažutipe čhorolenge“ (Kur'an, 107:1– 7).

TALOŠERO 8

Posti

Posti sito jekh purano religiako adikharipe. Praktirinde ole ini se-kularistja ini rašajutne ano but purane religie, Jaudije, kristijana, hinduistja thaj budistja. Ini kaj olesko reso ulavelape kotar religia dži religia, saren von siton ano jekh avazi kaj odova sito jekh forma gatisaripe manuško vaš reslipe konekcija e devlikanipa.

Islami normirinela sa saste bareberšenge muslimajnenge striktno posti: pherdo adikharipe ta na halpe, ta na pijelpe thaj ta na pašlolpe e romnja/romeja kotar detharin dži phandipe divesko, sakova dive ano masek ramazanesko, inato masek lunar-no (čhonutesko) berš. Manuš ano trupno našti te čhivol khanči, ano nisavo čhandipe, ni te pašlol e romnja/romeja a odolea ta na ruminol posti. Kotar akaja obligacija cidime siton čhavore, palem nasvale thaj dromutne save nane therde te adikharen posti, uč posti šaj te truminen vaš aver daj vakhti, kana saslarlape jase hodinilpe, a poangle ramazano so avela.

But poangle islamesta, Arabja masek ramazanesko pačavinde sar devlikano masek. Ano odova masek sine olenge činavdo te keren mareba thaj te mudarenpe dživutne thaj odova sito vakhti bičinavdo tehnipasko, kana sine dromutne thaj karavajna ani sa

mulani sine sigurno kotar atakja ma savo njamo. Arabja ramazano adikharena sar masek ilosko inventarišiipe. Dži sito vov, dikhlarena sine sar te ciden purane bihaljovipe thaj te jertisarenpe therdipe, te keren šukharipe pere komšijenge. Odola moralno pohadžarutne maškhar olende cidenape sine ano hrami jase ano pere khera kaj ano tehnipe ruidjisarenpe thaj meditirinena. Pana so na ulo pekamberi, Muhammedi sineola praksa te cidolpe ano vakhti ramazanesko ano Hiri, bareski har avri Mekkata, kote disave dive sine ani meditacia. Oleski romnji prekal robja sakodive bičalela habe, džaniba kaj olako rom sito numa ano ruidjisaripe.

Islami lungardja tradicia ramazanesko religiako rodipe. Uzal posti, islamikani tradicia moralno thaj pačavipaske keripe ano ramazano dikharla ulavde ašarne, thaj zumavinena muslimajnen te barjaren poro sevice e Devleske ano akava masek. Dži sine ramazano Muhammedi lela piri angluni ikaldutni devlikane lafjengo.

Islami posteske dendja duj resja: korkorodiscipliniripe thaj hačaripe e bokhalenca ani lumia. Dikhlardjam kaj islami čhudiNELA korkorosankcionišiipe thaj asketizmi. Posti sar asketjengo korkorodemantiripe nane molipasko, ni pa peste thaj ni vaš peske, sar kana kerelape ano anav Devlesko. Ano islami na adikharelape kaj čačiipe talohalovela korkorodemantiripe manušikanipasko. Devel mangela manušikanipe te ovol tromalo, sasto, pherdo thaj bahtalo. Sar filozofja phenena, te nakholpe ko dandutno čačikane dukhavno empiria, ama manuš odova na kerela numa adjahar, sar kaj ka merol kotar dukhipe, uč odova kerela iloa, ano reso poro sastipe thaj šukharipe, so sito kontra dukhipaske. Atoska, bidilemako kaj posti sito pharo, thaj pučhipe sito ano savo reso o islami ole normirinela? Odote, ano sastipe thaj šukharipe, trubul te rodelpe semnipe ramazanesko posti.

Korkorodiscipliniripe prekal posti religikano sitoj nevi ideja. Habe thaj seksualno instikti, save siton klidutne dživdipaske instiktja thaj savengo čhaljardipe angluno rodipe sakole amalikane režimesko, e čačikanipa siton majhačarutne umalja manušikane

dživdipaske. Tardžardipe daj aver umali na ovela sine adžahar semno thaj adžahar khatranakalo, ni na adžahar džungavela manušeski godi, sar so sitoj tarzalipe meripa. Činavipe habe thaj seksi sitoj adžahar tarzalipe; angluni tardžarela dživdipe dženesko, a dujto dživdipe grupako. Džandipa ačhavipe kotar habe thaj seksi vazdela džandipe kotar pašutnipe meripasko, sar dženesko, adžahar ini grupako, thaj dela lači šansa te džungavel manajipe thaj džalpe ano arakhipe dživdipasko.

Islami normirindja totalno ačhavipe kotar habe thaj seksi kotar detharin dži teljaripe khamesko e čačipa vaš te zumavol manuše te gndinol kotar dživdipe thaj meripe thaj te sikhavel ole sar te arakholpe kotar tarzalipe. Odoleske so kerela tarzalipe kotar dživdipe dženesko thaj grupako musaj te arakhelpe; a muslimani musaj te sikhljol thaj te džanol te arakholpe. Ažučaripe, inčaripe, zoralikanipe, stabilipe ano crdipe thaj nanipe, sa odola siton kvalitetja savo islami bajakharela prekal posti. Kontra, umalipe habasko thaj seksesko manušikane siton majsane punktja kana ano pučhipe moralipe thaj čačikanipe. Paše sakova beseh thaj bimorali ani lumia nakhena akale duje dromenca. Te sikhave manuše sar te ačhavel bezeh, sar te malavdinolpe e bimoralea, te sikhavolpe individua te zorakarolpe ani mareba opi-pe sasave hačaripe thaj olesko morali te ovol bikhelavdo-ini odova sito reso islamesko.

Kotar odola sebebja, islami pedo posti dikhela sar pi majšukhar treningo korkorophagipasko thaj disciplinako. Vaš odova treningo te anel pedagogiako rezultati, islami normirinela kaj posti čhinelape čače po teljaripe khamesko, ini poangle ze so palikarelpe normirimo navazi ano odova vakhti (akšam-namazi). Odoleske islami sakova dive ramazanesko adikharela sar nevo treningo jase proba, save, te sine kaj labdardo kerenape dži teljaripe khamesko, šaj te agorisinolpe festipa, haba thaj lošalipa, adžahar kaj ačhavipe, jase treningo šaj te lelpe palem, ano detharin divesko savo avela. Vaš odova tikno račjako čhaljardipe, sar Kanutno anglodikhlaro,

divesko ačhavipe, sar treningo korkorophagipasko šaj te ovelola pobaro rezultati ze savakhtuno ačhavipe, savo šaj sig te ovól sikhlija-ripe, so olesko sanjarela rezultati. Pharuvipe ačhavipasko thaj čhaljardipasko sakole ramazaneske divesko thaj račjako but po zoralo thaj po efikasno.

Ano buvljardo muslimajnengi lumija, masek ramazanesko adžukharelape lošalipa. Manuša save adikharena posti ini čačikane ini figurativno pharuvinena poro muj. Nijekh vakhti nane pošukhar vaš formulišipe amalikane konekcie save jekhutninena muslimane e muslimanea. Ko akšami, muslimajnenge dizja thaj gava dživdingpna ano khupatnipe thaj khelipe. Ta na kerelpe nakhavipe akale khlipasko, thaj savakht ki godi te ovelolen morale-sko-religiaki lekcia, islami normirinela ulavdo namazi vaš ramazaneske račja, a odova sito *teravih*-namazi (teravija). Ano majšukhar situacia, akava namazi, savo sito kobor sa divutne namazja (*salavat*, plurali kotar *salat*), Talohaljovela sikhlovipe sa Kur'anesko, kotor po kotor kotar 29 jase 30 dive akale masekesko.

Palo agorisipe ramazanesko avela hodinipe savo akharelape *Id elfitr* (Ramazansko bajrami, lošalo nišanipe činipe poste-sko), save muslimajna festuinena khupate namazea ano angluni detharin palo ramazano, thaj dena todine, džana ki familia thaj amala, haba thaj khelipa. Ini terne ini phure musaj te urjaven neve šeja vaš Bajram-namazi, so palikarelape ano so šaj pohari thana, sar te muslimajna kedenpe ano so pobaro gendo ano jekh than.

Lošalipe akale hodinipasko majučipe si moralno labdardipe sakodivesko posti poangle masekesko. Te sine cidipe ano masek ramazanesko labdardipe nakhena, hodinipe sito therdino. Muslimajna „dovadisale“, kerde dovada kaj siton kadrja te phagaren instikti bokhalipasko thaj seksesko po rodipe moralesko thaj pačavipasko. Palo labdardo ramazani, muslimajna musaj te hačarenpe po kabilutne thaj po gatisarime te len sasavi obligacia, sasavi buti. Muslimani ovela sar pošukhar tunzuno serben.

Dujto reso postesko sito e hačaripe e bokhalenca thaj čorolenca ani lumia. Nane adžahar alavarutno, adžahar pherdo pačavutno sikhavno sar so sitoj empiria. Nanipe, bi sungal, savakhtuno thaj baro bibahtalipe manušikanipasko. Te adikhare posti ano masek ramazanesko semninel dživdo, hor ehačaripe e odolencia save nanolen, kote kaj te oven. Kaj akaja lekcija te ovol po efikasno, ano islami kerelape propozalo kaj ano sakova ramazanesko dive daj pašutneske delape habe, poulavdipe odola čorole. Odova ramazano kerela masekea maznipasko devipe, altruizmi, komišijengo kamlipe thaj dikhalripe. Islami normirinela, sar jekh forma personalno poro kinibe, kaj vaš sakova dive ramazanesko kana posti manglipa činavdilo te paravolpe šovardeš manuša; a duj džene vaš odola dive kana posti legitimno činavdilo. Po agor, normirinelpa kaj nijekh muslimani na pašarolpe ko Bajram-namazi te sine kaj nane ulavdoj sadaka čhorolenge. Akava sito *sadaka el-fitr* (devipe čhorolenge kaj čhindilo posti). Normirimo koboripe akala maznipasko devipe siton duj habe vaš sakova dženo kherutnipasko. Akava napi ažutinela kaj lošalipe hodinipasko reselape ini čhorolenge thaj bokhalenge.

Akaja filozofija posteski ano islami ilustrinela islamikano humanizmi thaj leipe akala lumiako. Posti, džandipe korkoroapstiniripe *par excellance* save praktirinena asketja ano sa religie, akate sito transformišimo ano instrumenti korkorokontrola, pošukhar dživdipe thaj zoralikanipe ilosko, thaj tendencia vaš šukharipe ani lumia thaj dživdipe, ama vazdimo ano pouče nivelja njamopeske thaj činipaske. Kerkipe apstiniripasko, morbidnipe korkorosankciako thaj antagonizmi prekal dživdipe, than, vakhti, prekal akaja lumia muršengi thaj džuvljengi, prekal habe thaj seksi-islamikani empiria sa odova kosela. Kotar posti, muslimani bajrola šužardimo thaj njamomo, po šukhar gatisarimo te lelpe ano bučaripe pi lumia kerdimi kotar Devel.

TALOŠERO 9

Hadž (Phirdutnobarikanipe)

Phirdutnobarikanipe sito paluno kotar pondž direkja islameske, pačavipaski obligacia save kerena fundone bukja islameske. Kotar angluno, šehadeti, „khuvutni“ ano islami, namazi thaj posti siton musaj vaš sa fizikane kabilutne muslimajna. Zekati musaj te delpe pedo barvalipe, ma te ovelole tikneberšutnengo jase bareberšutnengo. Hadžiluko ani Mekka musaj sito numa vaš bareberšenge muslimajne save kerde basaduno barvalipe vaš dromutnipe, save pokinde zekati pedo odova mangin thaj save inarde sa therdipe pere pašenge, thaj sa odolenge save adikharela thaj barjarela adekvatno andoj sa so mangelape dži vov sito ano planirimo dromutnipe.

Kana anelape pratsav kotar nakhibe ano hadži, lelape e but festuiba thaj gatisaripa ano kher. Kana avela vakhti vaš dromutnipe, sa khupatni kedelape te bahtarelpe e avutne hadžija thaj te mangol oleske o Devel te lol olesko hadžiluko. Ko avipe ano Hidžazi thaj poangle ze so khuvela ano Mekka elMukerrema (devlikanutni), hadžija fuljavela pere šeja thaj ornamentja, lela abdesti thaj phenela Devleske poro *nijjeti* jase manglipe te kerol akava lungo barikano drom. Uravela duj kotora bisivdo parno

matriali kotar lan jase pamuko, jekhe kotorea pakjarlape kotar maškhar dže potele, a dujto čhivela poupre maškharesta, ama te ačhol nange šerea. Kotar odova našti te činol pe bala, te mura- volpe, te činol pe naja, ni te akharol aver diso savea ka ulavolpe averenda. Vov šaj, normalno, pere hadžijenge šėja (ihram) te pharuvinol šuže šejenca kana kaj mangel. Džuvlja akharena nor- malno šėja, lungi galabija, sava učharena trupo kotar šero dži patmadja, ačhavipa muj thaj vasta biučharde.

Akala rodipe kotar šėja siole religiako semnipe. Phirdutno- barikano akate malavdinelape e pere Kerdutnea. Odova kerela sar dživdikanutno jekha jekh aver manušenca, Devlikane ker- dutnenca, Olesko barvalipe thaj amalikani klasa savake perela, olesko politikano zor, si mi vov njamoro, direktori jase kralji, olesko džandipe, majanipe thaj poangle pačavutnipe-nijekh aka- va karakteri našti te ovol dikhutni. Sa manuša siton Devlikane kerdutne, Devel olen kerdoj jekha-jekh. Istorikane diference ko- senape. Devel sito Thagar sarenenge jekha jekh, (maznipasko) Šukharkerdutno vaš sarenenge, apsolutno Krisutno sarenenge.

Phirdutnebarikane lena rituali khuvipa ani Kaba, „Barikano oltari“ (*ElHarem eššerif*). Therdutne siton odova te keren sig palo avipe, palem so agorisinena poro bešipe thaj mukhena pe šėja. Kana sitoj angluni vizita trujalinena trujal Kaba efta var vakharipa dove save sikhavdoj olen Pekamberi thaj kerena harno namazi. Pa- lem džana dži Safa thaj nakhavena drom dži Merva sigipa (*essajj*), savea rekonstruišinena empiria Hadžerako, daj Ismaileski, savi prastandili rodipa pani ano odova than, kote ola e beba mukhla In- rahimi, soske musaj palem te ladavolpe. Hadžera po agor arakhla pani, savi, prekal paramisi, čamatkaripa iklisti talo tikno Ismailesko patmad. Haing, anavdilo Zemzem, pana dela pani phirdutnebarika- nenge, a but džene čhorena ano boce te legaren familiake khere. Dutjo dive phirdutnebarikane lena drom ano Arefat, učothanutnipe disve kilometarja šudrojavinutno kotar Mekka, kote bešena divea. Ano dive Arefatesko phirdutnebarikane ačhona kupate kotar

planesko dži akšamesko namazi, kedinipa ano vipal anavutno than kote Muhammedi palikardja pedo poro Jertisaripasko hadž 10. berš pi Hidžra (632. berš a.e.).

Phirdutnebarikane palem lungarena ki Mini, kote viktiminena daj dživutro (činena kurban) thaj odova mas dena čorolenge. Inarenape ani Mekka thaj ačhavena ko stena anavdo Džemra, pedo savo fulinena barore, so simbolikane sikhavela davijutnipe Šejtanisko thaj zoralikani pratsav ta na peren ani daj šejtaniski proba. Ani Mekka leparena *sajj*, trujalinena trujal Kaba efa var, sar ini ano anglunipe, fulavena poro *ihram*, jase iklona kotar rošilesko statusi činiba najengo, činiba balengo thaj uravipa pere normalno šėja. Pašovenaverenca ani barikabo lošalipe, Kurbanisko bajrami (*Aid eladha*, festa viktimipaski) thaj gatisارينenpe vaš vizita ano ElMedini elMunevveri (Dudli-sardi Pekambereski diz) te den ašarni pere Pekambereske, savo olenge legardja phenipe Devlesko thaj čhivgja olen ano islami, a savo sito handimo andral džamija. Palem gatisarenape vaš inaripe khere. Olenge familie thaj khupatni ka adžukaren olen lošai-pa thaj ruidjisaipa te lelpe olenge hadž. Te sine kaj daj rituali hadžesko na kerelape sebepi nasvalipe, bibahtalipe jase meripe, odova na ruminela hadž; numa, te sine kaj na bešlilo ano Arefati, hadž nane čakikano. Dikholape kaj akava rituali nukleusi thaj esencia hadžilukesko. Olesko semnipe sito čučavno thaj drabari-nelape ano odova so phirdutnebarikane phenena atoska, sar ini kotar sa hadž: *Lebbejke, Allahumme, lebbejke* (Akharavpe tuke, Devleja, akharavpe)! Devel akharela manuše te pačavinen ole sar pere Kerdutne thaj Rašaje, te telarolpe Oleske direktciake thaj Ole te sevipinol. Sa akava rituali nane khanči aver aj verifikaciako amboldipe pedo Devlikano akharipe.

Sebepi so ispatinena kaj Devel sito Kerdutno hadžije ano jekhvakhti ispatuinena kaj Vov kerdoj sa manušen thaj kaj, prekal odova, saren von jekha-jekh anglo Devel, hadž sito majbarikano thaj majlafutno inkarnacia islamikano egalitarizmi thaj

univerzalizmi. Ano amaro vakhti, sakova berš hadž kerena paše duj miliojna muslimajna. Kotar Muhammedesko Jertisaripasko hadž muslimajna kotar aver aver riga lumiake kedisale 1432 var te keren vipal rituali. Akate, nange pedo poro kerutnipe, sar Devlikane kerdutne, muslimajna kotar sa rase, klase, kulture, thema, čhandipe dživdipaske, avena dži verifikacia thaj nevisaripe poro kandlipe thaj poro akhardipe Devleske. Nijekh religiako keripe nikote nane adžahar spektakularno sar muslimajnengo hadžiluko ani Mekka. Nijekh na kedela akabokar manušen; nijekh na sikhavela poro religiako manajipe adžahar šuže thaj adžahar khabilutno. Odova sito scena save pačavingja Malcolma X kaj olesko kalikano rasizmi nane amboldipe pedo parnikano rasizmi; kaj kalikano identiteti savo verifikuinelape numa sar kontradikcia anglosaksonesko kristijanipe ačola čučavno te sine kaj na astarela pozitivno teljaripe Devleske thaj Oleske manglipaske thaj Šerijateske (Kanuneske).

TRITO KOTOR: NIŠANIBE AVER MUSLIMAJNENGE FESTJA

TALOŠERO 10 Pekamberesko bijandodive

Odova so Hadžije nakhena ki Medina thaj Pekamberesko limori sikhavela kobar pačavipe thaj barikanipe muslimajna sikhavena Pekambereske. Kotar muslimajna savakht adžukharelake te roden lačholafi Devlesko vaš Pekamberi, kana kaj thaj kote kaj leparena olesko anav. Adžahar rudjisaripe vakharenape bigendutno var ano dive, sakova dive; von siton kotor ini ano namazi (salavati po Pekamberi). Ini poangle Muhammedesta sine pekamberja thaj but harizmatikane liderja save lele kamipe thaj pačavipe pere themesko. Muhammedi astardja majbarikano kamipe, majbare todine thaj majhor pačavipe kotar muslimajna.

Sar na, sine ini odola save pere dženutnenge dena komanda te pačavinen thaj te kamen olen, thaj ando gndipe odole manušengo akaboka transformišisale kaj olen todininde vaš devlikanipe. Adžahar tradicia arakha ani klasikani antika, sar ini ani India, Kina, Japani thaj Afrika. Šaj ini te phena kaj si diso ano

manušikani natura so rodela e devlikanipa te phanol sa so dikhela sar učhikano. Čačikane, kobor kaj islami davijutnela adžahar praksa, thaj disave Pekambereske dženutne perena sine ano adžahar disavo mangljipe. Dži Pekamberi mulo pašlo ano po kher, von čingarena kaj nane mulo, uč kaj legardilo ani havaj, te amalisarelpe Devleja. Negacia olesko meripe sine angluno ama čačikano adamo ki apoteoza. Šuniba nevipte kotar Pekamberesko meripe, Ebu Bekir, olesko majpaše amal thaj sajekhuno dženutno, khuvdja ani livni te dikhol odova korkoro, a palem gelo ano haremi džamiako kote adžahar jekh phenipe phendja khonik aver aj Omeri. Palo disave civilizirime ama bilabdarde zumavipe te tehnisarol ole, Ebu Bekipe iklisto angle, trumindja Omere ki rig thaj phendja kedime muslimajnenge: „Sakaske kaj sine idoli Muhammedi, te džanol-Muhammedi sito mulo! Sako kaske idoli Devel, te džanen kaj Devel dživdo thaj savakhutno!“ Akava sine darikano leparnipe muslimajnenge kaj numa Devel-Del, kaj numa vov bimerikano; kaj Muhammedi nane khanči aver aj manuš, merikano sar sakova aver manuš. Odova sine paluno drom kaj muslimajna gndinde te keren idoli pekambere Muhammede thaj te vazden ole pedo statusi manušesko.

Manušikanipe Muhammedeski nane mana, uč barjaripe oleske molipe. Vov sar manuš lela ikalipe devlikane lafjengo kotar Devel; sar manuš legardja odova manušikanipaske. Sar manuš halovdja ikalipe, interpretirindja thaj praksirindja ano poro dživdipe. Ikalipe lafjengo sine Devlikano mangljipe, Muhammedesko dživdipasko drom na ovela sine sikhljovipasko te ovol sine vov devlikanipe. Manuša musaj te marenpe vaš te nakhaven devlikane direkcije ano diso so šaj manuš te resol. Muhammedesko manuškano muj garavolpe normiriba odova sar vov sine kerela religiake thaj etikane imperativja. Muslimajna savakht naisarinena vaš odova. Dileme, došalipe, konfuzije manušeske siton majkhatranakalipe biamalikane. Manuš, pana kotar Ademi, džandoj vaš Devel thaj pačavindoj diso so anavdoj sar „religia“ jase „morali“, jekh

„trubul“ savo adikharela molikano vaš reslipe thaj egzistiripe. Ama, sa kotar odotar, vaš te agorisinol pere sakodivutne problemja, manuš perela-uštela thaj marelape, kerela došalipe ano čačikano labaripe akale devlikane „trubul“!

Ani islami adikharelape kaj Pere maznipa Devel bičhaldja pekamberjen sakole themeske thaj kaj sa pekamberja mothavde vipal sikhavipe. Tali hipoteza kaj Devel našti te pharuvinolpe, Olesko mangljipe, a voj sitoj mothovdipe sa ikalipasko devlikano lafijengo, musaj, atoska, te ovol vipal. Te sine Vov Sazoralutno, Odova savo sa džanela, Transcendentno, palem Oleski manglin na pharuvinelape kotar than ko than, ni prekal vakhti. Atoska, čhandipe te teljarolope manuš šaj te pharuvinolpe thaj oja kaj pharuvinisalo, ama nane pharuvinisalo odova so sitoj Devleski komanda, jase odova prekal so adžukharelape manušesko teljaripe Devleske.

Bi dikhipa pedo akava, si semnipe ano savo ini korkoro Devlikano komanda šaj te pharuvinolpe, a odova sito talo šarti kaj komanda nane kategorikano imparativi šukharipasko, čačikanipasko jase maznipasko, uč norma kotar odova sar šukharipe, čačikanipe jase maznipe šaj te realizuinenpe ani daj konkretikani situacia. Normirime religiake kanunja čačikane pharuvinenape, soske so siton phande kotar konkretikane situacije ano save realizuinenape. Ama, odova sito pharuvinipe ano akcidencije ikalipaske, a na ano olaki esencia. Anglo Muhammedi, devlikane ikalipe sineton ini esencia Devlikane mangljipasko, savo astarela molipe, ini keripe, save siolen normirimo kanunipe definišimo relativipa istoriako. Islami verifikuinela kaj esencia sa poangle devlikane ikalipe vipal, a akala zorale phenipe bazirinenape po odova kaj pharuvipe opipe Devlikane transcendentnipe. Vov pačavinela istorikane šartja sar diso so rodela pharuvipe, ama von siolen influencia numa po religiako „sar“, nikana po „so“. Rndipe poanglutne pekamberjengo islami mothavela manglipa save rodinde pharuvipaske situacije, cidipe jase došalipaske haljovipe esencia devlikane ikljovipaske.

Muhammedi, atoska, nane dendoj khanči nevo kotar devlikane ikalipe poanglutne pekamberjengo. Olesko ikalipe sito verifikacia sa poanglutne devlikane ikalipe. Uzo akava, odova so ikaldilo Muhammedeske-Kur'ani- sito savakhtuno, soske so Korokoro Devel todinelpa vaš olesko uluvutno thaj arakhavno. Vaš odoleske šelutne berša milionna muslimajna siklile ani godi, adžahar kaj nisar na sine šaipe te našalgol e Phuvjatar. Von „kerde paho“ arabikani čhib e sa oleska gramatika, sintaksa thaj leksika, sar čhib ikalipaski šaj savakht te haljovelpa.

Ama, si to mi Kur'ani telalinzol pharuvinipaske save sine čavelava sakova normirimo kanunipe? Muslimajna adikharena kaj Kur'ani esenciako sikhavipe religiake resja, odolesko soj devlikano mangljipe. Von na negirinena kaj Kur'ani siole diso kanunipe; ama adikharena kaj odova elementi pohari moldikano kotar aver kotora. Kotar 6.236 ajetja, numa si 500 normirime ajetja, a aver siton zumavipe pedo pačavipe thaj kabilutnipe generalno. Von adikharna kaj Devel na ka bičhalol pana jekh ikalipe, jekhekotorea soske so Vov dendja manušeske ano vasta savakhutno thaj agorutno sikhavipe Pere mangljipasko, jase Kur'anesko, a jekhekotorea soske so Vov mangela manuš te arakhol thaj te gndisarol čhandipe sar Devlikano mangljipe kotar akana te realizuinelpe. Kur'anesko ikalipe ano fundo nane normirimo ini odova nane sural; odova sito adžahar soske so ano Devlikano plani manušeske dendilo te anol norme, sa dži ano temeli odole normengo odola principja thaj molipe savo Devel ikaldja.

Pedo akava paragrafi bazirinenape trin semne klidutnipe. Anglutno, nane manglipe vaš pekamberi palo Muhammedi. Odova so rodela situacia neve pekambereske-a odova sito bangaripe jase našalipe ikalipasko jase paruvipe situaciako savo rodela adekvatno paruvipe ano norme-našti te kerolpe. Kur'ani sito binakhutno; a normirimo kanunipe sitoj buti thaj privilegia manušengi. Dujto, Muhammedi si paluno kotar pekamberja, bičhaldo na jekhe themeške, uč sa manušikanipaske. Sar arhetipesko džanutno religiako

savi lela kotar Devel, Muhammedi sito modeli islamesko, a olesko Sunneti jase konkretikano misal sito normativesko.

Odoleske Muhammedi nane numa pekamberi savo legarela phenimate kotar poro Rajutno direktno sar siton. Vov odoja Devlikani phenimata konkretizirinela, specificirinela, ikalela norme olatar. Devel ole gatisardja vaš odoja buti, thaj olesko them džandoj kaj Muhammedi nanole nijekh karakterno mana. Odoleske Devel ini phenela ano Kur'ani kaj Muhammedesko keripe modeli savo muslimajna trubul te imitirinen. Duj ulavde oleske molipe pedo Devlikano čhinvdipe siton kaj direktno legarela phenimata thaj kaj konkretizirinela ola ano dživdipe. Pedo olesko bijandodive muslimajna leparena akala duj semnipe, palem olen vakharena thaj festuina.

Odova dive, sar ini sakova aver, ama hari poakcentirimo, muslimajna festuina Muhammedesko bijandipe. Po Sunneti jase Muhammedesko misali muslimajna adikharenape sakodive, ano but situacije. Ano odova dive muslimajna denape pi godi kobor suneti olenge mangelape, pedo baro kerdipe Pekambereske amala, olenge čhavorengo, čhavorengo čhavengo te garavel ole šuže thaj biparuvimasko, ma kotar šukharmanglipasko došalipasko interpretacia ma kotar bimincalipasko došalipasko legaripe. Ano legaripe thaj adikharipe teksti Kur'anesko paše kaj na sine problemja, sar dikhlam. Oleski čhib thaj stili akaboka sito aver aver kotar Muhammedeske phenimate jase vakheripe ma save manušesko kaj na mangelape daj baro treningo vaš te dikholpe ulavipe Devlikana čhibjako kotar manušeski čhib. Numa, Muhammedeski čhib čačikane manuškani. Te alosarolpe istorikane pačavutnebarikane pekambereske hadisja sine buti savi rodela but baro samadinipe.

Vaš keripe odola bukjako muslimajna barakarde but discipline. Disave siton phande e čhibja. Uzo ažutipe gramatikako, sintaksako, leksikako, etimologiako thaj filologiako, redakciethaj lilavno estetika (a sa akala discipline gndisardile primarno te ažutinen naarabjen, namulane muslimajnen thaj sa avutne

generacije muslimajna save halovena kur'ansko teksti), muslimajna barjarde discipline kritika teksteski, kritika formaki, redakciake kritike, tematikane kritike thaj istorikane kritike, sa vaš te testirinen teksti hadisesko. Von gndisarde thaj formirinde ini aver neve discipline, a odova siton biografia, historiografia thaj analiza amalipaski thaj personaki, sar te keren rodipe kotar stabilipe legardutnengo so legarena hadisja.

Olengi buti našti te ovol agorutni, sebepi korkori natura bukjaki. Odoleske na fulinde hadisja save na sine apsolutno čačikane, uč olen numa kategorizinde sar bičačikane thaj leparena dramrutnenge kaj Devel džanela pošukhar olendar. Rodisaripe olenge resla te klasifirinen sa hadisja kotar odova so Pekamberi kerdoj thaj vakhardoj, ano rami e stepenea čačipasko, rndime kotar majautentikane dži majsane. Anglune siton odola save raportirinena kotar keripe Pekamberesko savenca vov sikhavdoj muslimajnen thaj save sa odova leparena kotar odova vakhti. Odova sito jekh „kerdutno“ sunneti, vaš savo muslimajna pačavinena kaj but phare te ovol došalutno, e dikhpa pedo olesko univerzalno, repeticiako thaj publikano karakteri. Ano dujto than avena hadisja juridi-kane naturake save siolen dikhlutne thaj publikake konsekvence ani istoria, palem, atoska, verifikuinde bidilemake istorikane faktja. Ano trito than siton hadisja religiake thaj moralno karaktereske, save šuže dikhenape kaj siton ano rndipe e Kur'anea, palem, atoska, reso sito te ilustriren jase angloakhja te den misalja olenge idejengo thaj direkciengo. Ano paluno thaj siton hadisja save akharena daj kreativno, inovativno direkcia jase vakharena diso kotar savo aver pendžarde naracie jase tradicie na raportirinena.

Muslimajna pačavinena Pekamberesko sunneti, hadisja ulavde pedo akala kategorije. Von samadinipa akharenape pedo misalja save Pekamberi dendoj a save kanonizirinela ini korkoro Kur'ani sar *essunnet essahih* (verifikuimo sunneti), savakht mukhinindoj šaipe vaš manuškane došalipe. Čačikane, imperativi vaš manušeske sito te cidenpe došalipe kotar domeni Devlikano manglipe savi si korkori religija.

TALOŠERO 11

Hidžra

Ini kaj Pekamberesko bijandodive but semno, muslimajna na adikharena ole sar čačikano leipe islamikano kalendaresko. Musaj te ovolpe ani godi kaj Muhammedi nane angluno pekamberi. Anglo oleste avena sine but pekamberja thaj legarena vipal phenimata. Čačikane, muslimajna adikharena Muhammede palune pekambere, ano rami e Devlikane mothovipa kotar Kur'ani kaj vov „Pečati pekamberi“ jase paluno olendar (Kur'an, 33:40). Ikalipe devlikane phenipaske savo vov andja sinola vipal Devlikano mangljipe sar ini poangle ikalipe. Lafi Devlikano (*verbum dei*), savo legarela, garavidilo bičhalavdo thaj totalno thaj odova so sitoj konstantno akate cidela reso neve iklovipasko. Devlikano manglipe pi piri esencia bipharuvimo, nane subjekti pharuvimasko. Vov sito nukleusi principjengo thaj molipasko savo dendilo ano Kur'ani. Muslimajna akcentirinena kobor si moldipe te garavolpe Kur'ani ano olesko totaliteti, von ole sikhloni andošero, lekhavena majučikana kaligrafija, ano majšukhar kopije savo khabilitno keripe pustikjengo ikana bijandilo, thaj sakodive ole, kotar angluni dži palutni rigutni, sikhlolala pedo milje, milijoni manuša publikane, bufljarda lumia, a ini Korkoro Devel dendja lafi kaj bičhalavdo ka garavelole savakht.

Odova so iklilo pekamberi Muhammedi phenela, atoska, pedo kontakti e Devlikanipa, savo manušikanipaske andilo džandipe kotar Olesko manglipe, sar ini pedo odova kaj Olesko manglipe legarelope ini prekal Pekamberesko misal. Sasutno semnipe Pekamberesko bijandipe buti sitoj Devlikane planesko, na manušesko. Pekamberesko bijandipe nane ini leipe islamikano miškoi-pasko ani istoria. Islamikano kalendari siole aver leipe.

Omer ibn elHattabi, dujto halifi (12–22. berš pi H. /634 – 644. berš a.e.), vaš leipe islamikano kalendari zorakhardja dive Pekambereski hidžra (16. juli 622), dive olesko nakhibe ani Medina. Sebepi sine but šužo. Islami nane numa Devlikani donacia, ni diso pedo so manuša adikharelape sar individua, uč odova sitoj kompletno direkcia caš khupatnake, raštra thaj lumiako rndipe. Kerdo sito te ovol ideologia jekhe saastardutno miškope savo nakhla kotar Mekka thaj bufljardilo pe sa bufljardi lumia thaj ano sa manušikanipe. Kana lelape akava kosmosesko drom? Na pe Muhammedesko bijandipe! Ni pe angluno dive ikalipe devlikane lafjengo, kana ni korkoro Pekamberi pana na sine sigurno so kerelape! Ni kana disave Pekambereske ashabja našte ani Etiopia, soske odova sine tradipe! Vov lelape ano dive Pekamberesko iklovipe, jase čače dive palem, kana deklariso lačaripe islamikana raštrako thaj islami sar lumiako miškope thaj kosmoseski misija.

Sine mi adžahar leipe musaj vaš korkori religia? Zaj odova na sine jekh istorikano keripe jase jekh mincalo rodipe manušesko, palem odolea ini manušikano *desideratum*?

Na, amboldinena muslimajna. Hamipe ani istoria sine vaš islami esencikane thaj olesko agorutno reso. Islami sikhavela kaj devlikanipe, majanipe thaj religiako bahtaripe čuče thaj bise-mnikane te sine kaj kerdile numa individuake. Odova šaj majšukhar te diholpe ano umal etikako. Šaj te gndisarolpe kotar etika iradako kote šukhar jase molipe definišime sar fizikano statusi individuako, jase dromutni oleska personalno manglipasko. Odova sitoj jekh subjektivno etika, savesko majučo krisutno ano

akaja lumia korkorutno mincalipe individuako, soske numa mincalipe khuvela ano odola androne partja personalno manajipaske, kote pašlje poagorutne motivja. Adžahar, pomisal, ovela sine ini averrigutni etika konsekvencengo, jekh utilitarizmi savo definišinel a šukharipe, a odolea ini etikake kriterijumja keripaske, ano noja avrijalutne, sardikhola, napikanipaske anglalipe ano thanutnipe thaj vakhtunipe savo olen kerela.

Kana vakhara kotar religia sar adžahar, ano olako totaliteti, islami nane personalistikani, subjektivno religia sar kristijanipe, sar vov majbut halovisalo kotar majbaro kotor olake biš šeleberšutnengi lungi istoria. Islami pobut sitoj jekh mobilizacia manušeski te khuvol ani istoria, te khuvol ano olake procesja, te averrorjentišinel olake zoralipe thaj olenca ini manuše thaj natura, sar te averformirinelpede kosmosi pedo formula savo Devel ikaldja. Muslimajna akava akharipe dikhena čače ano akava: te khuvolpe ani istoria thaj ando olate averformirinen lumia.

Khanči ani lačardi lumia nane devlikano, devlikano sito numa Devel, Savo sito avri lačardi lumia, thaj palje so sito odova adžahar, palem sa ani lačardi lumia vipal mangelape, molikano thaj sa si semnikano vaš buti definišimo sar *hilafet* jase vikaripe Devlikano. Odola religije ano save lumia ulavelape ano devlikano thaj profano (bišuže) po agor ini manuše adžahar ulavela. Pedo adžahar vizura, religia sitoj relevantno jekh dive, a dujto na; anodevlikanopáčavipe ani khangir jase hrami, ama na ini avri olendar; ano phuripe, ama na ano ternipe; vaš personalno buti, ama na ini vaš sasutno ekonomikano thaj amalikano keripe; vaš relacie komšija prekal komšija, ama na vaš pratsavja thaj bukja raštrake.

Sa odova ko muslimajna talohalovelape ano nišanipe Hidžrako. Odova sito olenge leopardutno kaj jekh berš nakhla, a dujto lelape. Odova sito momenti inventurako, na ano personalno dživdipe, uč ano publikano, kote islami lumiako miškope, lumia-ki situacia barjaripaski. Kobor akava lumiako miškope, savo Pekamberi lela ani Medina, paše reslipaske kotar Devel dendo

reso? Kobor sito dur kotar odova te astarol thaj te mobilzuinel sa manušikanipe? Kobor sito duripe dži transformacia manušikanipasko ano leparnobar genijaske, zoralipaske thaj devlikanipaske? Dži transformacia naturaki ano dženeti?

TALOŠERO 12

Isra' thaj Mi'radž

Sar majterni kotar bare lumiake religije thaj bijandi ani kuna purikane civilizaciengo, judaizmi thaj kristijanipe, islami našti sine a ta na phanelpe uzo akala religije. Oleski teoria pekamberipasko uč obliguinela islami te pačavinol hebrejenge pekamberjen, sar ini Isusa/Isa, pedo save leparnipe pana sine dživde. Kur'ani leparela but pekamberjen, a ulavdo samadinipe delape Abrahameske/Ibrahimeske, Jakobeske/Jakubeske, Šujabeske, Mojsijaske/Musaske, Solomoneske/Sulejmaneske, Jonieske/Junuseske thaj Isuseske/Isaske. Olen thaj olenge dženušten islami identificirina sar *hanife* (monoteistja), jase manušen save nane ni Jaudije ni kristijana, nane dženušten mekako religiake, ama majhor pačavime sebepi pere etikane barikanipe, pere religiake halovipe thaj manajipe. Islami, vaš odova, musaj te dol piri relacije prekal olendar.

Islami identificirinolpe e *hanifamenca*, a sar olengo šerutno identificirenlope Abrahami. Hanifja sine arabjenge akhardutne sa tradiciako semitjengo religiako godaripe, kotar Lipit-Ištara, prekal Saragoni Akadsko thaj Hamurabi, dži Abrahami thaj Mojsija thaj, poagor, dži Isusi. Bisungavipe, olengo gendo bajrilo avi-

pa odolengo save našte kotar tradipe ani Palestina, Jordani thaj Sirija, kote religiako establišmenti butvar avela ano konflikti kotar odova so adikharelape čačikano judaizmi thaj čačikano kristianipe. Raštraki religija Davideski, odoja verzia palo tradipe savi kanonizirinde Ezra thaj Nehemija, džigrafemutni, legalistikani verzia Farizejeski, Makabejacjengi thaj rabinjenge škole, sa von sine, formiriba, kerena irimaske miškope disidentjengo. Disave olendar arakhle azili maškhar Arabja save sine pašutne olenge dikipaske. Vipal adžahar sine ano kristianipe, kote kristianipaske bihaljovipe maškhar khangira paše savakht anela dži našavipe thaj/jase tradipe olenge dženutnenge. Trubul te leparenpe ini jahudijenge tradime manuša save našte kotar zoralikani helenizacia save kerde Aleksandreske lundžardutne thaj kristiajnenge našutne save našte kotar rimesko thaj jahudiengo tradipe. Ano logari odoleske nakhela ini fakti kaj „hanifa“ arabikano forma aramejesko *hanepai*, so semninela heretiko, čhudimo jase separatisti, a so adžahar našutne manušen, kotar punkti dikipaske odole religiengo establišmentja, ini sine. Ama, na sine sa *hanife* adžahar našutne manuša. Bišajutnipe sito kaj ama sakova našutno, dženutno religiako aver aver kotar arabia-ko, alosarela ko Arabja te rodel azili, te na sine maškhar Arabja uč olengo e pačavutno jase odola save hačarena olenca. Gendo odole „phuranebešutne“ hanifengo šaj ini bajakarde odola imigrantja save, vakhtea, naturalizisale thaj arabizisale. Korkorii-identifikacia islameski e hanifamenca sito totalno. Etnikane, von pačavinena Ibrahim sar pere phure thaj adikharena ole sar angluno hanifa. Hanife na sinolen pendžardo devlikano teksti, so sito fakti so lokhardja identifikacia islamesko olenca. Odolea so kotar olengi religia sine pendžardo Mekancjenge islami sito vaš odova bi limitiriba. Odova talohalovela monoteizmi, transcendentno Devlikanipe, univerzalizmi thaj zoralo morali vitezjengo, devlikane thaj humanistikane molipe.

Judaizmi thaj kristianipe sine diso aver. Ini jekhto ini dujto religija sine kerdutne religije, e pere devlikane tekstjenca, pere *magisteriumea* thaj institucijenca. Diso kotar olengi doktrina sine perfektno čače, orginalno thaj vaš odova ini lelutne. Aver kotora sine avrijalutne sa semitjenga tradiciake, palem vaš odova dijametralno (kontra) islameske. Kur'anski kritika akale religijengo perela ano mekanesko periodi ikalipasko, kana muslimajna na sinolen konekcia ni jekhe themea aver religiako, numaj e Mekancenca. Islamikani kritika akale duj religijengo, vaš odova, biphandi sitoj kotar amalikanopolitikane relacie muslimajnengo e Jahudienca thaj kristiajnenca. Islami zoralikane mothavdja poro kontinuiteti solduj religienca, poro esenciako jekhe jekhipe soldujenca. Vov olen pačavinela sar legitimno religije savengo angluni hanig Devel. Ama, vov bimaznipasko kritizirinela odote kote olenge devlikane tekstja pharuvime adžahar kaj siolen hohavipe uzo hanigako ikalipe thaj odote kote olenge džanutne adikharenape po norme akale duje religijengo save siton deficirtarno. Pedo adžahar čhandipe, islami zumavinela duj resja: prekal akala religije adikharelape sar prekal džene jekha familiake saveski hanig jekh vipal Devel; thaj, vov kerela cidipe kotar odova ando olende so siton manuškane bandžaripe, thaj akharela olenge džanutnen kaj sastogodaripasko kritizirinena Purano thaj Nevo amaneti.

Isra' thaj Mi'radž festuinena akala arakhipe islameske kotar korkoro peste, sar ini kotar judaizmi thaj kristianipe, prekal paramisi kotar Pekamberi, savo ano jekh tradipe ki rat čamatkaripa vizituindja Jerusalemi thaj vakhardja e Devlikane pekamberjenca kana vazdisalo kotar Jerusalemi pi havaja ani odoja rat. Sardikhola, tradipe ki rat ano ma savo durutno diz sine ovela vipal čamatkaripa. Pi havaj, e aver rigata, šaj ano ma savo than pi Phuv. Soske palem alosardilo Jerusalemi? Sar dikhola, soske so akaja diz religijako šerutnipe jahudijengo thaj kristiajnengo thaj bešipaskot-han pekamberjengo, savenca islami dikhela te identificirinolpe.

Muslimajna ano ruidjisaripe uč inarenape ko šudririgutni, ko Jerusalemi.

Tradicia legarela kotora kotar akala keripe sar mothavdja Pekamberi. Ki rat ole lindrata vazdindja odova meleko savo oleške ano but poangle situacije legrdja ikalipe devlikane lafja. Akava andjeli andja oleske jekhe specialno graste, pedo savo Pekamberi uštindja. Grast palem urjavdja prekal bufljarde thanutnipe, adžahar kaj Pekamberi šaj te dikhol dromutnen po drom thaj olenge karavajnen. Kana alo ano Jerusalemi, Pekamberi phandja graste uzo „Stena rovipasko“, save sito uzo džamija El-Aksa, talo barobar ani savi avdive „Kupola po bar“ thaj vazdisalo ki havaj kote ole legarde sa pekamberja, save sine kedisale te adžukharren ole, palikariba thaj barjaripa e Devle. Devel phendja Pere Pekambereske te čhivol namazi ano islami. Palem legardilo ano dijkhipe dženetesko thaj dženemesko: raportja kotar akava nakhibe ka ovól hanig but rjačutnenge romantikane thaj spekulaciakke sikhavipe Dženetesko ano islami. Akate trubul te leparolpe Danteski *Devlikani komedia* (*Divina Commedia*) kristiajnengi adaptacia akala muslimajnengi tema.

Isra' thaj *Mi'radž* siton festja save muslimajna festuinena barikano jekhutnipe sa pekamberjengo thaj, po rndipe odolea, sa religijengo, a poulavdipe odolengo phande e Jerusalemeja thaj maškharipa. Ulavdo than maškhar pekamberja delape Abrahameske, Mojsijaske thaj Isuseske, andutnengo trin šerutne ranika semitjengi familia religijengi.

KOTOR ŠTARTO: MUSLIMAJNENGI FAMILIA

TALOŠERO 13

Džuvli

Pe islamikane halovimate, džuvliji sitoĵ kerdi te ovol partneri muršeske. Devel kerdoĵ murše thaj džuvlja te oven adekvatno jekh avreske, adžahar kaj jekh ano aver šaj te arakhol tehnipe thaj čhaljardipe. Kur'ani anavela murše thaj džuvlja „šeja, idja“ jekhe avereske, sova phenela kaj jekh avereske vipal pašutne (Kur'an, 2:187 – soĵ daj kaske fizikane, konstantno, po paše oleske šejenda?), thaj maškhar peste phande. Kana vakharlape kotar religiake obligacie, islami polja kerdoĵ jekha jekh. Džuvlja cidela kotar olake obligacie kana sila menstruacia, kana sitoĵ khamni jase saslaripe so bijandja. Angluno drom ani manuškani istoria, džuvljenge Devel dendja bidilemako thaj autonomiako personalno hakaj thaj sa manuškane hakaja. Majuče apiracie miškopeske vaš vestipe džuvljengo islami resla pana 625. berš.

Sar kompletno personake anglo kanuni, islami džuvljake dendja hakaj te adikharol poro anava savakht, te ovelola, te adikharol thaj te bikinol miškopesko thaj bimiškopesko mangin sar mangela, pherdo vestipa. Olatar musaj te rodolpe džandipasko avazipe vaš sakoja transakcia savi sitoј phandi ola, ma te kerolpe kotar majtikno kotor olake manginesko, te handolpe phuv ano olako mangin, jase, pouče sasostar, kotar olako prandipe. Džuvlja našti ano nisavo buti te čhivolpe talo tarzalipe. Te sine kaj nanetoј tikneneršengi, thaj phandi pedo dad/daj jase dikhavutno jase te sine kaj nane daj kaske dendi mandati, voj personalno resela pere hakaja sar transakcia te ovol juridikane validno.

Džuvlji ano islami nane hanig džungalipasko. Voj na zuma-vindja Ademe; meripe jase beng, ma fizikane, ma etikane, na avela ano olako surati ani lumia. Kur'anski paramisi kotar Ademi thaj Hava ini na leparela Hava ano akti bikandipasko. Akti bikandipasko na sine polesko karakterea; na sinole khanči e „rukhea džandipasko“. Vurmipe vaš džandipe ano islami sito majuči buti, na džungalipe. Kur'ani čačikane phenela kaj Ademi thaj Hava tradisale kotar Dženeti; numa, pana phenela kaj von tapjardisale thaj kaj olenge Devel jertisarda. Odoleske, nane „peripe“ ano islami, palem nane ni „majpurano bezah“ ano nisavi forma. Davija pi džuvlji, „pi savi“ meripe, ma fizikano, ma etikano, avilo ani lumia, a savi arakha ko dv. Pavle, nisar na egzistirinela ano islami.

Džuvlji, atoska, bi doš, sitoј bitherdi. Voj sitoј šukharipe, so kerla bajo, hanig bahtalipasko thaj sasavo pherdipe vaš muršeske, sar so sito murš vaš olake. Muslimajnenge seksi nane nisavo problemi; vov sito naturalno, sar so sito habe thaj pijibe, barjaripe thaj meripe. Vov kotar Devel kerdilo, bahtardo thaj dendo. Nane pherdo doša, uč sito, sar ini džuvlji-šužo. Čačikane, seksi sito but manglutno. Kur'ani čhina vela celibati ano anav Devlesko, a Pekamberi prandipe njamovsarda adžahar so ole todindja vaš sunneti, jase misalea, thaj odolea ini sar norma vaš sa muslimajna thaj muslimanke. Sar ini sa aver so karakterno dživdipaske ano

akaja lumia, islami seksualno čhaljardipe muršesko thaj džuvlja-ko todindja sar akti pačavipasko, karakteresko thaj bahtalipasko.

Palem so džuvlji nane mangin thaj lela pherdo juridikano subjektiviteti, khuvipe ano seks ola veke našti te ovol sural, uč obligatorno, uzo olako avazipe thaj godaripasko. Godaripe sito ini pedo murš ini pedi džuvlji. Seksualno promiskuiteti zorale kerelape davija soske so, pi definicia, nanipe godaripe solduj rigengo. Te sine kaj manga te čhaljara etikane rodipe godaripaske, ano muršengi-džuvljengi relacia musaj te ovol rndo thaj korkorikontrola. Ano odova reso, islami anglodikhlarela sasutno sistemi normengo save lačarena akala relacie: pačavelape kaj muršikane-džuvljikane relacie našti te mukhenpe jekhe hireske jase jekhe momenteske, ni olen te lačarol aver dženo, sar ani situacia e tikneberšutnengo, kote seksi irrelevantno, soske odoja sitoj buti bare personengo. Korkoro prandipe, sar institucia, islami adikharela sar halovipe, uzo etikano šarti godaripasko. Kana kerela davia seksualno akti avri prandipaski kupaťni sar sankciako keripe, odova nane odoleske so kerelape davia korkoro seksualno akti, uč akti phagipe normengo kotar godaripe.

Daj kaske šaj te ovol bišužo ini soske ano islami siton ano jekhavazi kotar seksualno akti maškhar biprandime bare manuša thaj odova sito bigodaripe. Zoralo manglipe thaj emocie šaj te kojakaren manuše thaj te bistarol pedo godaripe. Kana sito šudre šeresko, manuš dikhlarela kaj ano muršengi-džuvljengi relacia si fizikani rig, emocionalno, thaj manajeski rig; avriprandimasko akti pherela numa jekh rig, majbut fizikani, butvar pi škodra emocionalno rigako, a savakht po škodripe manajako rig. Partneri ano avriprandipasko akti eksploatišinela aver persona jase mukhela te labarinen ola sar objekti. Kote kaj partneri pačavinela peste thaj aver persona thaj mangela ola, sigurno ka mangol ini piri relacia te čhivol ano prandipe. Sar prandipe ano islami nane sakramenti, uč dizutnengo haljovipe save partnerja vestipa thaj godaripa sikhavena poro mangipe, von adikharena jekh avereste pere reso, na vastušejea. Te inarahape akana pedo norme kotar prandipe.

TALOŠERO 14

Prandipe

Ano islami prandipe nane sakramenti. Odova nane konekcia anglodendutni kotar havaja, uč hakaj akate ani Phuv. Sar sa manušikane konekcie, šaj te činolpe. Odova sito zavet jase kontrakti save partnerja regulišinena pere udjiljune relacie. Sar ini sakova aver kontrakti, vov siole disave kotora jase musajutne norme. Te sine kaj von pherdile, kontrakti šaj te ovelole ini aver norme vaš save partnerja siton anoavazipe te čhiven olen. Musaj te oven duj bare persone save pherdo vestipa dena manglipe te prandipenpe jekh e avereja.

Dujto šarti sito kaj kontrakti rodela duj mirazja (*mehra*), a solduj siton obligacia muršeski thaj solduj vov dela džuvljake. Angluno delape anglo konzumacia prandipasko. Majbut odova sito devipe sumnakaj thaj šeja, save ovena džuvljake personalno mangin thaj našti, bi olako mukhlipe, te rodenpe palal. Dujto sito hipotetikano thaj delape numa ani situacia kaj prandipe agorisinelape ulavdipa. Palem kaj ano islami šaj prandipe te ulavolpe adžahar kaj rom „mukhela“ romnja, dujto mirazi (*mehr*) funkcionirinela sar „siguripe“ džuvljake kotar bigodaripasko arakhadipe muršesko. Trito konstituenti islamiakano prandipasko

kontrakti sito duj ispatja te oven odote thaj olengi verifikacia tekstesko thaj šartjengo prandipaske kontraktesko. Kontrakti nane šukhar te sine kaj nane publikano phandilo, soske te sine kaj partnerja godaripasko deklarishinenape vaš prandipe anglo dikhavutne, pobari šansa sitoj te adikharolpe prandipe.

Uzal akala trin phandutne kotora, kontrakteske riga šaj te čhiven ini aver norme sar ta na phagenpe etiane kanunja. Prandipasko kontrakti šaj te anglodikhlarol sar ka dživdinen partnerja. Šaj te anglodikharelpe kaj prandipe sito monogamno odolea so ka kerolpe norma sava prandipe agorisinelape)a odolea ini pokinelape mehr) te sine kaj murš hraminela ini dujto prandipasko kontrakti.

Islami mukhela ulavdipe. Dži ulavdipe šaj te avol odolea so murš mukhela džuvlja, ama kanuni rodela kaj murš trin var te phenol kaj ola mukhela sar ulavdipe re ovol čačikanovalidno. Obligacia si kaj palo angluno thaj dujto „mukhibe“ džuvljako kerelape prandipasko turvinutnipe thaj arbitraž. Pašutni familia thaj aver džene save anavnena murš thaj džuvli te legaren diskusia thaj dikhena te zumavinen partnerjen te nevisaren prandipaski harmonia. Palo trito phendipe kotar prandipasko ulavdipe, vov ovela definitivno, ini kaj adikharelape kaj ulavdipe Devleske „majišinil“. Vaš te čhinolpe odova kaj murš kotar akava šaj te ovol nonšalantno thaj bigodaripasko, islami normirinela kaj vov našti te inarol džuvlja kotar savi ulavdilo trin var, uzal odova te sine kaj džuvli na prandingola vaš aver murš, palem olear ulavlape. Adžahar prandipe sito darikano majteljaripe solduj dženegro; oleski funkcija sito kaj, uzo mehr, cidelazoralipe vaš ulavdipe prandipasko. Džuvli šaj te ulavolpe kotar murš krisipaska pratsava, a na mukhlipa. Ani akaja situacija voj ano krisi ikalela juridikane sebebja save čačardena ulavdipe sar so siton infektivno nasvalipe, lungovakhti nane odote, impotencia thaj (darikano) murš, kamipe aver džuvlja thaj aver. Ulavdipe ano krisi savakht sito agorutno.

Islami mukhela butdžuvlikanipe. Murš šaj te ovol prandimo pobut džuvljenca. Si situacije ano intimno manušesko dživdipe kote majšukhar agoridipe butdžuvlikanipe. Ovena ini situacije ano manuškano amalipe kana si pobut džuvlja ze murša, ma kaj siton phivle jase ulavde, butvar e čhavorenca thaj bi lovesko, situacije kaj kerenape pobut prandipe pošukhar thaj pobahtalo agorisipe ze odola džuvlja te uluvinenpe korkore. Ini Pekamberi, palo meribe para angluna romnjako, sava sinole čhavore, ani Medina kerdja pobut prandipa, ano save bahtalipa dživingja pobuder kotar štartuno šelberšengo, thaj odola prandipe sinolen akala forme. Phivli-tradimi e pondže čhavorenca savo khonik na manglja, ulavdi džuvlji jekhe nakhlo robesko savake khonik, sebepi barikanipe, na pašola, purani džuvlji savaka familia Pekamberi manglja te barištikarol thaj aver-odola sine disave kotar džuvlja save prandikardoj. Palem so džuvljenge dendja pherdo juridikano subjektiviteti thaj sa manuškane hakaja, dendja olenge ini pherdo vestipe te čhiven šartja pere prandipasko thaj „siguripe“ kotar ulavdipe save šaj korkore te diktirinen, islami šaj te akharolpe sar majšukhar „amal“ save džuvlja ikana sinolen.

Uzal akala juridikake norme, islami hraminela ini jekh rndo etikane karingope. Prekal džuvlji musaj te ovol relacia e kamiba thaj samadinipa, jatornilipa thaj manuškianipa, soske von si todine kotar Devel. Olenge perena sa hakaja ano jekha jekh tularipe sar ini obligacie save dendile muršeske. Von musaj te garaven poro džuvlikanipe, te legaren kher thaj pere romeja te realizuinol majuče direktive islamikane amalipasko thaj raštrako.

TALOŠERO 15

Bufljardi familia

Si šaipe kaj disave džuvlja nane vaš prandipasko dživdipe thaj bahtalipe savo anglodikhlarela islami. Disave džuvlja rodona karijera, te keren diso ano artistipe, skencia thaj biznisi pobuder ze so normalno mukhela prandipasko dživdipe thaj kherutnipe. Odova manglipe nane nevo. Voj na lelape e industriaka revolucia savi ikladja džuvlja kotar kher thaj arakhla olake than ano fabrike thaj kancelarije. Akava manglipe phurano sito kobor ini civilizacia thaj sikhavela problemi ini poangle ze so karijera džuvlja ikaldja kotar olako kher. Numa, butivar problemi ovela kana džuvlji prekal karijera mangela ini prandipe, kher thaj čhavoren kobor ini karijera thaj halovela kaj olen našti te barištikarol.

Vaš te mukhlarol džuvlja kotar trubuvipe te kerol buti sar te adikharol peste, islami normiranela kaj džuvlji, ma voj tikneberšengi ja bareberšengi, adikharela olako majpaše muršikano dženo familiako, thaj odova ano vipal proporcija sar ini peske. Akaja norma na ačhola te ovol validno ni kana džuvlji prandingola. Palem olako ekonomikano adikharipe perela po rom. Kana ulavenape jase ačhola phivli, norma phando olake ekonomikano adikharipe ini podur sito validno uzal te sine khamni jase dela čuči.

Ano odoja situacia, olako „rom“ siole oblikacia prekal kanuni te adikharol ola thaj olake čhave džı vov na pherela duj berš. Palem so ano akava čhandipe ekonomikane učhardi kotar sa poro dživdipe, islami normirinela kaj džuvljake perela numa kvaš kotor mangipasko save perela muršeske.

Bi dikhipa pedo akava, si džuvlja savenge nane basandune ni adžahar ekonomikano siguripe. Disave džuvlja siton kreativno thaj trubul olenge realizacia prekal buti. Te sine kaj džuvlji ani familia jekhuni bareberšengi džuvljikani persona, ka cidol ini olaki karijera ini olako kher. Kotar jekh musaj te ulavolpe. Atoska, solduj šaj te adikharol numa jekh palo dujto, čhaven thaj kher ano poangle periodi pere prandipasko dživdipe, a karijera ano palalačhavipasko periodi. Maškarodova, lungo periodi bi sikhlopipe thaj berša šaj uč te ruminol olake šanse vaš bari kreativno karijera. Ani akaja situacia, majbari šansa sitoј te kerol buti ano serviseske bukja, sar sekretarica, asistentka, bikinavutni jase bučarni ani fabrika. Te sine kaj mangela karijera ano angluno vakhti, palem čhavore šaj te ciden, a olenca ini familiako bahtalipe. Kher nane numa sovipaski livni thaj kužina. Vaš te oven pherde, manušenge trubul ini lačhipe, jekh napi komfori thaj relaksiribe kheresko, ano šukhar ambijenti, amalikano vakheripe thaj khelipe. Hari si šansa kaj odova šaj te astarolpe ano khera kote dad thaj daj kerena buti.

Situacia ovela averutni te sine kaj kher kerena ini aver bareberšenge murša thaj džuvlja, te sine kaj sitoј „bufljardi familia“. Bijandutne, phejna, phrala, nana thaj papo, kakore, dajolarja, tezalarja, saren von dena sine ano kher bučarutna džuvljake sa trubulutno ažutipe savo adžahar kher mangela, a voj nane musaj te hačarolpe sar pharutni jase bututni. Kher perela sarenenge. Te sine kaj džuvlji siola čhavore, kamlipe thaj samadinipe save familiake džanutne dena sito devlikanipe kotar ratesko njamo. Odova na ka činol te dikholpe ini buti olake vastengo ano kotor kheresko ano savo dživdinela jase ano sa kher, ni ta na lol čhavoren talo piri dajako bajo

palo bukjako vakhti. Akate kerelape kotar odova kaj ano vakhti kana voj nane, kher nane bi dikhlaripasko jase kaj sito tali kontrola kherutne bučarnengo; čhavore nane mukhle interneteske, televiziake jase pedo dikhlaripe daj kaske avri familiata jase ano hurdelin. Uzal odova, aver averipe karakterjengo thaj personaljengo, atmosfera thaj temperamenti ani bufljardi familia sakaske dela šaipe te kerol odova so mangela ano amalipe odolengo save majbut ole kamena. Sito mi daj dženo lošalo thaj vesto, sito mi depresivno jase dukhado, sito mi vaš paramisi jase gndisardipe, vaš buti jase hodinil, vaš phiripe avrijal jase vakharipe ko štar akhja, murš, džuvlji, čhavo jase čhaj paše savakht ka, ano adžahar bufljardi familia, te arakhol daj kaste savo ka ovol oleja. Te sine daj dženo mangela te ovol korkoro thaj te cidolpe, ini odova sito mukhljardo, bi narzi jase došalipe, soske sito trujalimo kamljutnenca, majpaše njamorore. Adžahar maškharipe sito kotar esencijako moldikanipe vaš personalno mentalno thaj amalikano sastipe. Manušenge manglape kamlipe, lumia, amalipe thaj altrustikano bajo, jekha jekh kobor habe thaj aero. Pherdi intima šaj te reselpe numa po molipe korkoripaske thaj nane akaboka molipaski. Konsekvence korkoripaske siton akaboka phare kaj uškavena sakova čhaljardipe save dela intima thaj privatno bešipe.

Bufljardi familia resela bučaripe avrijal kheresta, ama ini buti savi kerelape kheresta, so sa amalipe kerela posasto. Bufljardi familia sitoj majšukhar uluvutno kotar psihikane nasvalipe thaj sa aver mentalno disfunkcia trupesko. Islami na numa so dela propozalo sar but šukhar uč odoleske deladumo normenca. Sakova manuš ano bibahtalipe, normirinela islami, siole hakaj pedo devimedumo kotar majpašutne dženuitne. Pana diso, normirisalo kaj daj dženesko juridikane manginutne džene nane numa romni thaj čhavore, uč odova šaj te oven njamrore vertikalno ano solduj kangrope, sar so siton dadalarja, daja, paporja, nanorja, thaj čhaveske čhave thaj čhavorja. Sa akale dženen ano kedipe adikharela ini kamipe ini kanuni.

KOTOR PONDŽTO: MUSLIMANI SAR BUČARNO

TALOŠERO 16 Bučarnipe pedi natura

Po angle phendilo kaj manuš kerdilo te ovol Devlesko halifi jase kaj olesta bučarno ani Phuv; kaj odova semninelaj kaj olesta adžukharrelape te transformišinol lumia kotar odova so sitoj ano odova so trubul te ovol. Phendjam ini kaj Devlikano manglipe ani natura musaj pherelape prekal keripe naturalno thamja. Po agor, te ana ki godi kaj ano Kur'ani Devel phenela kaj sa so kerdilo dendilo thaj/jase anglodikhlardilo te pharuvinołpe adžahar te ovol servisi manuškane bahtalipaske thaj legarela ko olesko bahtalipe.

Kotar akava iklola kaj natura nane biamalipe. Odova nane nisavi bengesko zoralipe savo zumavinela manuše ola te okupirinol thaj te uškaven. Adžahar dikhipe perela odole religijenge pedo savenge kozmogonijenge lumia korkori peske devel, ma kaj kerelape buti kotar šukhar jase bišukhar devlikanipe, a butvar akava paluno. Adžahar devla jase htonikane devlikanipe musaj te tehnisarenpe, palem ini te uškavenpe jase olenca

musaj te manipulišinelpe vaš te keren ano manuškano interesi. Islami adikharela kaj natura inertno thaj neutralno, baro bahtalipe, savake lačhipe thaj lošalipe „akontacia“ dženeteske todine. Odova sito jekh lačardo kosmosi savo Devel kerdoj sar scena pedo savi manuš musaj te kerol lače keripe. Natura Kerdutno idealno adaptirindja thaj lačardja, pedo majšukhar napja, ano majšukhar forma, sebebja palem odoleske ini bi manako.

Ani natura keripe ovena ano rami e naturake kanunenca, jase Devlikane manglipa. Odoleske voj sitoj lačardi. Ama, olako lačaripe phando kotar olako Kreatori, savesko manglipe šunela. Odova mangljipe nane kapriciako; Kur'ani mothavela ola sar savakhtuni thaj bipharuvimaski. Kauzalno-konsekvencačko činavdipe ani natura funkcionirina stabilno. Akava stabilipe, savi sito ano fundo lačaripe naturako, musaj te ovelole ini manuš sar bučarno Devlikanesko. Soske, te sine manuš kaj mangela te kerol buti ani natura, sistemi musaj te ovol stabilno, musaj te mukhol manušeske rezultatesko keripe ano reso te kerolpe činavduno, anglodikhlaro rezultati. Atoska, te sine kaj našti te pačavinolpe kaj manušesko kauzalno keripe dela anglodikhlarde rezultatja, palem tarđžarlape resuibe, a odolea ini Devlikani funkcia bučarnipaski.

Dikhlaripa akala principja, muslimajna pi natura dikhena sar pi putardi pustik, dujto ikalipe kotar Devel, savo šaj drabarinol sako savo jatornil basando džandipe thaj disciplina. Kur'ani, adikharena von, polokhe te drabarolpe. Odova sito phendipe Devlikane manglipasko, direktno thaj lafutno. Te putarenpe olake misterije, olake thamja, natura, kotar dujto rig, musaj te „lačarolpe“ skenciake rodutnija thaj eksperimentiba. Ama, uzo disavo gatisaripe, olako čačipe sito pendžardo kobor ini kur'aneski.

Akaleja mothavelape soske Arabja kotar Arabijake phuvja, save nikana na sinolen daj molipaski skencia, lele skenciako džandipe klasikana antikako e adžahar entuzijazmea kaj trujal 700. berš drominde te len hramisaripe kotar hemia thaj botanika kotar Javinutni Persia dži Aleksandrija pokiba ini po jekh milja sumnakaj

dukatja. Maškarodova, dži 800. berš na ačhilo khanči kotar skenciake thaj filozofiake antikake reslipe so muslimajna na džanena thaj save na thagarinena. Odova vakhteja andja dži leipe koncepti antikake naturake skenciengo save sine ano konflikti odolea sar islamikanipe halovela Devel.

Problemi na sine skenciake manuša save kerena sine pi buti biinteresuime vaš akala hor problemja. Filozofja, numa, sine: von lelepe akale problemeja, te šužarenpe bišuže zoralikano phendipe thaj te dikhen sar te aven dži agorutne klidutnipe. Adžahar kosmosesko rndo ulo kosmosesko determinizmi, materija uli savakhtuni, devlikani iniciativa thaj devlikano providencia čhivelape talo pučhipe.

Aristoteleske kategorije dikhenape sine sar biaravdo fundo. Te sine kaj naturake thamja ččikane kanunja, olengo labaripe musaj te ovol univerzalno. Odova amenge dela jekh phando kosmosi ano savo khanči nešti te kerolpe bi kauzalesko. Ama, te sine kaj si kauzali, konsekvencia musaj palo odova te avol. Atoska, žinžiri kauzalipasko phiravela lumija. Devel šaj te kerol odova sistemi; ama vov na komanduvinela olea. Sar sahati, vov korkoro lela te nakhol. Materija, hipoteza sasoske, našti te aravolpe. Numa pharuvina forma. Vaš odova našti palem te kerolpe, jase te ovol kerdi. Voj sito savakhtuni, savakhtuni sito e Devleja.

Baro ElGazali dendja mulikano khuvipe akala filozofiake. Sar David Hume, savo ka nakhol oleske dromeja palo paše 700 berš, El-Gazali analizirinela kauzalno relacia thaj arakhela kaj voj na talohalovela musajipe. Odova kaj A avela *palo* B, dela klidutnipe vov, sa so skenciako rezonuibe šaj te dikhlarol, a na semnina musajipe, ni talohalovela kaj A kerelape *sebepi* B. Kri-si „B sito sebepi A“ numa sito generalizacia šaj validno, odolea so šansa kaj validno bajrola so butvar dikha kaj A avela palo B, ama voj nikana na astarela idealno validipe. Te sine kaj skenciako manuš apsolutno sigurno kaj A ka avol palo B, kotar iklola odova olesko siguripe? Kotar olesko pačavipe kaj lačardipe lumiako,

jase ontologiako ekvilibri, savo anela dži paluno zoralophendi-pe, ka funkcionišinol ini ano avutno vakhti. Akava pačavipe bi-jando kotar religija, a na skencia. Materija šaj te ovol ano fundo sa keripaske thaj te ovol anglal olendar. Ama, voj korkori peste našti te kerol. Te sine kaj ola siola kauzali, odova kauzali našti te ovelole nevo kauzali, te sine kaj manga te naša kotar biagorutno phiribe napalal. Moderno astronomia thaj skencia kotar kosmosi nane kontra kotar doktrina kote univerzumi bufljarelape. Akava klidutnipe vipal sito klidutnipaske moderno filozofijako kaj teoria phandutno kosmosesko haljovipe kotar 19. šelberšutnipe savo 20. šelberšutnipe fulindja.

Natura, šaj te da klidutno, fleksibilno thaj šaj te pharuvinol-pe. Manuš sito kabilutno te dikhlarol pharuvime olake formengo ano odola save trubul te oevn. Agronomia, hortikultura, inženjeripe thaj arhitektura, ano harnipe, korkori civilizacia kerela čačkane odova manušesko pašloibe bučarnipasko. Maškarodova, nijekh pharuvipe savi ani natura kerelape sebebi badla jase holjanipe prekal olake jase bi godaripe prekal olako Kerdutno našti te ovol bi konsekvencengo. Soske, te sine kaj natura na labarine-lape sar todin kotar Devel, ano etikane resja, sigurno kerelape kotar bilačholabaripe. Te sine kaj negirinelape moralno reso savo olake dendol Devel, palem voj ovela bilačholabrutni, sar so sitoj bilačholabarutni kotar rig moderno manuš. Ano islami našti adžahar (bipačavipasko) hardžipe thaj bilačholabaripe naturako, soske, vaš muslimajnenge, misteria keripe naturako sito Devlikano formati thaj Olesko mangljipe; a mištipe naturako Devlikano todinipe, savo dendo numa vaš keripe etikane kanunengo.

TALOŠERO 17

Barvalipe

Uzal so rodela pačavipe moralno kanunja, islami manuške na čhivela limitja vaš eksploatacia naturako. Akava kanuni stopirinela bilačholabaripe naturako sar diso so kerela škodra majpašutneske, a islamikano univerzalizmi sar majpašutne identificirinela sa manušen, avdive thaj ano avutno vakhti. Pedo akala šartja manuš šaj te eksploatišinol natura kobor mangela. Odova semninela kaj islami preferirinela kinibasko-biknipasko sistemi ano savo phanenape zoralipe naturako, manuški buti thaj akumuliribe džandipasko thaj kote barvalipe šaj te labarinolpe ano pherdo napi te sine kaj na anelape škodra avereske. Islami sito pratsavutno ani mareba opipe čhorolikanipe, savo todinela sar bengeski buti. Manuš sito godarutno vaš poro čhorolikanipe, ini kaj, te sine čhorolo, trubul hačaripe thaj ažutipe oleske.

Puritanca pačavena sar nišani so Devel čhaljardo manušeja so oleske dela barvalipe. Von adikharenape pedo deterministikano dikhipe po dživdipe, natura thaj kurtaibe. Devel anela pratsav. Kana Vov pratsavela kaj sito čhaljardo manušeja. Vov adikharela matrialno barvalipe adžahar so odova ulavela manuške. Ini uzo adžahar predeterminizeske, puritanizmi kerdja ekonomikano bijandipe ani

Amerika. Ano manglipe te oven khovlelafutne, jase Devel olenca te ovol čhaljardo, puritancja but kerde buti vaš te baravalon, thaj adžahar, e matrijalno barvalipe te astaren ini Devlikano khovlelafutno. Pačavutne ano puritajnengo sikhlovipe, kana lena te baravalon, inicirime pere pačavipa te keren so pobut buti, te oven po harnike, thaj adžahar ini po labdardutne. Muslimajna siole adžahar paše pačavipe thaj odoleske denadumo pačavipa kaj manuš sito therdo te modifikuinol natura thaj lumia, te sine kaj mangela te pherol semnipe para bukjako. Von adikharena kaj olenge Devel diktirinela te keren barvalipe adžahar kaj ini von ini aver šaj te dživdinen ini te anglunisaren. Muslimajna naisarinena Devleske te sine kaj ovelole labdardipe ano odova, a ka adžukharen tehnipa te sine kaj nane labdardo, soske adikharena kaj olesko labdardipe thaj bilabdardipe nane musjautno, jase pherdo thaj numa phande kotar oleski buti. Adikharelape kaj Devleski pratsav thaj manušesko reslipe ano akaja lumia ano inverzivno relacia. Te sine kaj siole labdardipe, a odova musaj pedo poro čhandipe, Devel ka todinel ole palo odova. Ta na sinole labdardipe, trubul te kere došalo korkoro peste, na Devel.

Sakova muslimani, atoska, mangela thaj planirinela te ovol „milioneri“ te sine kaj lela islami seriozno. Islami, numa, leparela kaj našti te akumulirinolpe barvalipe, uč ole musaj te kazajne. Našti te hohave manušen, tere phralen, te čhine kotar olengo barvalipe, uč te kere toro barvalipe. Islami na mukhela komori soske so odoja khelipe pe baht thaj barvalipe savo adžahar reselape-te sine kaj ikana reslape-nane rezultati manušesko korkoruni buti thaj theripe. Odova na semninela barjaripe barvalipasko manušikanengo. Islami zumavinela manuše te kerol nevo barvalipe thaj ulavdo barikanipe dela manušeske savo korkoro kerdoj barvalipe thaj labdardipe. But moderno reklame, hohavipe save akharena pedo kinipe thaj savenca kerelape hohavno trubuvipe vaš neve produktja, keripe produktja save sig phuringona sar te industriake mašine numa kerena buti-sa odova nane lelutno ani islami. Musaj te arakhenpe aver čhandipe, po

konstruktivno thaj po hari hardžibaske, po univerzalno kana ke-relape distribucia.

Islami sito opipe akumulacia barvalipasko. Vaš odova ta na zorakharolpe, čhivdilo *zekat*, savo, te sine kaj principielpno realizuinelape, odova akumulirimo barvalipe „halape“ vaš jekh generacia, ano berša ano save manglape te ulavolpe vaš porezi 2,5 procentja vaš te „mukhlarolpe“ bimiškopesko kapitali. Adžahar barvalipe musaj te ovol ani produkcia, jase investirimo ano produkciake procesja save vazdena sasutno barvalipe manuškani-pasko, ano firme save dena buti pobuder manušenge thaj pašarena Phuv ko Dženeti. Inaripe barvalipasko ani produkcia jekh sito kotar šukhar rezultatja zekateske. Vaš te sigurinolpe barjaripe, but var bijandipe barvalipasko, a odolea ini pobaro khuvi-pe pi buti thaj pobari produkcia čačikane barvalipasko, jase rovako thaj servisjengo, islami na mukhela kamata.

Kamata jase interesi talohalovela akumulacia profitesko bi leipa riziko, savo kompletno nakhela pedo udžiljelelutno. Generalno adikharelape, ano dosavo gndipe, ini udžiljedavutano lela riziko kana poro lovo dela ano udžiljipe. Fakti sito, numa, kaj, sar angluno, olesko barvalipe ano proseko bajrola, ini uzo teluno procenti „kontraverzno manglipasko“. Averčhane nijekh bankari našti sine te ovelole buti. Sar dujto, udžiljedavutnesko riziko butvar tikno, palem so kotar udžiljelelutno šaj te lenpe sa šajutne hipoteke thaj garancie. Islami dikhela te eliminišinol klasa „finansierja“ zumavipa udžiljedavutnengo kaj poro barvalipe investirinena direktno ani produkcia. Ano islami sigurno devlikanolafutno buti sakola grupa manušengo savi formirinela kreditno koperative thaj garavipaskebankengo amalipa savengo reso te garaven love sa dženengo thaj te den odolenge maškhar peste save mangelape, bi interesesko, a ano rami e majšukhar evalucia partnerengo.

Te sine kaj barvalipe uč kerdilo thaj lelilo sar mangin, islami rodela palem te kazajmolpe, akava drom moralno. Islami

hraminela zekat, jase „gugljaripe“, savo, kana pokhinelape amalipaske, kerelape barvalipe halalea, jase „guglipa“, thaj ole-sko manginutno palem šaj te lol thaj te investirinol adžahar sar mangela. Odova ole zumavinela te dol pobuder, akava drom bi fiksirimo procenti thaj vkahti, odoleske kaske vov mangela thaj vaš kaske gndinela kaj odova mangelape. Odova akharelape sadaka. Ulavipa kotar zekati, voj sitož šukharmanglipa thaj legitimno pharuvimi. Andrisaripa ola, islami dikhlarela barvalipa te zumavinol kamlipe maškhar komišije.

Islami sito opipe sa „carine“. Odoja institucia semninela lačaripe stenengo jase barierengo vaš tromalipaski distribucia barvalipasko pi lumia. Voj semninela phandipe ani phuv uluvutno industriako jase agronomiako vaš savi nane „pogodna“, keripe šartja „džamlukosko“. Tromalipaski lumiaki distribucia barvalipasko thaj manginesko, numa, na ka ovol efikasno ta na sine tromalipasko ulavdipe bukjako. Čačipa, islami mangela sa „carine“ thaj „imigracie“ te našagon. Murša thaj džuvlja trubun te dživdinen vestipa thaj te keren buti vestipa kota kaj mangena, bi kontrola, mukhlipaske lila jase „interference“. Trubul te haminenpe jekhe e averenca, maškharpeste te prandigon, te sikhlon jekh averesta. Majlačho argumenti logikane ka phagol ani mareba godjengo; a majšukhar keripe ano agorisutnipe odoleske savo kerela ka anol lideripe thaj savo „bitherdinela“.

KOTOR ŠOFTO: ISLAMIKANO LUMIAKO PORNDIPE

TALOŠERO 18

Sasutno phralikanipe talo thagaripe kanunesko

Šaj majsemno konsekvenca islamikane ispatibaske kaj nane devel uzal Devel (e implicitno postulatea kaj Devel sakole manuŝeske dendoj religia) sitoj olesko univerzalizmi. Sa manuŝa, pedo odova haljovipe, Devlikane buĉarne pi Phuv. Saren von siton subjektja moralno obligaciake thaj objektja moralno keripasko aver manuŝengo. Sar dikhola, majbaro tarzalipe akale univerzalizmeske, palem odolea ini islameske, sito tangokoljinipe jase provincijalizmi, dikhipe disave manuŝengo kaj pere aver averipe kotar resto manušikanipasko molinena pobuder ze kupatne e olenca.

Gndipe kaj manuŝa ĉaĉikane but ulavenape jekh averenda sito ĉuĉavnipe. Ĉaĉe, si ulavdipe. Disave siton naturalno, sar kolori, forma, uĉhipe thaj teni morkjako. Disave siton naturalno, ama ŝaj te pharavenpe, sar so sito surati, ĉhib thaj but adetja. Disave ulavdipe,

sar ulavdipe ani inteligencia, ašunipe dikhipasko, khandipasko thaj lezetesko thaj godaripasko šaj te jatornilpe, ama pohari siton vaš mincipasko pharuvi. Bidilemako sito, a islamikano dikhavipe adžahar ini trubul te ovol, kaj akala ulavdipe šaj te oven bisamalipe vaš notiribe manušeske harnikanipe, vaš planiribe thaj organizuibe olesko amalikano dživdipe thaj buti. Odova so manuš Devlikano kerutno, a odova sito angluno fundo savo ole čhivela ano jekhipe e manušikanipa, sito but pobut semnikano. Te adikhare kontra pozicija, odova semninelaj kaj ulaveja manušikanipe ano ulavde etnikake entitetja thaj akhareja etnocentrizmi thaj nacionalizmi, haljovipa save limitirinena manušesko kamipe thaj bajo pe džanutne numa oleska etnikaka grupate; pedo odola haljovipe, ano interesi džanutnengo grupako, odolenge save na perena ani akaja grupa šaj te negirinolpe šukharipe, odova šaj ini te cidolpe. Etnocentrizmi šaj te ovol šuže separatistikano jase izolacionistikano, formirimo sito pedo negacia molipasko odolengo save na perena ano dikhipede odola so perena disava etnikaka grupake, bi dikhlaripa sito mi daj dženo avrijal grupata so merela bokhata thaj cidnidja kotar bičačipe jase čhaljardo ano prosperiteti thaj barobijandipe kulturako.

Odova kaj keripe šukharipe lelape kotar kher islami na negirinela. A odova principi nane ni sa so kerela etnocentrizmi. Pe etnocentrizmi, sar ini pe sasave varijante nacionalizmeske, samatrende šukharipaske siton samatrende etnikake jase nacionalikane grupengo, thaj vaš šukharipe thaj anglunisaripe odole grupengo musaj te keren sa olenge fromirime orgajna. Vaš čačipe, pe odola haljovipe, jekh etnikaki grupa sitoj superiorno kana dikhena sa aver grupe thaj, pedo fundo odole superioribaske, tolerišinelape leipe kotar aver thaj devipe para grupake. Kotar islamikano dikhlaripe, akava sito bimoralno thaj vaš davia. Ini kaj sito ano jekhavazipe e principaja prioriteti majpašutna familia, islami insistirinela kaj šukharipe definišinelape ano gndipe šukharipe sa manušenge; kaj amalikano dživdipe thaj tendencije planirinenape thaj organizuinenpe pedo *univerzaln*ikano fundo.

Vaš čačikanipe, ano etnocentrizmi islami pendžarella diso džungalutno. Odova nane akaboka pedo keripe etnocentrizmesko savo savakht šaj te čačardolpe e „šukharkeripe lelape kotar kher“, uč pedo oleske putarde ikalde dovade. Odova kaj disave manuša siton „ rasa rašajutnengo“ „Devlikane čhavore“, „Devlikane alosardutne“, a aver „inferiorno rasa“, „bengeske čhave“, „čhave potikne devleske“ jase numa kerutne vipal Devleske prekal save na trubul te oven relacie sar prekal „Oleske čhaven“ jase „Oleske alosardutne“, odova nane numa hohavni doktrina. Odova sito khatranakalipe, odova sito džungalipe, soske so siole meribaske konsekvence pe manušesko godi kotar kerutnipe kotar Devel, savi ulavela e sa manušikanipa, soske so pasivirinela manušesko manglape te kerol vaš šukharipe sa manušikanipaske. Odova sito khatranakalipasko haljovipe sebepi dikhipe kotar Devel thaj olesko kerdutnipasko zoralipe. Pedo odova dikhipe, jase si pobuder devla save kerde duj lumije, jekh superiorno thaj jekh inferiorno; jase kaj jekh Devel kerdoj duj lumije, kotar save jekh šaj te thagarinol pedo aver. Angluno dikhipe sito politeistikano; dujto dikhipe sito opipe Devlikano čačiipe thaj, poagor, Olesko transcendentipe.

Pedo islamikano univerzalizmi, sa manuša siolen naturalno hakaj te oven džanutne ma save kolektivitesko, khupatnako, soske sakova manuš vipalvakhtuno ini subjekti ini objekti jekhe vipal moralno kanuni. Jekhipe Devlesko biulavdo sito kotar jekhipe Oleske manglipasta, a voj sito moralno kanuni. Pe akava kanuni, islami dikhlarella te kedol sa manušikanipe ano jekh jekhipe. Vov nanole, ni tolerišinela daj ma ko siole savi doktrina kotar alosaripe. Khonik, adikharelape, nane angločinavdo vaš daj pozicija. Odova sine ovela kontradiktorno etikaki manušeski natura thaj Devlikane planeske, jase reso keribasko, a odova sito kaj manuš-sakova manuš-šaj te resol moralno kanuni thaj te astarol šukharlafutno. Islami na verifikuinela ni „doktrina averengi“, pe savi, ini kaj disave jase butipe džanutne daj etnikake

grupake šaj te keren džunalipe, te nakhen došale dromea jase te meljaren pašloibe alosardutnengo, aver na ka keren, palem, odoleske, odolea čačardolpe kaj odoja etnikani grupa ačhola “alosardutni”.

Islamikano unverzalizmi na ačhavela ulavdipe manušengo pedo fundo olenge moralno keripe thaj reslipe. Odova sine ovela opipe moralno kanuni, prekal savo „učo morali“ jase „moralno molikanipe“ direktno proporcionalno manušikane moralno astaripaske. Vaš čačikanipe, adžahar ulavdipe nane numa bazirimo thaj tolerišimo, vov sito obligatorno. Odova semninel pačavipe manuše kotar džandipe pedo bidžanduno, godjaver pedo delino, moralno manuš pedo manuš savo siole daj mana, devlikano pedo ateisti jase uštikanutno, čačikano, samadinutno thaj šukharkerdutno pedo bičačikano, bikamutno thaj čhalavdim thaj aver. Adžahar diskriminacia nane numa legitimno; voj siola pozitivno rezultati pedo sasutno morali thaj bahtalipe adžahar so zumavinela manuše te mothavolpe šukhar keripenca. Mothavipa ano keripe šukhar aktja reso sito korkore keripasko, a odova sito numa moldikano.

KOTOR EFTATO: ISLAMIKANI KULTURA THAJ ISTORIA

TALOŠERO 20 Islamikani kultura

Dikhlardjam ano poanglutno kotor kaj pedo dženutne *ummeteske* buti akulturaciaki thaj islamizaciaki, sar ini garavipe islamikani kultura. Odova sistemi andral *ummeti* basandune monolitno. Ama siole ini lačarde mehanizmja vaš kreativno koronevisaripe thaj reforma. Islami sito saastardutno čhandipe dživdipasko. Vov sito semno vaš sakova aspekti dživdipasko, vaš sakova keripe. Na čudinelape odoleske so *ummeti* funkcinišinelano sa umalja personalno thaj publikako (kolektivno) dživdipaske. Islami dikhela te ovol dovada ano čhandipe ko kheresko dživdipe, ano publikake institucie, ani mahala, ani diz-sakote.

Islami sikhavela kaj Devel čačikane amaro Rajautno thaj Thagarutno. Manajipe kotar Oleste angluno thaj paluno šarti, soske pendjardipe Ole sar Devel, jase sar Kerdutno, Rajutno thaj Thagarutno, reso sito sasoske, odova sito pobuder kotar kvaš mareba vaš egzistencia thaj šukharipe. Te džane Devel sar Devel

seminela ka kameja Ole thaj pačavineja; semninelaj kaj putarede te ove talo Olesko mangljipe, a numa odova sito *islami* jase majteljaripe. Naturalno sito, odoleske, kaj majanipe kotar Devel ovela reso sakole keripasko; kaj muslimani ovela ano maškharipe sa odolencia so leparenole po Devel; kaj ano *ummeti* sa ovela teocentrikako, inardo Devleske.

Naturalizmi jase hačaripe kaj natura devinitivno čačipe, postulati kaj natura korkori peske norma thaj napi, kaj šukharipe, čačipe thaj lačhipe ani natura thaj kotar natura kontra islameske. Islami sito opipe te lelpe natura vaš devel, soske odolea reducirinelape Olesko transcendentnipe. Natura sito majzoralo rivali vaš than Devlesko. Olako pašloipe ano gndipe rjačutne manuško vazdisalo kotar renesansa, vaš savi šaj te phenelpe kaj ano akava gndipe pelardja Devel kotar troni. Ano than Devlesko sar reso thaj napi sa šejengo, voj andrisarela manuše, sar krana naturaki, soske manuš, adikharelape, odova savo sito angločinavdo vaš rola „napi sa šejengo“.

Adžahar pozicia dendja rjačutna thaj kristiajnenga kulturalke hačaripe lačharipasko. Palem so renesansa kerdja tarzal pedo rjačutnmo kristianipe, vaš olenge lačharipe sito manuš. Kotar manuš ikalelape semnipe majučhikanipasko. Kristiajnengi doktrina inkarnacia prekal ideja kaj Devel imanentno, ano truppo, palem odoleja ini ani natura, lokhardja legaripe semitsko ideja kotar transcendentipe Devlesko, savo sito apsolutno napi lačhipasko, čačipasko thaj moralipasko, pedo manuš sar apsolutno napi. Kotar odova sa kristiajnengi kultura transformišinelape pedo odova principi; sar so islamikani kultura ačhili pačavutni kotar hanigako semtitjengo haljovipe kaj numa Devel-Devel, thaj odolea numa Devel apsolutno norma, standardi thaj napi sa šejengo.

Kotar renesansa, rjačutno manuš lela te kerol pilte, te kerol kipja thaj konstrukcie ano stili sako sikavela akava naturalizmi. Khangirake dada, garavutne kristiajnengo haljovipe, ano starti

sine šokirime sikhavipa nange trupja; ama, sig mukhlarde akava trendi pagansko Grecia thaj Rimi pedo rjačutno godipe. Akava khuvipe sine zoralikano thaj dikhavno; na numa ano vizuelno artistipe uč ini ano aver aspektja kulturake. Maškar odova, aver aver sektortja kulturake na sine okupirime akala haljovipa ano vipal vakhti. Šaj te phenolpe kaj filozofia adžukhardja Dekarte; lilavnipe Erazme; a muzika Jozef Hajdn.

Muslimajna, kotar dujto rig, barjakarde arabeska, dizajni labardo ano dekorativno artistipe sar ini ani arhitektura, ano piltaripe sar ini ani kaligrafia, urbanistikano planiripe sar ini ano lilavnipe, hortikultura sar ini ano akvakultura thaj filozofia. Akava dizajni bazirimo sito pedo kanunja nevardipaske, simetriake thaj impulseske. Angluno semninela negacia naturako, savake kanunja sigurno pačavinena barjaripe, jase phiribe kotar formiribe, prekal rndo etape barjaripaske, dži agor barjaripasko ano pekipe, majučipe jase konzumacia, palo savo sa dikhola sar bisamalipasko vaš naturako procesi kotar savo sito lafi. Sar so islami negirinela kerdipe daj devlesko “uzal Devel”, odova kerela ini univerzalno formati islamikano artistipasko, čhibjako, gndipasko thaj stilesko, leipa e negacia naturako sar napi thaj norma, sar matrijalizuibe, fokusi jase akhardutno majučipasko.

Dujto principi pedo savo bazirinelape arabeska sito nevardipe, a trito sitoj simetria. Natura na nevardilpe kontinuirimo, ni nane simetrikani. Patrnja ano vipal rukh šaj dikhona jekha jekh; ama sakoja patrin sitoj aver aver. Adžahar ini e simetria. Arabeska negirinela naturalizmi prekal akala principja, ama odova nena numa olengi funkcia. Von siton elementja kotar save arabeska kerela impulsja jase phiribe kotar jekh nevardipasko formati dži dujto, *ad infinitum*. Odova sito štarto principi arabeskako. Rndo čerpičengo jase khuvipe sevlako kotar thava jase ranika, solduj siton nevardipaske thaj simetrikane. Arabeska lačarela simetrikane nevardipe elementjengo jase formatjengo adžahar kaj kerela phiribe, te legarol dikhavne kotar jekh jekhutni daj

artistikane formake dži dujto, thaj legarela ole dromea savo, se-bebi kororipe naturako adžahar artistipasko, nikana na anela dži naturalno klidutnipe. Korkoro artistipasko keripe, pilita, fasada, paramisi jase gili, siolen agor, musaj te ovelolen. Ama, arabeska jase dizajni ando olate nikana nanole agor. Ano grafikako sikhavipe pedo stena, kilimi, minijatura, kašteski ploča jase stenaesko stili, sar dikhola kaj arabeska džala ini podur kotar naturalno samatrende vastušejeske *ad infinitum*. Adžahar sitoj ini muzikaki kompozicia jase poezia, kote elementja thaj formatja ulavenape, ama na ini dizajni savo na agorisinelape kana gilavno jase recitatori ačhona, uč kerela manglipe te lundžarolpe bi agoresko, *ad infinitum*.

Reso barjaripasko ano artistipe sito te phanol samadinipe pe barjaripasko vastušej, savo, direktno jase indirektno, daj manuški situacia, palem odolea kontemplirinela olesko majučo statusi jase statusi normako. Odova moldinela ini vaš mulikani natura thaj pejsaži save nanolen relacia pedo korkore peste, uč pedo manuškano karakteri jase pašloipe personako palo olende. Bibarjaripasko karakteri arabeskako siole bur averčhane reso. Na te lol samadinipe, uč kaj ani jakh dikhavutnesko formati phirela, nakhe-la thaj odole džaiaba, savo ritmi formatesko kerela, legarela avri sikavdo arabeskako keripe, thaj te kerol gndipe kotar biagorutno rndo savo na pherela nisavo reso soske ini nanole. Akate intuicija avelape dži negativno aspekti transcendentno čačiipe, a odova sito kaj voj sitoj biagorutni thaj kaj nikana na delape manuškane dikhipaske, kaj nane halovimi ani natura, palem, atoska, nikana našti te mothavolpe. Arabeska na mothavela Devel; voj sikavela haljovipe thaj lačhipe, bimothavipe Devlesko.

Odoleske nane sural so muslimajna trujalinenape artistikane vastušejenca save sa siolen jekha jekh tema: „nane devel uzal Devel“, ma diskurzivno prekal kaligrafia, ma estetikane (jase ano semnipe) prekal arabeska. Olenge khera, fasade, konture soliterjengo ano horizonti, tlocrtja, dekoracia enterijereski thaj eksterijereski,

sa bidujndipasko vakharena kaj khanči ani natura nane devel, ni sar medijatori dži ko Devel.

Odote kote kerdile e islamikane lačharipa, e arabeskenca save kerena phiribe dži ko biagorutnipe, olengo ekspresivibe sito ini pobaro, sa si polaforutno. Odova so kamena muslimajna te ašunen, jekha jekh adžahar, ma odova instrumentali jase vokalno muzika, sikhlovipe Kur'anesko jase recitiribe poeziako, matrijalizuinena jekha jekh principja thaj sikavena vipal halovipe kotar transcendentno Devel. Kaligrafia, majučo islamikano artistipe, dujvar bajarela odova efekti pheripa ašunibaska ekspresiake biagorutnipe thaj bivakharutnipe transcendentno čačipasko, save dena vibraciake forme linienge thaj dekoraciake ko arabeske, direktno diskurzivno mothavipe kotar Devel, Oleska mangljipaske thaj keripaske, thaj manušesko than ano Devlikane rndipe kerdime lumiako.

Odoleske džamije, majučo publikaki forma islameski, bare khera, saveske stene nanolen masivipe, pharipe, nane tunjariko, ni phanena thanutnipe. Anothan so lačardile, džamijake stene dena aero hačaripe putarde ekranesko e tradimaske formatjenca save džamija legarena ano biagorutno thanutnipe. Kilimja save učarena pato, kapitelja stubjengo, dekoririme ploče savenca učarenape thana, ma siton phalendar, stenarime, gipsesta jase marde ano mermeri, stene fortifikaciake - sa čučavno sikavena tema biagorutnipe thaj transcendentipe. Palem, trake, table thaj rozete e arabijaka kaligrafia, savi sikavela ajetja kotar Kur'ani, sar ini sikhlovipe Kur'anesko savo ašungola maškhar džamijake stene, nevardinena vipal odoja tema, šužo thaj avazutno.

Transcendentipe, jase definitivno čačipe, a odova sito Allah, čhalavela sakova aspekti dživdipasko ko muslimajna, učarela sakova produkti olenga kulturako, vazdelape ano sakova kiši ko olengo godaripe. Ini muslimajna thaj moderno rjačutne kristijana siolen barikane opsesije: kristijajna siolen opsesija kotar devlikano manuš, a muslimajna Jekhipa Devlesko.

TALOŠERO 21

Islamikani istoria

Islami sito bijando ani Arabia. Ano disavo gndipe ini musaj sine odote te bijangol. Sar kristalizacia phurikani mesopotamjengi (semitjengi) religia thaj godaripe, šaj palem te bijanolpe numa ani Arabia kotar duj sebjaja. Sar anglumo, Arabia sinu jekhuno kotor ani phurikani lumia ano savo odoja tradicia sinola kontinuiteti a tana perol talo egipatjengi, greciaki jase zoroastrijanengi kultura. Sakova tarzalipe odola formako savo alo dži Arabia sino but tikno, ani periferia-ani Petri thaj Palmira ani šudri rig, thaj ano Jemen ano mesemr rig. Ano maškharutno olako kotor na sine nisavi influenca.

Dujto, so kaj kotar mesopotamiako tradicia ačhilo ani Arabia, ažitinde ole, dendedumo thaj adikharde na akaboka religiake ade-tja angloislamikane Arapjengo kobor olengi čhib thaj poezia. Akate olengo minalcipe kotar transcendencia dikhlarlape biminalipasko. Olengi čhib korkoro pa peste siro arabeska-ani leksika, sintaksa, gramatika thaj literalno estetika. Olengi poezia ini poangle islamesta sine *non plus ultra* kana sito lafi kotar simetria, repeticia, nanipe barjaripasko thaj impulsesko. Khanči nane pošukhar phandisalo ani islamiakno phendipe kotar arabjengo lilavno medie. Odova so von idealno korespondirinena musajutno klidutnipe sito

sakole džandune studentesko. Nikote averthane mincalipe nane akaboka ajnorisalo sar ani čhib. Kana iklisto islami, lačardja pere dovade pedo literarno učhikano karakteri devlikano ikalipasko-medije savo Arapja (thaj numa Arapja) šaj momentalno thaj idealno te den molipe. Von džande so, a so nane čamatkaripe jase učhikano ano odova medije. Ini biamalikane islameske maškhar Mekancja sig pendžarde čamatkaripe ano odova so Muhammedi legardja sar devlikano ikalipe. Numa olenge interesja thaj šok savo sinolen inardja olen, ama numa ano harno vakhti, te pačavinen sar Devlikano ikalipe.

Poangle Muhammedesko meripe, sa Arabia pačavindja odoja nevi kristalizacia para majhor, ini talomincalipasko, godaripe. Ano islami dikhlardja odova so islami todindja kaj sito, a odova sito esenca sa puranikana semitjengi istoria, sa poangle ikalipe thaj anglodikhlaripe; odova sito tematika transcendencia-ko, čačipe savi arabjengi mincalipe pendžardja sar jekhuni, agorutni thaj čačikane transcendentni. Arabia bešti gatisarimi thaj islami olake arakhla olako identiteti thaj kismeti te akharol phendipe kotar Devlikano transcendencia lumiaki.

„Arapibe“ jase akava mincalipe kotar transcendencia, savi dikhlarape ano arapjengi čhib thaj poezia, uč ini poangle islamesta, ani daj faza, sine khuvdi ano Khamno kvašočhonuti, olesko šudrorigutni kustik prekal Azia thaj Afrika. Čačikane, Khamno kvašočhonut ano odova gndipe sine arabizirimo konstantno migracienca save siton pana kotar Akadjengo thagaripe paše 3000. berš p.a.e jase kotar poangle. Palem ali influencia kotar Filisteja thaj „manuša e veršenda“, palem Hetitja, Egipčajna, Grkja thaj Persijancja, save astarde akaja teritoria, ažutinde kaj odova mincalipe šulavlake thaj učharlake, ama na ini kikesta te ikalolpe jase kikipasta te pharuvinolpe. Arapjengi transcendentalno mincalipe arakhlake kotar atakja egyptizaciako, persianizaciako thaj helenizaciako. Odova sine heroengo mareba ano sa so dži amende alo kotar angloislamikano Khamno čhonut, vakharlake mi kotar

čhib, artistikano keripe, kanunipe jase lilavnipe. Pedo odova min-calipe kotar transcendentipe ačhile čhalavdipe, ma kristiajnengi, ma jaudijengi jase zoraastriajngengi; ama voj sine bidarutni.

Arapjenge islami nane dendilo poangle ze so von agorisinde konfuzia thaj pajnalipe etnocentrikano rabijnengo judaizmi, trinitarno imanentistikako kristianipe jase biegaltrimo thaj dualistikano naturalizmi manihejengo zoroasterijanipe. Arapja gatisarime pačavinde islami sar poro, na sar diso avrijalutno, uč sar diso so uč gndinde thaj hačarde, ama nisar na sine kadrja šuže te mothaven sar so odova Kur'ani kerdja.

Ano vakhti jekha generaciako islameske pašile akaboka džene kaj astardja butipe themja kontinentalno kustik, kotar Atlantiko dži India. Palo odova, alo dži ko ačhavipe ano astaripe neve teritorije thaj miliojna lele buti kotar transformacia odole neve halovipe Devlikane transcendentipe ano dikhavni civilizacia. Ano avutne štar šelberšnipa islamikani kultura thaj civilizacia luludisale ano sa akala phuvja. Sakoja etnikaki kupatni dendja reslipe olake thaj dendja majšukhar kotar peste, ama pedo transformativno principja islameske. Egzistirinela šužo aver averipe ama globalno jekhutnipe sine bisungalipasko.

Angluno so barjardilo sine čhibjake skencie thaj lilavnipe, medie devlikane ikalipaske. Godaripe činavdo islameja akana rodela džandipe kotar odova sar arapsko čhib thaj lil labarinela-pe sar transmisia transcenciako. Odova sine musajutno ini vaš halovipe Kur'ani, Devlikane lafja, manušenge save na džane-na arapjengi čhib, sar ini themjenge kotar mulani. Gramatika, leksika, etimologiake alavarja, sintaksake analize sa sojengo, lilavnipaski kritika thaj analiza Kur'aneski, sakola gilako, themutno phenipe jase oratorjengo vakheripe savo legardilo godaripa, hramisarde milja olendar, butvar angluno drom ani istoria manušikani kultura thaj skencia.

Religiaki vizia islameski sitoј sa ano devlikane ikalipe, ano Kur'ani. Odoleske islami nanole religiaki istoria, jase istoria olesko

keripasko sar religia. Adžahar „istoria“ limitirimi sitoj pedo Pekambereski biografija, palune bišuduj berš oleske dživdipaske, vakhti ano savo legardja ikalipe. E adžahar halovipa islamesko, muslimajna lele te keren buti kotar oleski implementacia thaj konkretizacia, nakhavipa islamjenge principja ano norme thaj regule vaš manuškano arakhadipe, barjaripe thaj lačardipe logikaki metodologija vaš adžahar legaripe. Pedo akala umalja barjardilo islamikano genije. Ano akala umalja personalno hakaja, procedure, obligaciake relacie, maškharthemutne relacie, došalipasko thaj panaljengo hakaj, Šerijati jase islamjengo kanuni dži avdive nanole rivale, a oleske fundja juridikano gndipaske siton biastardutne.

Rodipa Devlikani mangljipe ani natura, muslimajna sig sikhliile thaj lele tradicia antikaki thaj nakhle pana podur olatar. El-Biruni tularisarda volumeni Phuvjako paše ano santimetri, jekha jekh avdisutno precizno tularisaripe; Ibn Sinaesko *Kanoni medicinako* thaj Er-Razijesko *Ad Almansorem (Kitab el-Mensuri)*, thaj *Kotar bare thaj tikne devlikane* sine standardno pustikja medicinake sa dži 18. šelberšutnipe; Ibn Bejteski farmakopeja *Simplicia* štamprisali ano majbare evropake čhibja sa dži 1866. berš. Arapjenge cifre anglunisarde aritmetika, *el-džebr* (algebra) formališindja matematika pedo neve umalja thaj neve reslipe.

Sakotar sine sikhlolape Kur'ani ano hanigako arapjengi čhib. Sakotar oleske ajetja prašukharena sakoja livni thaj sakova kher, čhivenape ano sakova vakharipe thaj sakoja diskusia. Sakote džamije, medrese (škole) thaj aver publikake bere khera vazdisale e arabeskenca ano neve forme, ano mermeri, gipsi, cigla jase ano piltja. Sakote „šunibaski arabeska“ mujezinesko ezani e minaresta akharela pačavutnen ano ritualno ruidjisaripe nišanipa dive miliojnengo. Kotar masek ramazanesko (ano vakhti postesko) sa ritmi dživdipasko pharuvinelape thaj saren dikhlarena adetja postipasko. Kana avela Bajrami (ma Ramazanesko, ma Kurbanesko), numa majbaro thanutnipe dizjako kvartesko šaj te lol butipe manušengo save odote kedisale, uravde

ano majšukhar, neve šeja, vaš te palikarolpe khupate, te ruidjisarolpe jekhune, transcedentno Devleske, majlačhutne ajetjenca kotar Kur'ani pi arapjengi čhib.

Tali influenza islameski bijandile dizja save ka oven modelja urbano planiripasko, funkcionalnipasko, šužaripasko thaj sake-dutnipasko. Iklile univerzitetja thaj škole, lačardile publikake biblioteke, publikake najarutnarja, thanipe vaš khelipe thaj bašče, legardilo phiravno pani thaj irigaciako sistemi, e savenca ini amare moderno dizja zoreja šaj te pašon, a šaj ini kaj našti ni te kerolpe komparacia. A sa odova kerdilo ano 9. thaj 10. šelberšutnipe, kana evropikane dizja, save lungarde tradicia klasikano antikako, našti sine te ašarenpe lačarde mahalenca, ni ki rat na sinolen dudi numa dudi čhonutesko.

Ano 11.šelberšutnipe muslimajnengo manajipe kerela jekh trujalutnipe. Zumavde butbara ekstaza, kamlipa prekal Devel mothavdi ani arapjengi poezia kotar but pendjardi mistikani poetkinja Rabija el-Adevija, konvertitja kotar gnostikako kristianipe thaj judaizmi, kotar upanišadjengo hinduistikano misticizmi thaj budizmi, lena ini islami te interpretirinen ano mistikane noja, legaripa olesko akcenti kotar odova kote Devlikano mangljipe čačikane trubul te konkretizinolpe pedo manajipe sar adžahar.

Purt savo phanela islami e istoria, thanutnea thaj vakhtea, vaš soske muslimajna bešena zorale pi phuv, khelavdilo. Psihikane thaj introspektivno analize ale ko than juridikane thaj juristjenge studie. Alhemia, astrologia thaj numerologia polokhe truminde hemia, astronomia thaj matematika. Uč ini amalikano sastipe islamikane familiako ačhavdilo, thaj familia cidisali anglo mistikane phralipa. Angažmani ano amalikane thaj raštrake bukja, ano save šuže dikholape muslimajnengi godi kotar manuš sar bučarno Devlesko ani Phuv, polokhe mukhela po than vaš logari individualistikano thaj personalistikano kontemplativno tehnipe thaj mistikano eksperienca. Raštra mukhelape odoleske savo ola mangla, halifja ovena marionete zoralikane askerieake

komandantja, ama ulavde ano frakcie. Kana phudindja tornado mongoljengo (tatarjengo) okupacia kotar Džingis-kan, muslimajna pele sar peke prune. Jekh pale jekheste, dizja-diamantja muslimajnengo thagaripaske thablardile a oleske dizutne mudardile jase čhorordile.

Phabardipe bufljardilo ano sa riga, ki Kina, India, ki Rusia thaj mesmerrjačutni Azia. Ačhavdilo ki Ajn Džaluta ani Palestina, kote Ibn Tejmia, angluno baro muslimajnengo reformatori, e egipatjenga askeria ačhavdja mongoljengo anglunisaripe. Bada-va sine so vov poangle kerdja šaipe te phenol muslimajnenge pedo khatranakalipe. Zorale mistikja savakht ole phagena thaj kupate e thagarutnenca tradinena. Ini uzo askeriako sukseki ki Ajn Džaluta, Ibn Tejmija palem pelo ano bikamlipe sebepi intrige save kerena sine sufije thaj mulo ano phanglipe ano Damask.

Ibn Tejmijesko keripe thaj meripe, maškharodova, na sine badava. Hramindja pustikja vaš sa jekh biblioteka, prekal 300 pustikja, ano save dendja dijagnostika muslimajnengo dukhake ano sa dživdipaske umalja. Oleske šerutno džungalokerdutno, atoska, sine misticizmi, savo cidindja muslimajnen kotar istoria, kotar lumia, kotar logika thaj sasto racio, thaj legardjalen ani introspektivno meditacia. Sufizmi ulo olengo čačipe, cidindjalen kotar amalipe, kotar bukja, ini kotar familia. Ano than te vurmnen kotar Devlikano manglipe sar kanunipe, sufizmi sikhavela muslimajnen te džan ko bišaipasko suno kotar phandipe e Devleja ano gnosismi jase ano „mistikano empiria“.

Khonik Ibn Tejmijeske lafja na ašundja. Ama, poagor kerdilo čamatkara. Tatarjenge horde save ande holokausti sine dženutne kotar šamanizmi. Vaš generacia jase duj, saren konvertirinde ano islam. Okupatori masovno kerdja nivasja ani Tikni Azia thaj, numa generacia palo odova, sine gatarime veš neve okupacie, akana talo bajrako islamesko. Pana jaghalutne thaj vipal ratvalalune manajea saveja ale kotar maškharutni Azija, neve konvertitja organizuindepe talo legaripe Osmaneska dinastiako (odotar

anav Osmalije) khuvipa so podur ko drom Evropako. Vizantiako thaj Rusiako thagaripe našavdile talo olenge urjavipe. Adikharde Beč talo blokada thaj anglunisarde ani Evropa sa dži paluno štartuno 17. šelberšutnipasko. Kalo thaj Kaspijesko derjav uleton muslimajnenge pajna. Maškar Beč thaj Carigradi (anavdisalilo ano Istambul, palem rumindilo ano Istanbul), sevinde but muslimajnenge khupatne, but muslimajnenge dizja thaj lačarde nevo stili ano islamikani arhitektura pedo vizantijake fundja.

Ano 18. šelberšutnipe odova olengo thagaripe, Osmajnengo thagaripe, ka lelpe te čhordolpe andral, kotar jekha jekh sebebja save kerde perdipe poangle Arapjengo (Abasisko) thagaripe. Ini ano 18. šelberšutnipe ka dživdisarolpe Ibn Tejmijeski ideja, thaj palem, misterikano, ano ilo Arabiako, sava pana nane čhalavdo ni osamajnengo peripe, ni vazdipe Rjačutnipasko. Reformikano miškope legardja Muhammed Ibn Abdul Vehab. Akale miškopeske sufizmi sine račako košmari thaj opipe oleste zoralikane mardžape. Pozitivno rig sito so miškope anavdilo „selfijsko“, jase tradicionalno. Na sinole aver reso uzal palem te lačarolpe poanglunto halovipe phurengo, pana so pedo olende nane kerdoj presia misticzimi. Ano jekha jekh vakhti, jase diso palo odova vakhti, iklile adžahar miškopja ano bufljardo muslimajnengo lumia. A palem iklilo rjačutno kolonijalizmi thaj muslimajnengi lumia palem pelo talo avrijalutno thagar, brutalno čhinardilo thaj kerdilo aksploatacia, a ano disave kotora bešte avrijalutne kolonizatorja, a muslimajnengo dizutnipe tradisalo jase sistematikane tardžardilo.

Avdive kolonijalizmi sito pedo poro agor, ama, oleske vurme, ni oleski influenza-nane. Numa, muslimajnenge themja ani lumia sigutne barjona vaš te astaren adamo e aver kotorea lumia ano ekonimikano thaj askeriako zoralipe, sar ini ano politikano čhandipe, jekhipe thaj maškaripe. Vaš olenge islami ačhola majzoralni ideologia vaš savi džanena, diso so palem šaj te miškol olen, a olenca te miškolpe ini lumia, numa te sine vaš oleske putarena pi godi thaj po ilo.

Al-Faruqi sine inicijatori thaj aktivno akteri dijalogesko maškhar islami e aver religijenca ano Rjačutnipe. Sar dizutno, bešinutno Rjačutnesko, Al-Faruqi sine aktivno ano miškope maškharreligiako dijalogi savo lelilo 1960-de ano Rjačutnipe, palem save avile inicijative Lumia-ko krisi khangirengo thaj Dujto vatikanesko kedipe. Šaj te dikhlara čačikane kaj akaja pustik siola odova dijalogesko aspekti Al-Faruqiijesko intelektualno angažmani, sebeci kaj vov ando olate sikhavela semnipe thaj phenipe islamesko ki bufljardi lumiaki khupatni.

Ano odova poro keripe, vov muslimansko epistemologija adaptirinerla neve vaktjenge. Al-Faruqi čhivela fundo jekha neva interpretaciako thaj analiza manaife islamesko religiako principi *tevħida* thaj olesko semnipe vaš aver aver dimenzije manuškane dživdipasko, gndipasko thaj praksako. Čačikane, olesko butrigutno akademikano reslipe vazdindja islameske skencie pedo poučo intelektualno niveli thaj odova semnipe ini avdive egzistirinela.

Ismail Radži Al-Faruqi (1921-1986) pendžardo palestina-amerikako islamikano gndutno thaj komparativisti religiako. Dela sine sikhlovipe ano Centralno instituti vaš rodutnipe islamesko ano Karači, ano Univerziteti Mekgil, ano univerzitetja ano Čikago thaj Sira-kuza thaj ano Univerziteti Templ. Jekh sito kotar fundatorja Maškharthemutno instituti vaš islamikano gndipe (IIIT). Hramindja, gatisardja jase nakhavdja bišupondž pustikja thaj ikaldja pobuder kotar šelutne skenciake bukja. Majsemne keripe oleske siton: *Tawhid: Its Implications for Thought and Life, Islam and Other Faiths, The Cultural Atlas of Islam* (ano koautoripe e romna Lamija Al-Faruqi) thaj *Christian Ethics: A Systematic and Historical Analysis of Its Dominant Ideas*.